

Bartha György (Péterfalva, 1944) – tanár, Csíkszereda
 Bertóti Johanna (Nagybánya, 1987) – dramaturg, költő, műfordító, Kolozsvár
 Petru Cimpoeșu (Vaslui, 1952) – író, Bákó
 Marius Cosmeanu (Marosvásárhely, 1967) – újságíró, műfordító, Bukarest
 Csutak Gabi (Szatmárnémeti, 1977) – író, műfordító, Budapest
 Demény Péter (Kolozsvár 1972) – költő, író, Marosvásárhely
 Dimény H. Árpád (Kézdivásárhely, 1977) – költő, Csernáton
 Doina Ioanid (Bukarest, 1968) – költő, Bukarest
 Karácsonyi Zsolt (Arad, 1977) – költő, Kolozsvár
 Király Zoltán (Kolozsvár, 1977) – költő, Kolozsvár
 Koszta Gabriella (Gyulakuta, 1948) – műfordító, Marosvásárhely
 Lakatos Mihály (Székelyudvarhely, 1964) – költő, író, Budapest
 László Noémi (Kolozsvár, 1973) – költő, Kolozsvár
 Márton Evelin (Kolozsvár, 1980) – író, Kolozsvár
 Ion Nete (Pesceana, 1938) – író, Csíkszereda
 Doina Ruști (Comoșteni, 1957) – író, Bukarest
 Szenkovics Enikő (Kolozsvár, 1974) – műfordító, Kolozsvár
 Szonda Szabolcs (Sepsiszentgyörgy, 1974) – költő, Sepsiszentgyörgy
 Szócs Imre (Csíkszereda, 1972) – műfordító, Árkos
 Tamás Dénes (Sepsiszentgyörgy, 1975) – író, egyetemi tanár, Sepsiszentgyörgy
 Gujuman Uliana – (Kisinyov, 1990) képzőművész, Zetelaka
 Alexandru Vakulovski (Kisinyov, 1978) – költő, író, Kisinyov
 Vida Gábor (Kisjenő, 1968) – író, Marosvásárhely
 Zsidó Ferenc (Székelyudvarhely, 1976) – író, kritikus, Székelykeresztúr

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

„A műfordítás az én esetemben a színjátszáshoz hasonló tevékenység. Interpretáció. Mintha mindig olvasó-értelmező próbán volnék – a színházban is az a legérdekesebb! Meg kell értenem, magamévá kell tennem az idegen szöveget, hogy hitelesen adjam elő, hogy »interpretáljam«. Nem csak szavakat fordítok, hanem egy kultúrát, gondolkodásmódot, mentalitást, képzeletvilágot, stílust is, vagyis mindazt, ami a sorok között vagy a sorok mögött van.”
 (Koszta Gabriella)

„Ezt az országot kartonra mázolta egy gyerek. A gyerek álmodik: ne ébreszd fel!”
 (Eugen Ionescu)

„A formáló hatású olvasmányok mind az ifjúkori tanulás időszakában kezdődnek. (...) Nem kell szégyenkeznie az embernek amiatt, hogy nem olvasott el időben fontos könyveket, hogy nem olvasott el mindent, amit el kellett olvasni. Minden olvasó életrajzának egyedi a görbéje, megismételhetetlen, belső fejlődésével, a saját igényeivel és kérdéseivel, sajátos ritmusával, korlátaival, késéseivel és előzéseivel.”
 (Andrei Pleșu)

„Nincs gond a kultúra terén a kölcsönös megismeréssel: aki irodalmár mivoltát komolyan veszi, értelem-szerűen nyitott, kíváncsi, mérlegelő ember, alkotását tápláló élmény-anyaga olyan tapasztalatokból is építkezik, amelyek a számára ismeretlennel, de nem kifürkészhetetlennek ítélttel határosak. A kultúra terén gond van a kölcsönös megismeréssel: amikor előítélet, berögzült lelki torlasz, hiúság, lefitymáló köldöknézés vagy félreértelmezett versenyszellem gátolja.”
 (Szonda Szabolcs)

A SZÉKELYFÖLD TÁMOGATÓI:

HARGITA MEGYE TANÁCSA

RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

BETHLEN GÁBOR ALAP

KOVÁSZNA MEGYE TANÁCSA

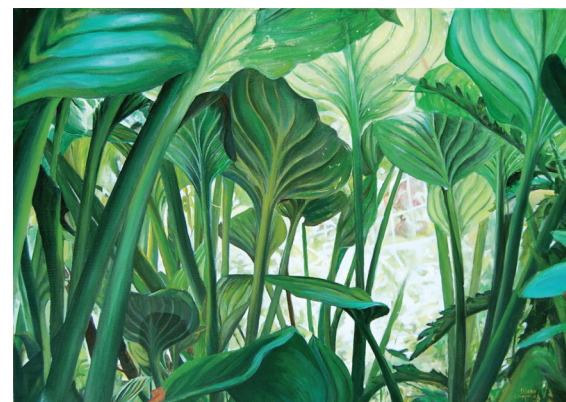
ROMÁN KULTURÁLIS MINISZTERIUM

SZABADELADÁSI ÁR: 5,00 LEJ · 490 FT
 ELŐFIZETŐI ÁR: 4,00 LEJ

SZÉKELYFÖLD XXI. ÉVFOLYAM 8. SZÁM 2017. AUGUSZTUS

KOSZTA GABRIELLA: FORDÍTÁSNAPLÓ
 ANDREI DÓSA, ROBERT G. ELEKES,
 EUGEN IONESCU, OCTAVIAN SOVIANY VERSEI
 LAVINIA BRANIȘTE, MIRCEA CĂRTĂRESCU,
 DAN ȚUNGU, BOGDAN POPESCU PRÓZÁJA
 ANDREI PLEȘU MINIESSZÉI
 MAGYAROK ÉS ROMÁNOK
 (DOINA IOANID, LÁSZLÓ NOÉMI, MÁRTON EVELIN,
 DOINA RUȘTI, VIDA GÁBOR ÉS MÁŠOK VÁLASZAI)
 MŰTEREMTÉS: GUJUMAN ULIANA

XXI. ÉVFOLYAM 8. SZÁM 2017. AUGUSZTUS

Kosztza Gabriella: Fordításnapló	5
Mircea Cărtărescu: Káprázat. A jobb szárny (Kosztza Gabriella fordítása)	11
Mihai Măniuțiu: Szent Jeromos oroszlánja (Karácsonyi Zsolt fordítása)	19
Dan Lungu: A kislány, aki Istent játszott.. (Kosztza Gabriella fordítása)	21
Bogdan Popescu: Aki utoljára alszik el (Csutak Gabi fordítása) . . .	34
Andrei Dósa versei (Szonda Szabolcs fordításai)	41
Florin Lăzărescu: Zsibbadtság (Bertóti Johanna fordítása)	45
Robert G. Elekes: Kiskorom óta ismerem magam (Szonda Szabolcs fordítása)	52
Cezar Paul-Bădescu: Visszatéréskor (Szonda Szabolcs fordítása) . . .	56
Octavian Soviany versei (Király Zoltán fordításai)	63
Lavinia Braniște: Az öregasszony és Lili (Szócs Imre fordítása) . . .	69
Vlad Drăgoi versei (Dimény H. Árpád fordításai)	77
Eugen Ionescu versei (Bertóti Johanna fordításai)	80
Eugen Ionescu: Híres író lesz (Bertóti Johanna fordítása)	84
Eugen Ionescu: Victor Hugo groteszk és tragikus élete (Bertóti Johanna fordítása)	95
Andrei Pleșu miniesszéi (Szonda Szabolcs fordításai)	102
Mircea Cărtărescu: A mai (román) költészet döglött macskája (Bartha György fordítása)	116
Könyvek és olvasók (Ana Blandiana, Lucian Boia, Horia-Roman Patapievici és mások válasza)	123
Magyarok és románok (Doina Ioanid, Doina Ruști, László Noémi, Vida Gábor és mások válasza)	150
Zsidó Ferenc Alexandru Vakulovski és Dan Lungu könyvéről	167
Tamás Dénes Cristian Teodorescu könyvéről	177
Előfizetők listája	181
Székelyföld-pályázat	194

E lapszámunkat Gujuman Uliana munkáival illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Lövétei Lázár László (llovetei@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (csillapor@freemail.hu)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitalant57@yahoo.com)
TITKÁRNÓ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.

Telefonszámok: 0266-311 775, 0266-311 026 (fax), 0746-195 413

E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 12,00 lej, fél évre 24,00 lej, egy évre 48,00 lej.

Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON

RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita

SWIFTCOD: RNCBROBU

Kosztá Gabriella

FORDÍTÁSNAPLÓ

Csiki László temetése után, 2008-ban az Európa Kiadó felkért, hogy sürgősen fordítsam le Gabriela Adameşteanu *Az elveszett délelőtt* című regényét, de akkor még egyáltalán nem gondoltam, hogy Laci a halálával nemcsak ezt az utolsó el nem végzett munkáját hagyta rám, hanem egy új hivatást is örököltem tőle.

Az örökséghez az embernek különös a viszonya, mert az örökséget nem mindig kizárólag érdem szerint és jogos jussként kapjuk, hanem inkább a forgandó szerencsének köszönhetően. Hányszor előfordul, hogy az örököszt kitagadják az értékes vagyomból, amelyre évtizedeken át joggal vártam, másnak pedig váratlanul az ölébe hull az örökös kincs, amire nem is számított. A műfordítás nekem ilyen váratlan örökség, és úgy érzem, nem hagyhatom figyelmen kívül, hogy Csiki Laci halála révén jutottam hozzá, nem kótyavetyélhetem el, meg kell becsülnöm...

Cărtărescu *Orbitor* című prózatrilógiájának fordítását is tőle örököltem. Miután a Jelenkor Kiadónak *Sóvárgás* címmel lefordította már a *Nostalgia*t, elkezdte fordítani az első kötetet. Amikor csaknem húsz éve elkészült a fordítással, azt mondta, többé pisztollyal sem lehet arra kényszeríteni, hogy Cărtărescut fordítson. A saját verseit és regényeit akarja megírni, semmi kedve mások bonyolult képzeletvilágában tévelygni hosszú hónapokon át, mert amíg lefordít egy ív Cărtărescu prózát, addig simán lefordíthatna két normális regényt. Balla Zsófi volt az első kötet kontrollszerkesztője. A két makacs, románul jól tudó erdélyi költő heves vitáinak sokszor tanúja voltam. A mellérendelt mondatok értékéről, a helyes szórendről, a próza költészetéről, a szintaxisról, a két kultúra különbségeiről folyt a vita, amit számos üveg Szalon sörrel igyekeztünk szalonképessé enyhíteni. A fordítás nemcsak azt jelenti, hogy jól ismerünk két nyelvet, és az egyiket a másikon is érthetővé tesszük. A műfordítás sokszor bizonytalan kimenetelű, kockázatos kaland, szellemi bányamunka nemcsak egy másik nyelvben, hanem egy másik és a sajátunktól eltérő gondolkodásmódban és képzeletvilágban.

Már a trilógia román címének telt, önmagába forduló hangzása és tömör többértelműsége is nehezen adható vissza magyarul. Amikor Laci előállt a *Vakvilág* címmel, meghökkenem. Zsófi azt mondta, nem rossz cím, de nem hordozza az *Orbitor* gömbölyedségét, nem utal a látásra, az *orbitor* melléknévi igenév, nem főnév, azt jelenti, *vakító*, nem azt, hogy *vakvilág*, csak a kiterjedés nélküli román valóságra utal, földhözragadt, „hótreál”, tehát nem jó cím. Laci felcsattant, hogy a *vakvilág* a vakság és a fény találkozási pontja, tehát vertikális, többdimenziós, és a magyarban a melléknévi igenév címben szokatlan és ügyetlen, úgyhogy a *vakító* szóba sem jöhet... Miért nem *káprázat*, kérdeztem, ha úgyis a képzelet villanófényéről van szó? *Káprázat* Elias Canetti 1935-ben írt regényének a címe miatt nem lehet, de különben is túl költői cím volna – mondta Laci. A szöveg önmagába forduló Bukarest-vízió, érvelt, munkásnegyedekkel, az ötvenes és hatvanas évek nyomorával, prolikkal, bolgár ősök legendáival, milyen cím passzolhatna hozzá jobban, mint a *Vakvilág*? Ráadásul rövid és frapáns, mint az eredeti, csak kár, hogy összetett szó... Viszont a gömb, golyóbis, szemgolyó, koponya stb. zártságára is utal. Meg az univerzumra. Vitatkoztunk, hogy a vakító villanásnak, a villámfénynek is benne kellene lennie a címben. *Vakufény* – ajánlottam végül, de Laci rögtön elvetette, hogy nem egy fényképészeti zsebkönyvről van szó, ne hülyéskedjek! Maradt tehát a *Vakvilág*. Hogy a vitánk annak idején mennyire nem volt indokolatlan, Thomka Beáta 2016-ban a *Jelenkor* folyóiratban megjelent kritikája is alátámasztja, miután – másfél évtizedes késéssel ugyan – a L’Harmattan Kiadó *Káprázat* címmel kiadta a trilógia második kötetét: „...A németek, franciák megtartják az *Orbitor*t, Sean Cotter, a díjazott angol fordító pedig a *Blindinget* választja, amiben a káprázatos meg a vakító jelentés is bennefoglaltatik. Egy amerikai költőnő azért hiányolja az elmaradt ’orb’ szóelemet, mert előfordulása a trilógia eredeti címében a latin szótó több jelentésvonatkozását is idézi. Csiki László főcímként a *Vakvilág*ot választotta 2000-ben *A bal szárny* fordításakor, Koszta Gabriella *A test* című, most megjelent második kötetet a *Káprázat* főcímmel látta el. A fordítók, szerkesztők ingázása a vak és a vakító, a nem látás és az elkápráztatottság, a befelé és kifelé tekintés, a sötétség és a ragyogás ellenpólusai között összhangban áll a szerző paradoxonok iránti fogékonyságával, kontrapunktikus szerkesztésével. Ez érvényesül ab-

ban a baljós érintkezésben is, amikor a regény ikerpárra osztódó lénye, Mircea és Victor, 'a világ két pólusa' között bekövetkezik az egyesülés: ekkor 'a világ kritikus metafizikai masszává válik és fölrobban', ahogy Cărtărescu egy beszélgetésben mondta."

2002-ben jelent meg románul az *Orbitor* második kötete. Sokkal terjedelmesebb és szövevényesebb, mint az első. Polifonikus mű, nem lineáris cselekményre épülő regény, hanem költői víziókban tobzódó prózai szöveg.

Kérdeztem Lacit, volna-e kedve lefordítani. Kedve már megint lett volna, de ideje nem volt. Azt mondta, a saját dolgait akarja végre megírni, de arra sincs ideje, dolgoznia kell, és nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy hónapokig kivonuljon a világból és beletemetkezzen egy román óriáskönyv fordításába. Ráadásul rengeteget bosszankodjon, mert nem elég, hogy a magyar és a román nyelv teljesen különbözik egymástól, a nyelvtani struktúra, a ragozás, az igeidők, a szórend, az egész szintaxis, minden egyéb is, Cărtărescu a temérdek mellékmondatával, az öntörvényű mitikus realizmusával, képzelete és nyelvhasználata szenzualizmusával ezt még tovább fokozza. Nem tud időt szakítani a második kötet fordítására, mondta, pláne ha a kiadás finanszírozása teljesen bizonytalan. 2008-ig azért minden évben megkérdeztem, mert bántott, hogy a munka abbamaradt. Csiki László kiváló költő, író, forgatókönyvíró volt, jól ismerte Bukarestet és jól tudott románul, de a saját groteszk és abszurd látásmódjától, szárazabb, szikárabb stílusától, szigorú szerkesztési elveitől távol állt Cărtărescu mágikus realizmusa, és amit a román író képzeletgazdagságaként értékelnek a hívei, az ő ízlése szerint képburjánzás volt, idegenkedett a szöveg túlzott introvertáltságától és strukturátlanságától. Csiki alkotóművész, író volt. Erős egyéniségét nem tudta és nem is akarta fordítás közben háttérbe szorítani, őt nem az interpretáció érdekelte, hanem a saját kifejezési eszközei, a saját látásmódja és mondanivalója. Passzióból ő írni akart, és nem fordítani.

Laci 2008-ban meghalt. Végérvényesen eldőlt, hogy nem fogja az *Orbitor*t lefordítani. Közben megjelent románul a trilógia harmadik kötete is. Akkoriban kezdtem elég rendszeresen román irodalmat fordítani. Megjelent két-három fordításom. Váratlanul ért az Európa Kiadó felkérése, de meglepetésemre a fordítói munka ugyanolyan közérzetet és szellemi, lelki kielégülést nyújtott, mint a színház.

A színházi közérzet nagyon-nagyon jó állapot! Aki próbálta, tudja. A műfordításnak megvan az az előnye, hogy közben nem néznek! A saját színészi paradoxonom, hogy nemigen tudok színészkedés nélkül megenni, viszont eléggé zavar, ha néznek... Fordítás közben megnyugtató, hogy nem a közönséggel, hanem a szerzővel vagyok interaktív kapcsolatban, vagyis csak a szöveggel kerülök bizalmas viszonyba. Ilyesmiken, igaz, akkoriban nem sokat gondolkoztam, csak éreztem, hogy ez a tevékenység örömmel és kellemes izgalommal jár, szívesen csinálom, ha alkalmam nyílik rá.

Eltelt vagy három év, és az életkörülményeim úgy alakultak, hogy vissza kellett húzódnom, beláthatatlan időre haza kellett jönnöm Marosvásárhelyre. Idős szeretteim ápolása közben a hosszú álmatlan éjszakákon szellemi ingert keresve Cărtărescu prózájában találtam vigaszt, megnyugvást, kalandot, szórakozást. Saját „vakvilágomban” felidéződtek bennem az első kötet körüli heves vitáink, és elcsábítottak Cărtărescu hosszú, bonyolult mondatai. Mint amikor az ember képtelen ellenállni egy keresztretjvénynek. Ötletszerűen, kíváncsiságból lefordítottam egy-egy részletet. Nemigen tudtam kimozdulni otthonról, de gondolatban Cărtărescu és Csiki Bukarestjében bolyongtam, leskelődtem, figyeltem a szobrokat, az embereket, a városrészeket, és egyszer csak elkezdtem komolyan fordítani a második kötetet. A *Vakvilág* címet megtartva azt akartam, hogy legyen meg magyarul is ez a kötet, aztán a teljes trilógia. Akár kiadják, akár nem. A legalább ezeröttszáz oldalnyi sűrű, tömény szöveg rendszeres fordítása olyan szellemi elfoglaltságot biztosított nekem hosszú távon, ami elviselhetővé tette a betegséggel és az elmúlással folytatott kilátástalan hadakozásomat. Mert a betegápolás nem teljes lekötöttséget, hanem csupán állandó jelenlétet igényel, de ehhez lelkierőre van szükség, amit valamilyen értelmes vagy értelmesnek vélt tevékenységgel folyton táplálni kell. Egy bonyolult mondat vagy fejezet fordítása közben egy időre kiléphettem a nyomasztó lelki terhek közül, mintha levegőznék... A rengeteg adat ellenőrzése, a folyamatos szótárzás fegyelemre és önuralomra készített, és mindkettőre nagy szükségem volt. Lelki-szellemi-fizikai egyensúlyban tartott. Vagyis kis túlzással azt mondhatom, hogy Cărtărescu könyvének fordítása, annak ellenére, hogy nem is regény, hanem költői próza, a saját „fejlődésregényem” szerepét is betöltötte, ha azt vesszük.

Sorvezetőként használtam Csiki fordítását, megtartottam a leleményesen lefordított tulajdonneveket, és ellestem tőle, hogyan fűzi össze magyarul egy-egy bonyolult bekezdés mellérendelt mondatait, hogyan állítja talpra magyarul a román szórendet, de hamar rájöttem, hogy az eredeti szöveget saját magamon kell aprólékosan átszűrni és a saját értelmezésem szerint kell lefordítanom. Nekem kell lefejtennem a román szöveg szövetét, és a színes gyapjúfonalából újrászűrni az egészet magyarul. Ezzel elég sokáig el lehet bíbelődni.

A *szöveget, szövevényt, gyapjúfonalat* azért emlegetem, mert konkrétan a trilógia második kötetének perzsaszőnyegszövős jelenete ébresztett rá, hogy személyes kapcsolatba kell kerülnöm az eredeti szöveggel, hogy magyarul is természetesen szólaljon meg. Rájöttem, hogy mégis le kell mondanom a *Vakvilág* címről, és helyette a vitatott, de az egyetlen számításba vehető címet, a *Káprázatot* kell használnom. Canetti azonos című regénye ellenére. 2000-ben, az első kötet fordításakor még nem tudhattuk, és szerintem Cărtărescu sem tudta, hogy a második kötetben lesz majd egy hosszú fejezet, amelyet magyarul csak a „káprázat” szóval lehet fordítani. Talán a „vakító”-val lehetne még helyettesíteni, de akkor elveszne belőle az a szikra, amitől az egész jelenet színes, nem fekete-fehér. Most ebből a nagyon hosszú fejezetből itt csak egy rövid idézettel szeretném alátámasztani, hogy miért is cseréltem a *Vakvilág* címet *Káprázatra*: „...Épp azon a napon, amikor befejezte a szőnyeget, csupasz lapockámmal a hús bejárati ajtóra tapadva – miközben megpróbáltam kihúzni a reteszből a biztonsági zárat –, anyám a széles, színes plüssszőnyegen, mint egy arab szövésmintában, hirtelen rábukkant egy szóra. »Káprázatos«, suttogetta, előbb csak magában, de azután ölbe kapott, és ujjával távolabbról mutatta egyenként a betűket, és rajzolta, miközben lelkesen kiabált: 'Nézd, ott a K és az Á, és látod, ott a P és az R, és nézd az Á meg a Z, az A és a T! KÁPRÁZAT!', pedig jól tudta, hogy az én szemem akkor még vak volt a betűkre.”

A műfordítás az én esetemben a színjátszáshoz hasonló tevékenység. Interpretáció. Mintha mindig olvasó-értelmező próbán volnék – a színházban is az a legérdekesebb! Meg kell értenem, magamévá kell tennem az idegen szöveget, hogy hitelesen adjam elő, hogy „interpretáljam”. A fordítás nekem megértés és játék. Nem közvetíthetek valamit, amit nem értek. Nemcsak szavakat fordítok, hanem egy

kultúrát, gondolkodásmódot, mentalitást, képzeletvilágot, stílust is, vagyis mindazt, ami a sorok között vagy a sorok mögött van. Ahogy egy szerepben sem csak a szöveget mondom fel, hanem a szereplő sorsát, jellemét, titkait és rejtett szándékait igyekszem eljátszani, érzékelhetővé tenni, a fordításban ugyanúgy láthatóvá kell tennem az eredeti szöveg rétegeit, regisztereit és árnyalatait. Hermeneutika. Sokszor elgondolkodtam azon, hogy az *Orbitor* három kötetének egyik legtalányosabb és legizgalmasabb szereplőjét Cărtărescu vajon miért nevezi *Herman*-nak, így, egy *n*-nel... Mert ő a hermeneutika/hermeneutika megtestesítője, szimbolikus alak, ő lehet a kulcs a cărtărescui próza értelmezéséhez? Megkérdeztem Cărtărescutól, hogy így van-e, és ő azt válaszolta, hogy nagyon örül a felvetésemnek, de nem kíván rá válaszolni, rám bízva...

Egyszer egy műfordító konferencián a forrásnyelv és a célnyelv viszonyáról, valamint a szövegűségről szóló kerekasztal-beszélgetésen a résztvevők nagyon okos dolgokat mondtak a műfordításról, és én nagyon zavarban voltam, szabadkoztam, amiért általában nem csak a filológia, hanem a színjátszás felől közelítem meg az idegen szöveget. Ott volt Virgil Tănase, Párizsban élő kiváló író, kritikus, műfordító, színházi rendező, és lelkesen csatlakozott a véleményemhez. Elmondta, hogy a színházi tapasztalatai nélkül, csak a filológiai műveltsége alapján ő például nem merne fordítani. Szerinte az eredeti szöveg természetes lélegzetvételének reprodukálása fordításkor nemcsak filológiai feladat, hanem színészi szerepjáték is. És azt ajánlotta, hogy a műfordítást, bármilyen terjedelmes prózai munkáról legyen szó, mindig hangos olvasással ellenőrizzük, mintha verset fordítanánk. Virgil Tănase véleménye megszabadított a gátlásaimtól, és azt hiszem, neki köszönhetem, hogy a hagyományosabb prózai szövegek fordítása után bele mertem vágni az egyik legtalányosabb és legvitatottabb, de kétségtelesen leghíresebb kortárs román mű fordításába.

Mircea Cărtărescu

KÁPRÁZAT
(ORBITOR)

*A JOBB SZÁRNY*¹

Karácsony szent napján, ahogy a nap előbújt a felhők mögül, ádá, kora tavaszi friss erővel süített, hosszú árnyékokat préselt ki a város málladozó épületeiből, mintha egy-egy hatalmas napóra tégl- és betonmutatói volnának. Az ágyúlövésnyomokat viselő házakból és a külvárosokban égő autógumikból felszálló áldozati füst pillanatok alatt dagadt, aranycsipkével szegélyezett felhők gomolygó mézgájába vegyült az égbolton. A ringatózó vitorlášhajók körül tiszta, mély azúrkék volt az ég, szivárványsugarak hatoltak át rajta, legalábbis a szomorú bugyor lakói így látták poros szempillájuk alól. Az isteni ragyogástól hunyorgó meztelen elkárhozottak, szorosan egymás mellett, így nézhetnek fel a pokolból a tüzes kéntavak fölött átívelő paradicsomba.

A belvárosi két világháború közötti bérházak tetőteraszain a légiria-dók hangszórói és a tévéantennák együtt rozsdásodtak a nagy darab leomlott vagy feltáskásodott vakolatok fölött. Piszkos szürkeség takarta a földkerekség legrondább városát. A bukarestiek, mint ködös, borús napokon a járataikból előbújó lárvák, sápadtan, bebugyolálva szóda-vízért és kenyérért álltak sorba – foga van a napnak, mondogatták. A félig nyitott ablakokból, hogy kimenjen a tűzre rakott fazekak gőze, töltött káposzta illata szállt az ég felé. Valamennyi ősrégi lemezjátszón kora reggel óta egyházi kolindákat hallgattak, mert kitört a szabadság. A tévé a metropólia istentiszteletét közvetítette. Isten dicsőséges magasságából drágakőként ragyogott a Dâmbovița, mintha izzó drót szelné ketté a várost. A partján lévő dombon, az itt-ott lázadózó fücsomók között óriási márvány sfinxként emelkedett a Nép Háza, távolságtartóan és titokzatosan uralkodott a város fölött. A láthatáron a messzeségtől lekicsinyített munkásnegyedek rendetlen panelházai-nak beüvegezett erkélyei és fekete ágú fái között előbukkant egy-egy templom bádogtornya. Abban az egész romhalmazban az üres telkek, a tavak mint egymásba érő gyomrok, a lombtalan parkok, a kihalt

1 Részlet a III. kötetből.

utcák, a kopár terek, az átlósan parkoló tankok és kételtűek vakítóan ragyogtak, éjszaka néhány épület teljesen bearanyozódott, mintha a város rossz fogú száj volna, gyökérig lerágott fogakkal, de mintha néhány fogon mégis megmaradt volna a sárgán csillogó fémkorona, mint néha pont a legszegényebb, de büszke cigány szájában. A Colentina úton, a Szent Dumitru templomtól kicsit feljebb, a Stela szappangyártól és a Suveica (régebben Donca Simo) szövőgyártól jobbra nyílik a Pâncota utca, amelynek valamikor Silistra volt a neve. Az utca végén az U alakú ház szögletes udvarát csaknem teljesen elfoglalta egy hetvenes évekbeli, az éjszaka alatt varázslatosan bezúzmarásodott Mercedes. A lakók, mindenféle kisemberek, az arany vekkerek hangjára kikeltek aranyozott ágyukból, és az aranykeretes ablakokból nézték a reggel isteni azúriját. A földszinten és az emeleti fatornácon ámuldozva léptek ki a küszöbre, mert az omladozó falak is mind aranyból voltak, a leanderes ládák is, az utca felőli kerítés is, a házszám, a hatvanhatos is ugyanolyan tizenennyolc karátos aranyból. A lyukas autógumikon lerogyant Mercedes is, amely egy évtizede nem hagyta el az udvart, szintén színarany volt.

A Floreasca negyedben is csoda történt, a hatalmas üvegkupola alatt virágba borultak az akácok, és a gyerekek rövidnadrágban és pólóban fociztak a csendes utcákon. Egy négyemeletes tömbház a nagy buszgarázs mellett szintén tetőtől talpig bearanyozódott, és kicsit arrébb, a Floreasca mozin túl, a Puccini utcában a kecsesen sorakozó egyforma épületek között egy apró villa deres palatetője is úgy aranylott, hogy ragyogva visszatükröződött benne a szemközti sárga épület. Az egyik földszinti ablakpárkányon a nyitott könyvet az örök nyár szellője lapozta, minden lapja finom aranyréteggel volt bevonva. Végül a Ștefan cel Mare úton, az Állami Cirkusz és a Dinamo Stadion között a végtelenül hosszú, nyolc bejáratos tömbház, a sok szürke oszlopon álló ganggal, nyolc lépcsőházzal, a műhelyek és boltok kirakataiban ócska tévékészülékek, háztartási gépek, bútorok és női kombinék, most szintén folyékony aranyban fürdött, örületesen ragyogott a tűző napon. A túloldalon az emberek összegyűltek bámészkodni, felkiabáltak az erkélyekre sapkával kilépőknek, akik még mindig nem értették, hogy a szűkös, rossz beosztású lakásukban mitől vált arannyá a vasaló, a mosogatógagyló, a klozet, a konnektorok, és a gyufától a radiátorig általában minden, mert a falaktól a bútorokig mindent ugyanaz a kenetteljes aranypor borított. A teraszon Jákin és Boáz oszlopa,

a tizenkét bika hátán a bronztenger és az összes hozzátartozó kellék: a hamvedrek, a piszkavasak, a gyerekkocsik szintén erőteljesen ragyogtak. Az oszlopok, akár a pókhálók, kétségtelenül üzenetet közvetítettek a Dicsőség kerubjai felé, és a bronztenger füle felfogta Annak a parancsait, akinek emberarca volt, ahogy ült a zafír trónusán.

Az üzenet eljutott a televízióig, azonban gyorsan elnyelték az elnöki pár elfogásáról szóló hírek, már egybehangzóan csak Gyűlöletesként és Nyomorultként emlegették őket, mintha egy bolt cégerei lennének. Különben a Szabad Román Televízió stúdiójában, ahogy mostanában nevezték (az összes állami intézmény, az összes újság, oktatási központ, kórház, állomás, bölcsőde és óvoda, színház és élelmiszerbolt neve mind kiegészült a „szabad” szóval, hogy megkülönböztessék a korábbi azonos funkciót betöltő intézménytől, amely a diktátort és a klikkjét szolgálta, úgyhogy minden lépésre szabad újságírókról, szabad tudósokról, szabad mérnökökről lehetett hallani, még a sintérek, a pöcegödör tisztítók és a kurvák is szabadok voltak, lyukas zászlót tűztek a székházuk bejárata fölé, a szippantó- és kukásautókra, még az Intercontinental „liftes nőinek” selyembugyjára is finoman ráhímezték), akkora volt a nyüzsgés, mint még soha. A papok, amennyire tudtak, szintén szabadon prédikáltak, füstölőket lóbáltak minden sarokban, híres népdalénekesek, világbajnok bokszolók, feltűnő népviseletes parasztok, térdre hulló szekusok, mint a bűnbánó oroszok, vallottak, krokodilkönnyeket ontottak, hogy lehallgatták a telefonokat, a központi bizottság letartóztatott tagjai már rabruhában, megbilincselve, lábukon béklyóval, bánatosan vonszolták magukat a sóbányák felé, a katonák egymást hibáztatták, hogy Temesváron a tömegbe lőttek, a jogik megígérték, hogy pozitív energiát küldenek Romániára, a fodrászok, homoszexuálisok, esztergályosok, gyerekek, dadusok, bűvárok, törpék, muzulmánok, pedikűrösnők egy percig mind lelkesen beszéltek a kamerák előtt, a csoportjuk nevében mind megfogadták, hogy magukénak vallják a szabadság és demokrácia eszméit, és mind kinyújtották jobb kezük két ujját, mint a csiga-szarvacskákat. „Éljen a Túlélési Front! Le a diktatúrával!” – a szónokok e szavakkal zárták reggeltől estig egymás után elhangzó beszédeiket, csak a szerkesztőségbe postagalambokkal érkező vagy a televízió udvaráról parittyával belőtt levélkék szakították félbe ugyanazokat a bemondókat, akik nemrég még ugyanilyen karót nyelten zseniális vezérként emlegették a nagy susztert, most azonban

lelkesen bontották fel a leveleket és olvasták be, hogy Szebenben emberek ezreit lótték agyon a saját otthonaikban, Kolozsváron elfogtak háromszáz kárpáti medvének álcázott terroristát, és hogy Vasluiban is kitört a forradalom...

Úgyhogy a színarannyal borított lepusztult bukaresti épületek nem számítottak igazi hírnek, annál is inkább, mert senki sem fogta fel az összefüggést. Farfanelli mestert, az illuzionistát, a múlt éjjeli lumpolástól karikás szemmel bevezették ugyan a stúdióba, hogy magyarázza meg a jelenséget, de mivel láthatóan tántorgott és nem forgott a nyelve, csak annyit bírt kinyögni, hogy ez nem olyan nagy ügy, ő is bármikor képes hasonló bűvészmutatványra. A kedves tévénezőknek bárcsak annyi pénzük volna, ahány nőt ő kettéfűrészelt vagy ahány órát lecsatolt azoknak a csuklójáról, akikkel kezét fogott az arénában! A gyomorhajós képű bemondó még jobban elsavanyodott, amikor a délelőtti egyenes adásban egy színész megajándékozta egy tekeres vécepapírral, hogy törölje le a szart a szájáról, amit Nicu bá' alatt evett, aztán undorodva félreállította, és a szűk stúdióban a helyére ültetett egy csapat szakállas, nyakában hatalmas ébenfa keresztet viselő pópát, akik rögtön dalra fakadtak, és a gyászos harmonika diszkrét kíséretével elénekelték a nap slágerét: „Ó, mily csodás e hír, / Hogy Târgovişten / A két gazembert lelőtte / Egy angyaliiiii sereg....” A város több millió lakója nem tudott elszakadni a képernyőtől, mindenki ezt a csodálatos kolindát fújta, és érezte, ahogy megtisztul és felmagasztosul. Mekkora csoda, hogy pont az Úr születésének napján röpültek ólomgolyók a mesebeli rém és banya felé, beléjük hatoltak, lassan átfúrták magukat a vastag télikabátokon, belefúródtak a mellkasukba és koponyájukba, átszakították a vénájukat és az idegeiket, kiüritették a húgyhólyagjaikat, a falra fröcskölték az agyvelejükét, kitörték a fogukat, szétzúzták a torkukat, kinyomták a szemüket, és kitepték egy-egy véres hajtincsüket, a kaszárnya mögötti fal, boldogan és ünnepélyesen, pont ezen a szent napon lett vérfoltos, olyan, akár egy Rorschach-ára a kora tavaszi káprázatos napsütésben! Még nem tudták, hogy aznap hatalmas kristálygömbben csodálatos gyermek született, aki mindannyiukat megváltja, az ártatlanokat és bűnösöket, beteljesült Ézsaiás próféta jóslata: „Megszületett a gyermek, a Fiú, és megadatott nekünk, hogy ő uralkodjék fölöttünk, és 'Csodás Tanácsadónak, erős Istennek, az Örökkévalóság Atyjának, a Béke hercegének' fogják nevezni. Ő eléri,

hogy uralkodása alatt végtelen békesség legyen, és Dávid királyságának trónját adja neki, áldását adja rá és segíteni fogja az igazságos ítékezésben, most és mindörökké: lássátok, mit jelent a seregek Urát áhítani.”

Előző éjjel, egy távoli, városszéli kórházban egy súlyos beteg felkelt és járt. Néma fülkéjében, amely mintha a föld mélyén több milliós parszekre volna, tele fura és érthetetlen elektronikus készülékkel – mintha a Szibériában és az Uralban becsapódó földön kívüli űrhajókat laboratóriumba szállítva, darabjaikat fordított mérnöki eljárásnak alávetve az okozatot okká, a tárgyat elméletté és fizikai törvénnyé változtatnák vissza –, a beteg hirtelen kinyitotta azürkék szemét, felemelte fejét a gyűrött párnáról, egy darabig úgy maradt, arccal a mozaikpadló fölött tragikusan meggörnyedve, nem mint egy öregember, akinek merevek a nyakcsigolyái, hanem mint egy különös lény, különös anatómiával, majd a csöndben és süvöltő magányban határozottan felkelt és elindult az ajtó felé. A pislákoló dróthálós villanykörte alatt tompán és nyugtalanítóan fénylett borotvált, tetovált feje, piros, kék és lila vonalak határolták az agyfeltekék Brodmann mezőit. A vonalak külön életet éltek, mozogtak, összegabalyodtak és szétváltak, csavaros páfrány formájú fraktálokat alkottak és más fraktálokba olvadtak bele, azúr szigettel, amely meghatóan tiszta volt, helyenként a nátrium lángjához hasonló sárga foltokkal. Látszólag kaotikus alakzatuk, amelyben a homloktól a nyakszirt felé jól követhetőek voltak a reptéri kifutópályák és a különös jelképek, a konstellációk, talán egy majom, spirál farokkal, egy eltorzult pók, majomszerű sfinx-arccal, Cydoniához volt hasonlatos... A fájdalom emberének hátából, számtalan fémgyűrűvel megerősített lyukból, különböző vastagságú kábelek csüngtek ki a pizsamája alól, vértanú testéből eredtek, összefonódtak a nyakából kiálló legvastagabbal, amely a locus coeruleus nevű dudorhoz kapcsolódott, aztán egy vastag, szürke gégecsőbe bújtak, amely eltűnt a helyiség hátsó falában. A görnyedt teremtmény lépésenként haladt, mezítláb a szoba kövezetén, amíg a kábelek egy hirtelen rántással meg nem állították. Akkor egy pillanatra megtorpant, lehunyta szemét, és összeszedte az erejét. Látszólag erőlködés nélkül újra elindult, mint egy ló, ha óriási kocsit húz, a csövek teljesen megfeszültek, és végül a legvastagabb kábel, mint egy anakonda, világvégi robajjal kitepte magát a falból, száz meg száz színes feje a padlón ficáinkolt, csillogó sárga folyadék csöpögött belőlük.

A beteg elindult a végeérhetetlen és oly üres folyosókon, mintha az embert még meg sem teremtették volna, vagy még nem ért volna el erre a tájra. A gégecsövet úgy húzta maga után, mint valami őslény a farkát. Végtelen idő múlva a kijáráshoz ért, kinyitotta az üvegajtót, sárga és szomorú téli alkony vette körül. Elindult a fagyos főúton, az időjárásra, a szélrohamokra, a vidék hasogató szomorúságára érzéketlenül, mezítláb a jeges, sárral teli aszfalton. A mezőn, ameddig a szem ellát, mindenhol hófoltok. A pokolban vagyunk? A magányosság istene gépiesen haladt a süvöltő éjszakában, előrehajló fejével a mélység hideg hullámain hasítva. Összegubancolódtott drótjainak uszálya fluoreszkáló nyomot hagyott maga után, ugyanolyan sárga színűt, mint a fénycsík a láthatáron. Elhaladt egy düledező ház mellett, ablakai újságokkal voltak eltakarva. Csámpás erkélyén a száradó ruhák merevek és zúzmarások. Bentről szomorú nyüzszítés hallatszott. Elhaladt két koslató kutya mellett. Az úton, amelyről nincs visszatérés, a közeledő alaktól megrémült kankutya lefordult a szukáról, de úgy maradtak, összeragadva. Álltak egymásnak háttal, vonítottak a végtelen égbolt alatt. Aztán a szuka futásnak eredt, örülten nekiiramodott, vonszolta magával az úton hanyatt esett, égnek álló lábú párját. Furán összegabalyodva eltűntek a múlt és jövő nélküli néptelen éjszakában.

A sápadt alak a város felé tartott, éjfél körül feltűntek az első házak, aztán a munkásnegyed lakótelepének körvonalai. Kegyetlen hideg lett, a sötét szellőkések vastag zúzmarával borították be a szenvedés emberének fejét, alatta teljesen eltűnt a tetoválás csipkézete. Zúzmarás lett a szempillája, a kórházi pizsamája és a kábelkötege. Hogyan is tudott haladni, talpával feltörve a tócsák jegét, a sarki hidegben, a feléledő és elcsituló szélörvényekben imbolyogva az éjszaka komor felhői alatt?

Nemsokára az ellenséges és néma tömbházak, a beton-civilizáció romjai között lépkedett. Egyetlen fa, egyetlen hinta nem volt közöttük, csak imitt-amott, mint őrködő állatok, a felborított szemetes kukák búzlóttek a téli hidegben. A szédítő hullaszag volt az egyetlen kolinda, amit ismertek, és amit kórusban fújtak a tömbházak között azon a szent éjszakán. A rozsdás, a gyerekek reggeltől estig tartó lovaglászai alatt elgörbült szőnyegporolók csövei patetikusan az égre meredtek.

Hajnakra a beteg a belvárosba ért. Itt felbukkantak már az első emberek, mondhatnánk, „a földkerekség első emberei”: öreg cigány-

asszonyok tolták kocsijukat a járdaszélen, csipás taxisofőrök, rongyokba bugyolált hajléktalanok, szájukból csatornaszag áradt. Az Egyetem elől végérvényesen eltűnt a négy szobor. Csak magas talapzatuk maradt meg, titokzatos menhírként. A régi épületek stukkódíszes balkonjai leomlottak és darabokra törtek a járdán, mert az őket tartó atlaszok izmai megelevenedtek, és az élők tudatlanságától elkeseredve elhagyták helyüket. Az ablakok között, ahol valamikor meztelen nimfák mosolyogtak, most csak a kígyóhajú gorgók és a betört orrú kimérák körvonalai világítottak sápadtan, mögöttük kilátszott a falból a téglá. Hová tűnt az illusztris férfiak, angyalok, allegorikus figurák és múzsák népe? Egy-egy, majdnem teljesen üres trolibusz lustán átcammogott az éjszakán, áramszedője, mint a fedelesszárnyúak hosszú csápjá.

Várható lett volna, hogy a metafizikai szökevény körül összegyűlnek a járókelők, hogy felkelti a jegyárúsító nők ámulatát és szánakozását, akik jéghideg bádogdobozukban a kabátjuk alatt három pulóverben is dideregtek. De a bukarestiek már semmin sem csodálkoztak és nem ismerték a szánalmat. Dértől könnyes szemük már nem látott, a fülük nem hallott, a szívük megkövült. Mindenki csak saját magával, a saját feleségével és a saját gyerekével törődött, a többiek összeeshettek felőlük az útszélen. Így jártak túl Ceaușcă bá eszén, így éltek túl Leana önagyságát. Sorban állással a betevő falatért, gyári normával. Semmi egyébben nem volt egy cseppnyi valóság sem, még annyi sem, mint egy álomban vagy mint egy oktalan vágyban... Úgyhogy az üres Egyetem téren a pizsamás, mezítlábas, elvakultan igyekvő beteget csak üres tekintetek fogadták. Nem volt tán tele a metró félmeztelen idiótákkal, mezítlábas cigányasszonyokkal, ál-epilepsziásokkal, akik hirtelen, habzó szájjal összeestek, hogy utána pénzt kunyeráljanak gyógyszerre? Nem mászkáltak tán az aluljáróban az ember lába alatt rettenetes, végtag nélküli torzszülöttek, csonkjaikat egy darabka autógumi belsővel takarva? Nem állta el tán a járókelők útját a direkt odaállított kéregető öregasszonyok hada, vagy a vakok, akik rögtön kinyitották a szemüket, ahogy a villamosról leszálltak, vagy a nyaklancokat letépő árvaházi gyerekek?

Reggel lett, mire a Dâmbovița partján a nagy, meggörnyedt, most már szürke borostás öreg, Istentől ottfelajított arccal, végre meglátta azt a helyet, ahová egész éjjel igyekezett, amely álmaiban és látomásaiban megjelent, azt a helyet, amelyért a pufók kisdud kész volt világra

jönni és titokzatosan irányította őt, ahogy a koponyánkban lévő homunculus a lényünk trojkája elé befogott három ló, az értelem, a szenvedély és a sötét ösztön gyepelőjét tartja kezében. Földhalmán a Nép Háza szürke alakja oroszlánlábaival, képtelen nyakörv-díszítményeivel (meghatározhatatlan stílusú oszlopok, barokk füzéres kiskapuk, art nouveau kovácsoltvasak), capaneusi hivalkodásával, hatalmas ormótlanságával, letaglózó szomorúságával a sötét égre meredt. Ez a lehetetlen kiméra, a tereket és a történelmet elnyelő, emberi aggyal táplálkozó, felhőket meggyalázó Nép Háza úgy csapódott be Bukarest közepébe, mint egy hatalmas gránátszilánk, és az idegen, elátkozott test ott is maradt a romos város vértanú testébe fűrődve, de a régi város immunrendszerétől kivetetten. Most a fájdalomra született fájdalom embere a faragott márvány sírkamrák felé, a tölgyfa belső részek felé tartott, mint híres pap a temploma felé. Mert a szülés beindult, a kiseded készen állt az útra a megtisztult világba.

Kosztá Gabriella fordítása

MIRCEA CĂRTĂRESCU (1956) a nyolcvanas nemzedék legkiemelkedőbb alakja, a román posztmodern jelentős teoretikusa, a Bukaresti Egyetem bölcsészkarának docense. Műveit számos nyelvre, köztük magyarra is lefordították.

Mihai Măniuțiu

SZENT JEROMOS OROSZLÁNJA
(*LEUL SFÂNTULUI IERONIM*)

Fiatalkorában Szent Jeromos, pontosabban az, aki nem sokkal később a nagy Szent Jeromossá lett, szeretett sétálgatni a tengerparton a napfelkelte fénylő sugarai alatt.

Egy szép napon a távolban tutajt vett észre a háborgó habokon, és a tutajon egy félelmetesen szép oroszlánt.

Valami visszatarthatatlan lendület parancsára halászbárkába ugrott, és nagy erőfeszítések árán, estig sikerült partra vontatni a tutajt.

Az oroszlán kiugrott a fövényre. A békés biztatásra megnyalta a szent kezét, hagyva, hogy amaz hosszasan simogassa. Aztán követte szerzetesi fülkéjébe és ott lakozott hosszú éveken át.

Az idő az állaton nem hagyott semmi nyomot. A szent eközben szorgalmasan és ihletetten dolgozott. Olykor, ha lelke mélyén mégiscsak megmoccant a kétségbeesés, elég volt egy pillantást vetni a szelíd állatra – és megnyugodott. Gyermezien, ekként elmélkedett magában: „...ha ő is – és ezt az őt áhítattal formálta meg, felidézve, miként is talált rá hajdanán, ifjúkorában, azelőtt, hogy elismert szentté lett –, ha még ő is, aki ennyire fiatal, erős, megtermett és szép, itt ül békémre ügyelve, miközben nem is érdekli saját élete, vajon miként is bátorkodnék panaszkodni én, a méltatlan?”

Isteni művei sokasodtak, híre egyre csak gyarapodott a világban és ihletettsége, munkabírása titkát nem ismerte senki. Leginkább átszellemült munkái a néma vadállat álmatag és letargikus kisugárzásának hatása alatt születtek, fejét sörényére hajtva pihent néhány órát éjszakánként.

A szent továbbra is sétálgatott a tengerparton, de mert az oroszlán is vele tartott, inkább hajnaltájt, amikor a fövény pusztá volt és egy árva lélek sem tűnt fel a közelben.

Egyszer, csak egyetlenegyszer, a kései években, amikor haja és szakállá is fehérlett, mégis arra vágyott, hogy napfelkeltekor sétáljon, boldogan emlékezve a kezdetekre. Egyszer, csak egyetlenegyszer sétált a vaddal a kelő nap fényében, és bánta aztán számtalan napon és éjszakán.

Az oroszlánon a nyugtalanság jelei mutatkoztak, felébredt benne az életkedv, a szerzetesi cella, ahol évtizedeket töltött, túl szűk lett neki és nem állt meg vergődésében egyetlen pillanatra sem.

A szent éjszakáinként már egy órácskára sem tudta lehajtani fejét. Az isteni sugallat magára hagyta. Egyre homályosabbá váltak gondolatai. Ha újralapozta őket, már saját írásait sem tudta megérteni.

Végül megértette, befejeződött a nagy küldöttil való együttléte.

Nekilátott, hogy tutajt építsen egyedül, mert azt látta helyesnek, hogy az oroszlánt ugyanúgy bocsássa el, mint ahogy rátalált, szelíd és csodálatos fogolyként.

Amint felfigyelt e készülétekre az oroszlán, megnyugodott, és a szent békében fejezhette be utolsó műveit. A megvilágosodás magával ragadta ismét.

A kijelölt időben az oroszlánt tutajra helyezte és tengerre bocsátotta.

A szent könnyektől ködös tekintettel figyelte egészen napszálltáig a fénylő és sikamlós tutajon a tajtékzó habok közt vergődő oroszlán ingerült, vad játékait.

Azon az éjszakán hunyt el és már nem tudhatta meg, hogy az oroszlán partot ért egy távoli szigeten, ahol az emberek elszörnyedtek olthatatlan és elképesztő kegyetlensége láttán.

Karácsonyi Zsolt fordítása

MIHAI MĂNIUȚIU (1954) a Kolozsvári Nemzeti Színház rendezője és igazgatója.

Dan Lungu

A KISLÁNY, AKI ISTENT JÁTSZOTT...
(*FETIȚA CARE SE JUCA DE-A DUMNEZEU...*)

KETTŐ

Megpróbál uralkodni magán, de be van gyulladva.

Több mint egy éve jött Olaszországba, és úgy tűnik, a dolgok még bonyolultabbak lettek, ahelyett hogy egyszerűsödnének. Laura reggeli telefonhívása jól felzaklatta. Nem utasíthatta vissza. Régi iskolatársnője. Több ennél, az első ember, aki Olaszországban tiszta szívből megneveztette, miután kihúzta a csávából. Nemet akart mondani, de nem tudta, hogyan; de miután kinyomta a mobilt, rögtön megbánta. Nem, ő nem termett ilyen kalandokra, ebben teljesen biztos. Sokszor elcsodálkozik, hogy is mert nekivágni Olaszországnak. Ez is úgy jött, mint sok egyéb, mint derült égből a villámcsapás.

Gondolkozás nélkül megígérte Laurának, hogy nála töltheti az éjszakát. Órület! Persze a háziak tudta nélkül. Signor Renato és Signora Silvia, vagy ahogy ő szólítja őket, a Signor és a Signora, nagyon kedves emberek, vagyis inkább udvariasak, de elég nekik egy idegen a házban, ez világos. Jobban mondva elég nekik egy román nő. Néhány nappal később, hogy Loredana letette őt, mint egy csomagot, Signor Renato, a tőle telhető legnagyobb udvariassággal, hogyan is másként, megkérte, hogy ha a szomszédok véletlenül kérdeznék, ne mondja meg nekik, hogy román. Nem volt abban a helyzetben, hogy megsértődjön, túlságosan be volt gyulladva. Rögtön kapcsolt, hogy nagy luxus volna, ha felkapná a vizet, nem mindenki engedheti meg magának. Viszont szívesen összeszedte volna a bátorságát, hogy alkalomadtán megkérdezze, akkor mégis mit mondjon, hogy hová valósi, tán afrikai, vagy lappföldi, vagy milyen más előkelő helyre utalhat a megjelenésével és nyelvtani hibáival? De őszintén szólva, csak törte az olaszt, nem volt önbizalma. Annyit azért kérhetett volna, hogy amikor senki sem kérdezősködik, legalább olyankor tarthassa magát románnak...

Végül is, túl van rajta, még ha egyáltalán nem esett is jól!

Ha nyelvtudás nélkül és úgy, hogy előzőleg csak a tengerre és a hegyekbe utaztál szabadságra, megérkezni egy idegen országba olyan, mint altatásból ébredni. Csak bambán nézel és alig érted, miről van szó. Ahogy megtanulsz valamennyire kommunikálni, lassan a köd is feloszlik a szemed előtt. Neki ez egy hónapig tartott. Arra az első hónapra, amikor éjszakánként ígéket magolt, és megtanulta, hogy mondják olaszul a paszternákot, a zoknit vagy a beöntést, néhány kivételtől eltekintve, csak homályosan emlékszik. A második hónapban megjön az ember bátorsága, a harmadikban kezdi jól érezni magát és hozzászokik. Persze, ha van hol dolgoznia és rendesek a munkaadói. Ha nem, az élet nemcsak kiszámíthatatlan, hanem egyenesen szörnyű, éppen elég rémtörténetet hallott.

Laura tizenegy körül felhívta, mert tudta, hogy olyankor kicsit fellélegezhet, és türelmetlenül, gyorsan, kétségbeesetten, fojtott hangon összevissza beszélt, utána neki kellett a találgatásai alapján összeraknia az elmondottakat. Tizenegy óra óta ezt csinálja, miközben igyekszik elvégezni a dolgát. Főleg Nona ebédjét elkészíteni. Laura elmondása alapján úgy értette, hogy valami nézeteltérése támadt az öreggel, akit ápol, összevesztek, mert talán molesztálta, ami azért is furcsa, mert az öreg, úgy tudja, félig béna, viszont Laura összeszedte a holmiját, otthagya, és utcára került, mert a Johnjának még csak egy posto lettója sincs, már egy hete hajléktalan, a régi cimborái nem fogadták be, mert náluk is telt ház van, ott csak alkalmanként húzhatja meg magát, persze majd minden megoldódik, de most sürgősen szállás kell neki, legalább egy éjszakára.

Laura stílusa!

Kelletlenül, igaz, azt mondta, jöjjön, mert mégse hagyhatja a barát-nőjét ilyen szorult helyzetben, amikor még a gimiből ismerik egymást, és meg is beszéltek a részleteket. Elmagyarázta neki, hogy zörgessen a kapun, és melyik az ő ablaka. Fél tizenegy körül jöjjön oda a környékre, és várjon, mert ő nem mehet ki a házból. A holmiját hagyja ott valahol, mert azokat semmiképpen sem vihetik be. Amikor már biztos benne, hogy mindenki elaludt, egymás után kétszer lekapcsolja a villanyt, és Laura akkor jöjjön a kapuhoz. Mint a filmekben. Ő kimegy érte, de nehogy elkövesse azt a baklövést, hogy olyan későn megnyomja a csengőt vagy a kaputelefont. Szerencsére Nona és az ő szobája a földszinten van, mivel Nona tolókoksis. A Signora és a Signor hálószobája az emeleten, ahol a dolgozószoba és a másik vendégszoba,

mert van egy a földszinten is. Egy ágyban fognak aludni, nem kockáztatja meg, hogy beengedje Laurát a vendégszobába, bár van hozzá kulcsa, de biztonságosabb, ha ott van mellette. Nem szívesen ment bele, de mégse hagyhatja az utcán. Amíg telefonon megbeszélték, érezte, hogy elfogja a bűntudat. Végül Laura azt mondta, hogy ha mégse lenne ott a megbeszélt időben, azt jelenti, elkapták a carabinieri. Ez fejbe kólintotta. Mit követhetett el, morfondírozott magában. Talán megölte az öreget, és most az ő ágyában akar elbújni... Minél többet gondolkodott, annál jobban begyulladt, és úgy érezte, ostoba módon olyasmibe keveredett, ami nem rá tartozik. Az a legkevesebb, hogy a gazdái elkapathatják egy idegen román nővel a szobájában, és kirúgják.

- Min gondolkodik, Letiția kedves, hiányoznak a gyerekei? - kérdezte Nona, miközben kecsesen felvágta tányérján a halat.

Ő szomorúan mosolyogva tétován bólintott, nem akart hazudni, de belemenni sem a beszélgetésbe. Nona a hetvenöt éve ellenére azonnal észreveszi az ilyen jelzéseket. Szeret beszélgetni, de tapintatosan tud hallgatni is, anélkül hogy zavarba hozná. Signora Silvia mintha nem is az ő lánya volna, a figyelmessége vagy lekezelő, vagy parancsoló. Meggyőződése, hogy bármilyen szemrehányást megengedhet magának, pláne ha udvarias modorba csomagolja, mert ez is benne van a havi munkabérben. Signor Renato még furcsább, ő a Signorán keresztül szereti osztogatni a parancsait, még akkor is, ha Letiția is ott van és hallja. Csak olyankor szól direkt neki, ha muszáj, erőltetett udvarias-sággal, ami Letițiát Birlic színészre emlékezteti. De rendszeren fizetnek, tisztességesen megfizetik, sohasem gorbáskodnak, és úgy hallotta a románoktól, amikor találkozott velük, hogy ez a lehető legjobb helyzet.

Ha nem lenne Nona, a maga tapintatával, sokkal nehezebb volna; talán már vissza is ment volna Romániába... A nap legnagyobb részét vele tölti, mert a házaspár reggel negyed nyolckor elmegy otthonról, a nő hat körül ér haza, a férfi még később. Nona, a tévé és a telefon az ő kommunikációs lehetősége. Nonával megtanult olaszul, mert türelmesen és tapintatosan megmagyarázta azokat a szavakat, amiket nem talált a szótárban, vagy nem volt ideje utánanézni. Először kicsit tartott a csinos öregasszonytól. Úgy érezte, képtelen lesz teljesíteni a kívánságait, mert szeszélyesnek látszott, de nem a nagyzási hóbortja, hanem a mozgáskorlátozottsága miatt. Bolondos vénasszonynak tűnt, aki szekálni fogja. Aki unatkozik és gyűlöli az egészséges fiatalokat.

Letiția képtelen volt megérteni, hogy naponta miért válogatja ki olyan gondosan a ruháit és az ékszereit, ha legtöbbször ki sem mozdul a házból. Az első napokban azt sem értette, hogy ha csak ketten vannak otthon, miért kell az ebédhez úgy megterítenie, mint valami elegáns vendéglőben. És azt sem tudta, hogy az a rengeteg apróság mire való. Nona szoktatta rá mindenre. Ha haját akart mosni, fodrászhoz ment, vagy házhoz hívatta a fodrásznőt. Lassan-lassan megértette, hogy ez az életformája és talán így harcol az öregség ellen.

Az a jelenet, ami miatt igazán közel került hozzá, egy délelőtt történt, a nappaliban.

Nona a tolokocsijában az ablaknál olvasott a félhomályban, ő pedig porszívózott. Szokás szerint ment a tévé.

Talán február lehetett. Legfeljebb március eleje. Nem érdekes. Nona Rymond Chandlert olvasott. Szép! Elege lett az olasz klasszikusokból. Az én koromban a szórakozás már fontosabb, mint az emberek véleménye és az újságok kritikai rovata! – mondta. Ő délelőtt takarított, kisikálta a fürdőszobát és a konyhát, port törölt, meggyebet. Nona időnként beszélgetett vele, máskor olvasott. Olykor elbóbiskolt. Nem szerette a tévét, de bekapcsolta, hogy Letiția füle hozzászokjon az olasz beszédhez. Csak öregségünkre tanulunk meg szabadok lenni, mondta Nona. Persze, ha nem jön a szklerózis, tette hozzá. Ahogy meghallotta a tévében a Jaques Brel-dalt, Letiția kikapcsolta a porszívót. A Pedagógiai Líceumban, mivel az osztályban többen voltak lányok és volt egy imádnivaló francia tanárnőjük, a *Ne me quitte pas* lett az egyik kedvenc slágerük. Persze kívülről fújták. „Moi je t’offrirai/ Des paroles de pluie / Venues de pays/ Ou il ne pleut pas.” Tizenkettedikben ismerte meg Valit, egyetemista volt, vakációzni jött az egyik barátjához. „Ne me quitte pas/ Je t’inventerai/ Des mots insensés / Que tu comprendras/ Je te parlerai / De ces amants-la/ Qui ont vu deux fois/ Leur coeurs s’embraser.” Természetesen belészeretett. Tél volt, akkora pelyhekben hullt a hó, mint a sapkáján a bojtok. Akkor az volt a divat. „Laisse-moi devenir/ L’ombre de ton ombre/ L’ombre de ta main/ L’ombre de ton chien/ Mais, ne me quitte pas.” Márciusban azt mondta otthon, elmegy a felvételiző érdeklődni, jelentkezni akar a bölcsészkarra. Az egyetemi városban persze ismét találkozott Valival. Volt két csodálatos napjuk, időnként felidézi ezt az emléket, hogy újra feltöltődjön, és azután mozgalmas hónapok jöttek. Nyáron, miután csúnyán

összevezett Petru Cosoi elvtárssal, vagyis az apjával, nem is akar rá emlékezni, óvónőként helyezkedett el, összeházasodtak Valival, és decemberben, a forradalom előtt, megszületett Málna. A pici úgy óbégatott, mint egy egész tónyi béka! Az öreg csak az utolsó pillanatban egyezett bele a házasságba, de csak azért, mert féltette az iskolaigazgatói széket. A kommunisták nem tréfáltak a családi erkölcs társadalomra gyakorolt hatásával. Egy törvényelen gyerek katasztrófát jelentett volna! Beleegyezett hát a házasságba, de Valinak nem bocsátott meg. Úgyhogy neki az esküvőn már elég nagy volt a hasa, de szerencsére a menyasszonyi ruha eltakarta...

- *Le grand belge, Jaques Romain Georges Brel* - mondta Nona, és felnézett a Chandler kötetből.

- *Je l'adore!*

- *Alors, vous parlez francais! Une belle surprise!*

- *Oui, je me débruoille, madame!*

Este a vacsoránál Nona a vörösboros poharát megemelve titokzatosan körülnézett és bejelentette, hogy van egy nagy meglepetése. A Signor és a Signora udvariasan megtapsolták. Nona egyenesen a szemükbe nézett, és azt mondta: kedveseim, a mi Letítiánk kiválóan beszél franciául, koccintsunk az egészségére. Nyilván túlzott, de ezt mondta. Azok ketten elképedve, de majd elismerően néztek rá. Koccintottak, és neki akkora lett a szíve, mint egy elefántnak. Beszelnének valamit ketten, hogy mi is gyönyörködünk benne? - kérdezte a Signor. A hangjában volt némi jólneveltségbe burkolt hitetlenkedés. Talán egy kis kelletlenség is, mert azt hitte, mostantól többet kell fizetnie. Hangosan beszélgetni kezdtek Jaques Brellről és temetői szomszédjáról, Gauguinről.

NÉGY

Ó, Laura a béna vénemberével! Feltétlenül fel kell hívnia, ha szerencséje van, felveszi. Véletlenül találkoztak, egy hónapra rá, hogy Rómába ért. A kábulat lassan borította el az agyát, mint köd a mocsarat. Szerette a párolgó tavat és mocsarat, percekig elnézte, ahogy átszűrődik rajta és átragyogja egy fénysugár. Mint a mesében, amikor győz a jó... és főleg most hinnie kell a jó végkifejletben, ha nem akar megtorpanni. Az első hónap iszonyú volt, se kinn, se benn. Reggel kipattant az ágyból, hogy iskolába indítsa Rádiát, miközben egy idegen lakásban ébredt, ahol két idegennek kellett reggelit készítenie, akik

idegen nyelven beszéltek, amit alig értett. Nem tudta, mit keres ott, és azt sem, hogy ez valóság vagy sem. Az első hónapban többször is úgy érezte, hogy altatásból ébred, minden összemósodik előtte, bizonytalan és kiszámíthatatlan. A saját bőrén érezte ezt.

A dolgok valahogy így alakultak: az első hónap végén a Signoria borítékban odaadta a bérét. Pont reggelinél. Meg sem számolta. Szó nélkül elvette, megköszönte, és elrendezte a fekete magvas kenyeret a kosárban. A borítékot a zsebébe csúsztatta. Bevitte a forró tejet a kancsóban. Bevitte a lágytojást. És hirtelen rossz érzése támadt. Hátha kevesebb a pénz? Hátha becsapták? Soha nem ismernék be, az biztos! Előttük kellett volna megszámolnia, az ostoba fejével, még ha ez nem túl elegáns is. Aztán gondolta, butaság, de mégse tudta kivenni a fejéből. Ahogy mindketten kiléptek az ajtón, elfordította belülről a kulcsot a zárban, és megszámolta a pénzt. Hogy megnyugodjon, gondolta. Megvolt mind. Sok pénz. És akkor valami boldogságfélét érzett. Elkábult tőle. Romániában ennyi pénzért fél évig robotolhatna. Aztán elszomorodott, és egész egyszerűen elsírta magát. Nem tudott uralkodni magán, az indokolatlan szomorúságán. Képtelen volt megérteni, honnan erednek a könnyei. Ledőlt az ágyra, és az iménti teljes boldogsága fájdalmas zokogással kísért fájdalommá alakult. Kezében szoritotta a pénzt, és ellenállhatatlanul zokogott. Borsószemnyi könnyek csurogtak végig az arcán, szája önkéntelenül lefittyedt, a ruhája ujjába törülte az orrát. Később sokszor eszébe jutott ez a váratlan kitörése, de inkább idegrohamnak tartotta az egy hónapi feszültség után, meg a lelkében eltemetett dolgok miatt, amiktől nem tudott szabadulni. Önsajnálattól sírt, hogy Romániában éveken át a semmiért gürcölt. Ez a boríték hirtelen ráébresztette, hogy rabszolgaként, lárvaként, igavonóként élt. Siratta az elszalasztott örömeket, az elkótyavetyélt életét, sírt a kilátástalan nyomorúság miatt. Azért sírt, mert mindez hirtelen tudatosult benne, nem fokozatosan jött rá, hogy legyen ideje hozzászokni és elgondolkodni rajta. Olyan volt, mint valami megvilágosodás. Örömeiben sírt, hogy megszabadult abból a helyzetből, és félelmében, hogy bármikor visszakerülhet oda. És sírt, mert kicsinyesen azt feltételezte, hogy a házaspár becsapta. Sírt, mert igazságtalannak tartotta, hogy egyesek olyan könnyen keresik meg a pénzt, mások meg ugyanazt csak nehéz munkával. Sírt, mert sajnálta a szüleit, a kollégáit és mindenkit, akik nyomorúságos fizetésért

robotolnak, és soha nem tudják meg, mit jelent jól élni. Sírt, mert nem tartotta igazságosnak, hogy egyesek Romániában születnek, mások meg Olaszországban, Spanyolországban vagy Amerikában. A boríték volt a bizonyíték az igazságtalanságra, ami eddig sohasem foglalkoztatta, de most olyan mély űrnek tűnt, ahonnan a visszhang sem hallatszik. És sírt a tehetetlenségtől. Akkor egyszerre sírt mindenért, minden különösebb ok nélkül...

Többször nem ismétlődött meg ez a krízis, bár sok minden eszébe jutott, de nem ekkora erővel, és árnyaltabban. Mégis csak másnap szedte össze magát annyira, hogy költeni mert a pénzből. Illetve gondolatban beosztotta, mert csak csütörtök és vasárnap délután volt kimenője. Külön rakosgatta az adósságra, a vásárlásra, volt, amiről lemondott, volt, amit megvett, számolgatta, három, hat hónap vagy egy év múlva mit vehet belőle, beleszédült a tervezgetésbe, nem tudott aludni. Szeretett este, csöndben a pénzről tervezgetni, ez adott értelmet a keserves fáradságának, hátfájásának és magányának. Sokszor golyóstollal számolt egy darab papíron, amit aztán másnap eldobott, de nem is ez volt a lényeg. A jövő tervezgetéséből gyűjtött erőt, hogy tovább tudjon haladni. A célkitűzése megnemesítette a közönséges rutinmunkát, áldozatot hozott érte. Sokat gondolkozott az *áldozat* szón, és úgy találta, hogy hihetetlen erőt sugároz. Már-már kötelességének érezte, hogy belészeressen.

Szabadnapos volt, és a tizennégyes autóbusszal ment Loredanához. Egy papírra felírta a megállók nevét, mint a vásárlási listát. Ment, hogy odaadja neki a pénzt, amiről még fogalma sem volt, amikor eljött Romániából. Mikor Loredana kiköszvetítette a Bosse házaspárhoz, megmondta neki, mennyibe kerül, és egy vagy két hónap múlva, miután lábra állt, várja. Mivel nem szereti az adósságot, sem a vitákat („nem tudtam”, „nem az én hibám”, „akkor kié?”), egy hónap múlva felhívta Loredanát, és megmondta, hogy viszi a jutalékot. Ezt a szót használta, *jutalék*, gondolta, emiatt kellemetlenül fogja érezni magát, de nem. Loredana nem rossz lány, csak edzett. Vastag kéreg nőtt a szívére. Nem mint a kenyérré, hanem mint a tyúkszemre. Rögtön észrevette ezt, amikor egy kicsit elbeszélgettek. Egyik vasárnap délután, amikor kimenője volt, felszállt a tizennégyes buszra, az megy a körgyűrűn túlra. Először távolodott el ennyire a lakása körzetétől. A Signorával járt már a *mercato*ban kocsival, ez szombatoként előfordul. Loredana telefonon figyelmeztette: ne állj szóba senkivel, ha románul beszélnek, akkor sem. És gondolta, hogyhogy,

ha egy otthoni román megkérdezi, hány óra, ne mondja meg? Loredana tudta, amit tudott. Tíz éve élt Olaszországban. Mint mondta, akkor még csodának számított, ha két román találkozott, legszívesebben összeölelkeztek és söröztek volna egyet. Most már azt sem tudják, hogy meneküljenek egymás elől, vagy hogy használják ki egymást, tette hozzá. Ebben tökéletesen igaza volt, főleg a második dologban, ha-ha! Akkoriban tíz naponként találkozótál egy románnal, most óránként tízzel találkozol, mondta. Romániában Loredana egy kisipari szövetkezethél volt könyvelő.

Az utazás a tizennégyes busszal igazi meglepetést jelentett neki! Nem látott még ennyi románt együtt, amióta leszállt az olaszországi mikrobuszról! Megesküdött volna, hogy Craiován vagy Suceaván van! De nem is, inkább Bukarestben, mert ott keveredik össze mindenféle tájszólás és nyelvtani hiba. A főváros előnye! Volt közöttük két ázsiai és vagy két arab. Magányosak, nyomorultak! Kisebbségben a kisebbség között! A románok hangoskodtak és olyan dolgokról diskuráltak, amikről ő halkán is szégyellt volna. Hangoskodtak, üvegből vagy dobozból ittak, hátba veregették egymást, a földre köptek. Mint egy bukaresti külvárosi lakótelepen, az anyagraktárak vagy beállványozott gyárépületek között közlekedő autóbuszon... Románok között volt, és pirult miattuk. Némelyik rásandított, hogy lássa, érti-e, miről beszélnek. Letiția uralkodott magán, nehogy elárulja, mit érez, vagy az idegességét. Nehogy gúnyosan elhúzza a száját, nehogy túlságosan elpiruljon. Nehogy elnevesse magát, Isten ments, mert némelyiknek volt humora, amikor disznóságokat mondott.

Maga előtt tartotta a papírt a megállók nevével, újra meg újra elolvasta, tekintete a betűkön siklott. Néha kinézett az ablakon, hogy elolvassa a megálló nevét. Szorongott, kiszáradt a torka. Mintha itatóst ettem volna, mondaná Rădița. És hirtelen eszébe jutottak a jelenetek, mintha mindent otthagyt volna hirtelen, és otthon Rădițát fésülgetné, miközben hetet-havat összebeszélnek. Az ilyen érzelmi viharok mindent felkavartak benne. Összeszorította az állkapcsát, nehogy elsírja magát. A pénz a táskájában, a táska az ölében. Nem sok, nem is kevés, de megdolgozott érte. A román táskáját a középső csoportos gyerekek, a Macik szüleitől kapta nők napjára. Mivel egy jobb óvodában dolgozott, máshol csak egy-egy csokor hóvirágot adnak. De nem ez számít, ő nem bánik másként a gyerekekkel. Nagyon aranyosak. Csak sokan voltak, túl sokan, sokszor elfogyott a türelme. Annyi fizetésért, hogy nem

engedhetett meg magának egy rendes táskát. Úgy szorította most ezt a táskát az ölében, hogy mindenki láthatta, érték van benne. Kis idő múlva a mögötte lévő ülésen olasz beszédre lett figyelmes. Csodálkozva fordult hátra. Olaszul beszéltek! Egy idősebb nő és egy kamasz. Fura kiejtésük volt, talán déli. Annyi megállón áthaladva teljesen megfedkezett róla, hogy egy római autóbuszon ül, és elcsodálkozott a dallamos beszéden. Mielőtt a félszigetre jött, elviselhetetlenül dallamosnak tartotta ezt a nyelvet. Iszonyú édeskésnek! Cukorbeteg lennék, ha olaszul kellene beszélnem, mondta otthon, ha olasz filmet néztek. Mind kacagtak, ő a lehangosabban. Most a háta fáj a vasalástól és porszívózástól, de szó sincs cukorbetegségről. Uramisten, milyen csúnyán beszélnek ezek, mama, mondta a gyerek olaszul. Pszt!, csitította az anyja. Nyilván a gyerek észrevette, hogy akik románul csúnyán beszélnek, olaszul is tudnak. A nő és a gyerek szintén románok voltak, szegények, de nem akarták elárulni. Megjátszották magukat, akárcsak ő, és az idősebb, kommunizmust megélt nőnek tökéletesen sikerült. A gyerek csodálkozott... Még őszinte volt. Megható volt, ahogy szégyenkezett az anyja előtt a csúnya szavak miatt, amiket hallott. Meg akarta mutatni, hogy nem tartozik közéjük, elhatárolódik tőlük, ő tiszta. Vagy naivan megvédené az anyját a közönséges emberektől, a kis férfi.

Letiția csak később jött rá, hogy azon a tizennégyes buszon neki volt egy előnye, amiről nem tudott: felszálláskor jegyet lyukasztott. Vasárnap délután a tizennégyesen! Ehhez hülyének kell lenni, hiszen a tizennégyesre ellenőr hónapokig nem teszi föl a lábát!

Persze, ezt körülötte mindenki tudta, és nem gondolták róla, hogy ő is román. Jót röhögtek volna rajta magukban. Végül mégis sopánkodni kezdtek a keleties külsején. A fizimiskáján, a mozdulatain. A frizuráján, a ruháján és persze a március nyolcadikára kapott táskáján. Ehhez elég volt a másodperc töredéke, nem több.

Persze Loredanának vitte a pénzt! Szorította a táskát, mint az arany tojást tojó tyúkot. A tojás a szakadt, zipzáras, hal formájú pénztárca volt. És a hal tele ikrával. Az ő pénzével. Mint a mesében. Az óvodában szeretett mesét olvasni a gyerekeknek, különösen, amikor a hangját is el kellett változtatnia.

- Én azt mondom, hogy ez a nő cseh... Nézd, milyen bögyös attól a sok prima sörtől!

- Pszt! Hülyeségeket beszélsz, haver. Az Németországban van, azok nem elegyednek az ilyen varangyokkal.

- Akkor jugoszláv?

- Nagy vagy! Jugoszlávia már rég szétesett!

- De a jugoszlávok nem pusztultak ki mind... Az asszonyok, akarom mondani...

- Azt hiszem, ez magunk fajta, csak felvágós. Nem elegyedik össze velünk...

- Gondolod?

Róla beszéltek. Csak a lábukat látta, és nem mert rájuk pillantani. A barna cipősnek rekedt volt a hangja, a másíknak, a tornacipősnek kellemes, mint egy orvosé vagy ügyvédé. Uralkodott magán, hogy ne legyen ideges. Nehogy elpiruljon.

- Fogadjunk! - mondta a barna cipős.

- És ha albán vagy kirgiz, nos?

- Anyááám, micsoda általános műveltséged van!

- De az is lehet, hogy lapp?

- Lengyel, azt mondd?

- Lappföldi lapp!

- Na, ezzel a lappföldivel kiütöttél, ha-ha-ha! - kacagott a barna cipős
- Úgy hangzik, mint valami vodkamárka.

- Becsszó, van ilyen ország!

- Jó, de mégis azt hiszem, hogy bârladi vagy galați...

Érezte, hogy aprólékosan vizsgálják, egyre kényelmetlenebbül érezte magát. Már izzadt a tenyere és zsibbadt a szápadlása.

- Miben fogadunk? - kérdezte a tornacipős.

- Egy üveg vodkában!... ha már szóba került...

- Rendben!

- Akkor finn!

Mind a két pár cipő röhögött.

- És hogy fogjuk kideríteni? - akadékoskodott a tornacipős.

- Talán a hölgy megmondja... Ne haragudjon, hány óra? - kérdezte a hangjában árnyalatnyi gúnnyal a barna cipős.

- Signora!

Ezredszerre olvasta el a megállók nevét a papíron, ügylet, hogy egyetlen mozdulatával se árulja el magát.

- Mondtam, hogy felvágós... Bele kell pillantanunk a személyijébe...

A barna cipős hangja fenyegető volt. Elfogta a pánik.

- A személyijébe? - csodálkozott a tornacipős.
- A személyazonossági igazolványába, kérem szépen!... Csak van neki, nem?

- És honnan vesszük elő?

- A táskájából, haver, nem is holdról! Egy útlevel, vagy valami. Valami *soggiorno* igazolvány. Megtaláljuk!

- Tudom is én... - húzódott hátrébb a tornacipő.

- Nem szép dolog egy hölgy táskájában kotorászni, de... És az sem szép, hogy ő meg se pisszen!

- Szerb nő lehet, és nem érti a szép szót!

- Beledugom a csülkömet, nem veszítek egy üveg vodkát egy rongyos táska miatt - heveskedett a barna cipős.

- Signora...! - a barna cipő még egy óvatos kísérletet tett, hogy szóra bírja, és ő majdnem elsírta magát.

- A Signora egy kis ringyó, most megy a depóba, de meglátod, milyen szépen fog beszélni velünk, ha leszállunk!

Micsoda sértés, fogalma sem volt, hogy reagáljon rá. Ledermedt. Csak azt tudta, hogy feltétlenül el kell jutnia a pénzzel Loredanáig. Még hat megálló. Nem ismerte a helyet, remélte, forgalmas. Valaki csak meghallja, ha segítségért kiált.

A két pár cipő hallgatott, de érezte a feje búbján az ellenséges pillantásukat. Nem mert felnézni. Latolgatott. Talán jobb volna, ha leleplezné magát. Előhúzná a személyijét és azt mondaná: nyertek, román vagyok. De nem hitte volna, hogy ezzel minden véget ér. Ez olyan játszma volt, amelyet ő még nem játszott. Békés családban nőtt fel, egy csendes utcában, életében egyetlen férfit ismert, és egyetlen óvodában dolgozott. Abban a távoli, az emlékeiben élő világban teljesen másfajta szabályok voltak érvényesek.

- Letiția Cosoi! Akármi legyen, ha ez nem Letiția Cosoi! - hallotta a kellemesen telt, lelkes kiáltást! - Gyere, anyukám, hadd csókoljalak meg!

Így találkozott Laurával, sok évvel a gimnázium után, amikor egyáltalán nem számított rá, és amikor a legnagyobb szüksége volt rá. Laura egy csapat nővel jött vissza a városból, mindenfélét vásároltak, mert egy kis bulira készültek. Izgatottan, vidáman körülvették őt.

- Jössz nekem egy vodkával - mondta egy pödört bajszú, csábosan kék szemű férfi.

A barna cipős volt.

- Természetesen! - felelte a mellette lévő zömök, nagy orrú.
- Lehet Finlandia!

Vállat vonva elfordult, örökre el akarta felejteni őket. Egy ideig eltűnődött, hogy milyen érdekes az élet, egyik pillanatról a másikra hogy megváltozik. Laura féktelen energiája azonnal lehengette, egy szuszra mindent el akart mesélni neki. Szívesen velük maradt volna, hogy egy estére mindent és mindenkit elfelejtsen, de másnap korán reggel a Bosse család a szemét sem képes kinyitni nélküle.

Amikor a következő megállóban a két pár cipő leszálláshoz készülődött, a barna cipős megszólalt:

- Pont ilyen szandálja van anyámnak is!
- Na, nyomás, vége a dumának! Nem látod, milyen ronda vagy? - szólt rá fölényesen Laura - És ráadásul bunkó is! - kiáltott utána, miközben becsukódtak az ajtók.

Még három megálló volt hátra, közben Laura útitársnői a csomagokkal megpakolva leszálltak, ők pedig továbbmentek a következőig. Laura nem akarta egyedül hagyni, mert nem volt a legbiztonságosabb környék. Elvitték a pénzt Loredanának, aki ott helyben megszámlolta és elégedetten hümmögött. Egy darabig még kedveskedtek egymással, megosztottak néhány érdekes tapasztalatot a Bosse családról, és már szaladtak le a lépcsőn. Loredana úgy megváltozott, hogy egyelőre nem akarja látni. Legszívesebben soha többé.

Vége csak kettesben voltak!

- De hogy pont a tizennégyesen találkozunk, ezt még Féreg mama se gondolta volna - lelkendezett Laura.

Kiültek egy teraszra kávézni, és jót beszélgettek.

Letiția mesélt az esküvőjéről, Valiról, a lányairól, a szüleiéről, a lakásukról. Az utóbbi hónapok lidércnyomásairól és az állati örömről, amikor a pénzt megszámlolta. Málna körömlakkjáról, Rădița hosszú hajáról. A virágokkal teli óvodáról.

- De már éppen eleget beszéltünk rólam, mindjárt elsírom magam, és te mit csináltál a gimnáziumban?

- Ajaj! Az már ezer éve volt! Felvételiztem az egyetemre, nem sikerült. Francia szakra. Tizen egy helyre, emlékszel, mi volt ott, öldöklés. Aztán télen jött a tam-tam a forradalommal. Nem szakadtam le a tévéről, anyukám, amíg Ceaușescut nem láttam holtan.

Laura csak mesélt szokásos jókedvével, és mindketten majdnem megpukkadtak a nevetéstől.

Másnap a Bosse család reggelijénél a tej nem volt elég meleg, a tojás túl kemény lett. De senki sem halt bele!

Koszta Gabriella fordítása

DAN LUNGU (1969) neves író, emellett egyetemi előadótanár, szerkesztő, újabban politikus, Jászvásáron (Iași) él. Magyar fordításban eddig két könyve jelent meg: *Egy komcsi nyanya vagyok!* (Sînt o babă comunistă, 2008), *Hogyan felejtünk el egy nőt* (Cum să uiți o femeie, 2010). A *Raiul găinilor* (Tyúkok a mennyben) című regénye 2004-ben jelent meg először, 2007-ben, majd 2010-ben újra kiadták, megjelent francia, német és szlovén fordításban, hamarosan olaszul is olvasható lesz.

Bogdan Popescu

AKI UTOLJÁRA ALSZIK EL
(*CINE ADOARME ULTIMUL*)

Tegnap este előntött a szomorúság, pedig még be se rúgtam. Elmentem a kocsmába, rosszkedvűen megittam néhány savanyú sört, nem sikerült beszédbe elegyednem senkivel. Nem hiszem, hogy csak az egyedüllét miatt van ez. Majdnem mozdulatlanul ültem a székeyen, a kocsmá teraszán. Nézelődtem, és az volt az érzésem, hogy olyan dolgokat fedezek fel, amiket soha nem vettem észre, pedig ott voltak, amióta az eszemet tudom. Most kicsinek, jelentéktelennek és porosnak látszott minden. A kocsmával szemben lévő templom nem tűnt olyan félelmetesen magasnak, mint másfél évtizeddel ezelőtt. A mohával borított tornyokat olyan hatalmasnak láttam akkoriban, hogy attól féltem, hogy a permetező repülőgép egy napon nem tudja majd kikerülni őket, és beléjük ütközik. Pláne, hogy a pilóták mindig részegesek voltak, ami náluk szakmai ártalomnak számított. Volt egy Icu nevű fiú – kicsivel idősebb volt nálam –, aki amikor meglátta az első repülőt az égen, elhatározta, hogy pilóta lesz. A többiek csodálták és irigyelték, amikor elmesélte, hogy addig unszolta az apját, amíg az el nem intézte, hogy tehessen egy kört azzal a bádogg tákolmánnyal, ami olyan félelmetesen zúgott, hogy a falubeliek fel voltak rá készülve, hogy bármelyik pillanatban lezuhanhat. Az apja tíz liter vörösbort vitt egy demizsonban a pilótáknak, hogy megsétáltassák a csemetéjét a levegőben. „Hé te!” mondták a repülősök az apjának, „mi fel se szállunk, ha nem ittunk meg legalább három liter bort.” Vagyis, magyarázta Icu, józanul nem mertek volna felszállni, ezért a borból gyűjtöttek bátorságot. Azt is mondta, hogy a traktorok műszerfala semmi a repülőéhez képest, és tízszer kisebb. Hetet-havat összehordott arról, hogy milyen is volt a repülés: hol azt mondta, hogy csak a bádogg tákolmány belsejében volt, anélkül, hogy felszállt volna, hol pedig azzal büszkélkedett, hogy repült rendesen, és fentről az emberek akkorák voltak, mint egy gombostű, a marhák, mint a hangyák, az utak pedig, mint a napozó kilyók. Ma már tudom, hogy a valóságnak megfelelően írta le

a látványt, persze hallhatta is valakitől, de ez akkor egyikünknek sem jutott eszébe. Postás lett belőle, ő hordja ki a faluban az újságokat, levelezőlapokat és a nyugdíjakat. Pedig nagyon szorgalmasan tanult. Be akart kerülni a pilótaképző gimnáziumba, de nem ment át az elméleti vizsgán. Nem is volt rá esélye. A kommunista időkben a falusi gyerekek munkára voltak ítélve. Amint tudjátok, mezőgazdasági gyakorlatnak nevezték, és gyakran előfordult, hogy akkor is a földeken dolgoztunk, amikor leesett az első decemberi hó. Aztán jártunk még két-három hétig iskolába, gyorsan kaptunk néhány osztályzatot, azt se tudtuk, mire, és már vége is volt az első évharmadnak, kezdődött a téli vakáció. Mit és hogyan tanuljon így az ember? Voltak szülők, akik lefizették az orvost, hogy adjon orvosi igazolást, és mentse fel a gyerekeiket a mezőgazdasági gyakorlat alól. És amíg mi, átlagos szerencsétlenek, az őszi gyümölcsseivel szórakoztunk (tényleg szórakoztunk) szocialista hazánk földjein, ezek a szülők a városba küldték csemetéiket, hogy „igazi” tanároktól (vagyis olyanoktól, akik nem merülnek térdig az Állami Mezőgazdasági Szövetkezet szőlőinek és kukoricaföldjeinek sarába) vegyenek különórákat a gimnáziumi felvételihez szükséges tantárgyakból. Ezeknek az elkényeztetett gyerekeknek nem volt köztünk semmi keresnivalójuk. Nem az ő hibájuk volt, a szüleik kényszerítették őket, de már nem tartoztak közénk. Az osztály kiközösítette őket, és majdnem mindig az első padokban ültek. Még ha nem is ők voltak a legokosabbak, sikerült bekerülniük abba a gimnáziumba, amit kinéztek maguknak. A többiek úgy gondolták, hogy gyengébb iskolákat kell választaniuk, mert nem kaphatnak jó jegyeket a vizsgákon. Titokban anyám is megpróbálkozott azzal, hogy különóra-ra küld. Halálos szegény lett volna, ha megtudja valaki, hogy mit csináltam én vasárnaponként a városban. Azt hazudtam (félíg-meddig), hogy a nagyszüleimhez megyek. Reggel ötkor felültem az autóbuszra, és mint akit vágóhídra visznek, elmentem egy lakótelepi lakásba, ahol még öt másik, a matematika tudományában járatlan diákkal vettem órákat egy kissé karót nyelt tanárnőtől. Abszolút semmit nem értettem, szégyelltem kérdezni, és az volt a legboldogabb pillanat, amikor a két óra végén átadtam a nőnek a pénzes borítékot, és a buszállomásra siettem. Viszont egy idő után elkezdett furdalni a lelkiismeret a szüleim fölöslegesen kidobott pénze miatt. (A tanárnő átverte őket. Mindig azt mondta, amikor telefonáltak, hogy fejlődök, de nagyon lassan, és hogy

mérhetetlenül lusta vagyok.) Egyik alkalommal, amikor a többiekkel együtt úgy tettem, mintha megpróbálnék megoldani egy geometria példát, a tanárnő egy iszonyú hangosat fignott. Égett az arcom a szégyentől, nem mertem felemelni a tekintetemet: szegényke, hogy vágja ki magát egy ilyen nyomorúságos helyzetből? De ő könnyedén elmosolyodott, annyit mondott, hogy „bocsánat”, mintha semmilyen katasztrófa nem történt volna, és tette tovább a dolgát. Attól kezdve nem mentem többé hozzá. Amúgy sem ragadt rám semmi, pénzkidobás volt az egész, pedig soha nem dúskáltunk a javakban. Én tudtam magamról, hogy buta vagyok, de Icu ambiciózus volt, és csak a repülésről álmodott. Neki nem tudtak különórát fizetni – pedig akkor nagy esélye lett volna –, és amikor meglátta a felvételi vizsga eredményeit, összedőlt benne a világ, amit repülőgépe szárnyaival, légcsavarral és motorjával akart meghódítani. Az idő megállt, és a gyerekkori álmom ott maradt az óvoda és a templom közös udvarán, aminek a tornya akkoriban sokkal magasabb volt. A hatóságok ugyanis rátették a kezüket a parókiára, és óvodává alakították. Nem egészen értem, hogy ez hogy fért össze a vallásosság elleni harccal: az óvoda alig pár méterre volt a templom bejáratától. A kislányok és a kisfiúk ugyanolyan kék köpenykét viseltek, és ugyanolyan piros vagy fehér masnit kötöttek a nyakukba. A paplak vastag falait téglából építették, nem pedig vályogból, amiből a köznép házeit. A három lakattal lezárt pince felfedezésre csábított. Amellett, hogy egyszerre lettem szerelmes az óvónőbe (pont úgy nézett ki, ahogyan a mesékben szereplő legkisebb királykisasszonyt képzeltem: hosszú, göndör, szőke haj, kék szemek és – lám, mit figyeltem már akkor! – nagy kerek és kemény mellek) és egy kislányba az óvodából, aki mézeskalácsot adott a vajas-mézes kenyereért cserébe... Itt megszakítom a mondatot, hogy ne zavarjalak össze, és hogy ne várjak el túl fáradtságos intellektuális erőfeszítéseket szűk és lusta agyadtól. Például alig vártuk, hogy halottat hozzanak a templomba. Az istentisztelet és az összes szokásos ceremónia után az egész menet felsorakozott a koporsó mögött, és elindult a temetőbe. Amikor elhaladtak a kerítés mellett a halott rokonai a zsebükbe nyúltak, és feldobták a fémpenzeket. Térdre vetettük magunkat, és a tenyerünket a földhöz csapkodva lökdösődtünk és dulakodtunk, hogy hozzájussunk az aprópénzhez, amit vastagon beborított a por. Úgy összekoszoltuk magunkat, mint a disznók, még a nyakunkba kötött

masni is piszkos lett. Még nem ismertük a számokat, de az érmék mérete alapján tudtuk, hogy melyik mennyit ér. Amikor a halottas menet már eltávolodott, elbújtunk a templom mögötti bokrok alatt, és elbűszkélkedtünk egymásnak a zsákmánnyal. Gondolom, sejted, hogy soha nem én lettem a győztes.

Kiskorom óta az élni és élni hagyni elvet vallottam, olyan mamlasz voltam, hogy kilopták a puliszkát a számból. Valószínűleg apám akkor jött rá, hogy nincs bennem versenyszellem, és hogy ugyanolyan hitvány semmirekellő leszek, mint Marin Foiste, a falu meg nem értett értelmiségije. Ostobább voltam, mint a többi gyerek, de hozzájuk akartam tartozni, féltem, nehogy kitaszítsanak, és „úrfinak” kezdjenek szólítani, ahogy ez alkalmanként már előfordult (fertelmes hangzású, rendkívül sértő kifejezés volt ez). Ezért többek között igyekeztem „volna” helyett „vónát”, mondani, mert a „volna” olyan kényeskedően hangzott az ő fülüknek, és felébresztette a pedáns urak iránt érzett mélységes megvetésüket. „Úrfi” volt az is, aki a városban vett cuccokat hordott, nem pedig a falusi boltból öltözködött; az, aki nem szeretett, vagy nem tudott úgy mezítláb járni, hogy ne szúrja vagy vágja meg valami a talpát (nagyon szenvedtem a talpam érzékeny bőre miatt: soha nem sikerült cipő nélkül járnom, és kicsordult a könnyem, amikor apám, mint egy tejfelesszájút arra kényszerített, hogy levessem a szandálomat, és úgy labdázzak a fűben), minden felsértette a bőröm, még a puha zöld fűszálak is; akinek nem volt koszos a körme, kérges a tenyere, nem volt lehorzsolva a könyöke és a térdje, aki nem volt lebarnulva; aki nem tudta szidni a többiek anyját és nénikéjét; akinek nem volt bátorsága legalább egyszer átfordulni a fején hintázás közben; aki félt a méhektől, a kutyáktól, a tehenektől, a kígyóktól, az éjszakától, a csalántól, a fára mászástól. Ilyen kritériumok alapján elmondható, hogy többszörösen is úrfi voltam. Ezért igyekeztem mindent úgy csinálni, mint a többiek. Amikor a halott pénzéért birkóztunk a porban, én inkább csak úgy tettem, mintha részt vennék a dologban. Szokásommá vált, hogy mindig hordtam a zsebemben egy kis otthonról kapott aprót. Aztán a templom mögött úgy dicsekedtem, mintha a földről vettem volna fel. Az óvónó sokszor elkapott minket, és tenyereket osztott ki a pálcájával. Elkobozta a vagyonunkat, a pénzből pedig tejkezemellát vett a többi gyerekeknek. Ünnepek vagy gyászmisék alkalmával szépen felsorakoztunk a templom bejárata előtt.

Amikor a vénasszonyok kijöttek a szentelt kaláccsal, kezünkbe nyomtak egy-egy darabot, mire azt kellett mondanunk, hogy istenfizessemeg. Azzal rémisztgettek, hogy ha nem esszük meg az utolsó morzsáig, vagy el merészelnék dobni az adományt, az Úristen úgy megbüntet, hogy abból koldulunk. A pokoltól való félelmemben mindig megettem a szentelt kalácsot, még ha nem is igazán ízlett. A templom bejáratánál néhány fekete és szőrös ördög volt a falra festve. Lábaik patkóban végződtek, hosszú farkuk hegyén nyílhegyek meredeztek, félelmetes és éles karmaik között háromágú vasvillát tartottak, azzal tereltek a nagy tüzek felé egy csapat elborzadt arcú meztelen bűnöst. Az ördögök szája gonosz vigyorra húzódott, disznópofájukból kilógtak a szemfogaik; fekete szakálluk és kecskeszarvuk volt. A festő egy szégyenletes fütykőst is pingált az egyiknek, amin mi fiúk viccelődtünk, és azzal hecceltük a lányokat, hogy kérdezzék meg az anyukájukat, hogy mi az és mire jó, pedig még mi sem nagyon tudtuk. Mire bementünk az osztályba, még a hajunk is ragadt a kalácstól.

Az óvónő, a tündérmesék legkisebb királykisasszonya, kiterelt minket a tornácra, és elküldte a gondozónót vízért a szomszédokhoz. Miután meghozták a vödörket, az óvónő kancsóból öntötte a fejünkre a vizet, kicsit megtisztogatott, szép sorban megtörölgetett, aztán ismét a vizes tenyérre adott tenyeres pedagógiai érvelését alkalmazta. Hihetetlenül bátran vártam a soromra: tekintetemet Tündérilona keblei közé fúrtam. Ahányszor csak lesújtott a vesszővel, mellei kettőt-hármat rugóztak, én meg beleszedültem ebbe a mozgásba. Kellemes és érthetetlen kábulat fogott el. Akaratlanul mozgott a szám és a nyelvem. Mielőtt könnybe lábadt a szemem a pálca által okozott csipős érzéstől, láthattam a mellek rengését a mindig olyan szép, színes blúzok mögött. Ott a parókián szenvedtem el az első nagy szerelmi megaláztatást is. A legkisebbik királykisasszonyt rendszeresen látogatta az udvarlója, egy szomszéd faluból származó mérnök bácsi. Ilyenkor szépen felöltözött – élére vasalt nadrág, kék ing –, finom kölni illata volt, és a legszívesebben megöltem volna. Még kopaszodott is, világ csúfjára, és feleségül akarta venni az óvónőnkét, aki személyesen tudatta ezt velünk: „Izémizé mérnök elvtárs a vőlegényem.” És ezzel már nyélbe is ütötték a dolgot. Még a hülye is tudta, hogy az eljegyzés után az esküvő következett, aztán kis időre rá a nő hasa megdagadt, és egyszerre csak egy gyerek volt a mellén, az ölében, vagy a babakocsi-

ban, amikor megpillantottuk az utcán. A gólyás történet kicsoportosoknak való volt. Mi már tudtuk, hogy a férfiak és a nők együtt csinálják a gyereket, de még nem sikerült kiderítenünk, hogy hogyan. Csak abban voltam biztos, hogy az a mérnök bácsi ki fogja kerekíteni Tündérilona hasát. De a nagy megaláztatás csak ezután következett. Mivelhogy elég jó hallásom volt, az óvónő kiküldött, hogy dirigáljam a többieket éneklés közben. Vagyis, hogy egy fehérre festett pálcával diktáljam az ütemet. És ez pont akkor jutott eszébe, amikor az a kopaszodó majom is ott volt az élére vasalt nadrágjában. Elvörösödtem, és összevissza hadonásztam a fehér pálcával a levegőben. Szerencsére senki sem igazodott hozzám, csak énekelt a maga kedve szerint úgy, hogy beleremegtek a terem magas ablakai. Akkor döntöttem úgy, hogy már nem aktuálisak az óvónővel kapcsolatos házasságkötési terveim. Másnap már úgy tettem, mintha észre sem venném. Még ha vettem is lopva egy-egy pillantást a szép, színes blúzokra, amik a testére feszültek, majdhogynem bűnbánóan tértem vissza a kislányhoz, aki mézeskalácsot adott a vajjal és mézzel megkent kenyérszeleteimért cserébe. Tudod, te szakállas orangután, azóta sem ettem olyan finom mézeskalácsot. Egy Papapja nevű fickó készítette egy kis helyiségben az udvar végében a hasmenést okozó halvával együtt, amit égetett cukorral kevert napraforgóbélből csinált, és egy kis szekérekét tolvaj árult a faluban, ezt kiabálva: „Sírjatok, gyerekek, hogy vigasztaljon fagyival anyátok, ti, férfiak, meg azért, hogy legyen pálinkátok.” A rosszakarói szerint Papapja halvájának macskapisi szaga volt, és tele volt légy piszokkal. De én nála ettem a legjobb mézeskalácsot életemben. A lány, aki titokban nekem adta (mert apám azt mondta, hogy nagyon megver, ha rajtakap, ha bármit is megeszek, amit a Papapja készített), és akibe akkoriban szerelmes voltam, Icuhoz ment férjhez, aki szárnyaló lelkével a postán dolgozott. Tegnap este talákoztam Icuval a kocsmában. Nem nagyon sikerült beszélgetnünk. Bár ott ültünk a templomtoronnyal és az óvoda omladozó épületével szemben, neki nem akaródzott feleleveníteni a múltat. Az ölébe tett táskájára könyökölt üres tekintettel. Ezért csak magamban idéztem fel (elérzékenyülten) mindazt, amit az imént leírtam neked. Viszlát holnap.

Csutak Gabi fordítása

BOGDAN POPESCU 1968-ban született Bukarestben. *Vremelnicia pierdută* (Elveszett időlegesség) című, 2001-es első kötetével elnyerte a Nemzeti Alapítvány a Tudományért és a Művészetekért debüt díját. 2003-ban a Román Akadémia díját is megkapta. *Cine adoarme ultimul* (Aki utoljára alszik el) című kötete 2007-ben jelent meg a Polirom Kiadó gondozásában. A könyv egy fiktív dél-romániai falu – egyfajta délkelet-európai Macondo – történeteit jeleníti meg áradó anekdotikus hangnemben. A fantasztikus elemekkel átszőtt történetek elsősorban a kommunizmus és a rendszerváltás időszakát idézik meg a korszak abszurdba hajló visszásságaira és a mindennapok tragikomikumára fókuszálva.

Andrei Dósa

EGY KIS EDZÉSSSEL
(CU PUȚIN ANTRENAMENT)

valóban már többször
eszembe jutott sőt
meg is próbáltam
vágni a kés tompa
élével
felmenni a mozgólépcsőn
amelyik lefelé tart
csak olyan dolgokat képzelni el
amiket már ismerek
bensőmben ütni a dobot
hogy senkit ne zavarjak
oly sokszor
húztam ballábas cipőt
a jobb lábamra
elkövetni valamit egyszer
aztán még egyszer
hogy zavart ne okozzak
az idő futó folyamában

igen éreztem már többször
hogy minél idegenebb számomra
az akit szeretek
annál erősebbek az érzelmeim iránta
minél nagyobb a tekintély
annál hanyagabbul

tényleg volt olyan már többször
hogy alkudoztam saját bátorságommal
míg végül csak a félsz maradt
kettőbe vágtam magam

hogy amikor élvezetet érzek egyik felem
gondoljon a lepusztulásra
a másik a gyönyörre
és ezek újból osztódjanak minduntalan
gyengébb orgazmusokra
mind enyhébbekre
amíg a lepusztulás mindenhatóvá
válik
amíg valami isteni lényeg
a történelem
valamilyen elmélet
jelszó
gondolat
futó borzongás
magába olvaszt

IGNORE

reggel még csak neszkávé sem hidegvízzel akár
néhány ölelés fáradt forgalomirányítók
és autóbuszok között a nyáj belseje felé araszolnak
a peron végéhez ahol az indulásokat jelzi a tábla

nyolc órát utazni egy-egy város némi gazdagság
fitogtatóan felmutatva fényreklám arany műanyag
és a nagyváros ahol másvalaki kapja azt a díjat
amiért érkeztem

sör folyt az asztal fémlapján viccek röpködtek
vaskos poénok vagy személyeskedők már nem tudom
bőröndöm kerekai felverték a városszéli
tömbházak csendjét

újabb nyolc óra a fülkében egy részeggel
epét hányik feszülő ujjai között

visszaérve hajnali háromkor
cipőfűzőm ráncigálom
összegubancolódom
nem voltál otthon de örültem volna
ha jelzed hogy szólni akarsz hozzám
s én felhúdom a hangerőt a fejhallgatóban

NADA SURF

puffadt mazsolák lebegnek fel-alá a bodzaszörpben
contraption game ez a játékosnak nincs
egyéb teendője mint sikeresen véghezvinni
a szörp erjedését

egyelőre a szomszédoknak dolgozom
három generációnyi macskát nyírok ki
képtelenek megkülönböztetni a kerítésrepedést
a patkánytól

a repedéshez támasztott téglá lassan
biztosan beépül majd a deszkába
ideiglenes megoldás de meghaladja idővel
az átlag élettartamunkat

olyan események sűrűjében élek amelyekben
tán van némi nyoma információnak
kattintások léptek helyett 2D-s világljáró vagyok

felöltözöm hogy segítsek cipelni a paplan
alá rejtőzve várok fázom végül
mégsincs szükségük rám levetkőzőm

este pornófilmet nézek
kelet-európai fogtam ki
a stáb nyitva felejtette az ablakot

beszűrődik az utca zaja
és ekkor előnt a vágy a való élet iránt

Szonda Szabolcs fordításai

ANDREI DÓSA (Brassó, 1985) – költő, műfordító. Kötetei: *Când va veni ceea ce este desăvârșit* (Tracus Arte, 2011, „Mihai Eminescu” – Opera Prima díj), *American Experience* (Cartea Românească, 2013), *Nada* (Pandora M, 2015). Fordításában jelent meg románul, 2014-ben, a Charmides Kiadónál, *O îndepărtată alarmă aeriană* címmel, kötetnyi válogatás Kemény István verseiből.

Florin Lăzărescu

ZSIBBADTSÁG¹
(AMORȚIRE)

(...)

Evghenie és Stoican asszony tátott szájjal állnak a katasztrófa előtt.

Előző este Valeria nyugtalanul kopogott Evghenie ajtaján, hogy elmondja: csőtörés van, és a férfi összes könyve elázott. Evghenie a pincébe sietett, elzárta a csapot, és reggelre hagyta a probléma megoldását. Nem kínlódott azzal, hogy kiszedje a könyveket a vízből.

Most jégtáblák előtt találják magukat. Fel-felsejlik némelyik könyv csücske, és helyenként, a csillogó jégen keresztül, kibetűzhetőek a címek.

A te dolgozod! – szól rá Stoican asszony Evgheniére elég idegesen. – Nekem nem hagyod így ezeket. Ha jön a meleg, itt rohadnak meg, és csupa gomba lesz a pince. A penész terjed, felmászik az emeletre, romba dönti a házat, és álmomban megöl – veti oda Valeria az apokaliptikus jövendölést. – A te bajod, hogyan, de még ma megszabadítasz tőlük.

„De, Valeria! – vágna vissza Evghenie, mert nagyon bosszantja a helyzet – A csőtörés talán az én hibám? Ez a te régi házad! Két banit sem ér! Évek óta semmilyen tatarozást nem végeztél. Azt hiszem, te kellene kártalaníts engem a tönkrement könyvekért.”

Evghenie viszont ragaszkodik már annyira Stoican asszonyhoz, hogy ne vegye túl komolyan. Rákeres az interneten egy telefonszámra, és felhív egy szerelőt.

A szerelő megérkezik, felméri a terepet: a nagy rakás jégheggyé fagyott könyvet, amit el sem tud mozdítani a helyéről, noha teljes testtömegével nekigyürkőzik. Megjavítja a csövet, majd fejét vakarva, lemondóan kijelenti:

Uram, ezektől nehéz lesz megszabadulni. Bányászmunka. Segítenék, de ma még vagy három helyen dolgozom van. Én azt mondom, előbb próbálja meg kifagyasztani őket: öntsön rájuk forró vizet!

1 Florin Lăzărescu: *Amortire*. Polirom, 2013, Iași.

Evghenie nem erősködik. Tudja, hogy a szerelő hazudik, és hogy túl nagy becsben tartja magát a „bányászmunkához”.

Egyedül is boldogulok – engedi útjára. – Valeria, tartsd csukva Valdit, nehogy kimenjen az udvarra, és megugasson vagy megráncigálja a nadrágomat. Dolgom van.

Néhány éve, körülbelül akkortól, hogy Stoican asszonyhoz költözött, Evgheniének volt egy antikváriuma az egyetemi bentlakások mellett. Tulajdonképpen az, hogy antikvárium, túl cifra kifejezés. Egy valamivel mutatósabb, termopán ablakkal² ellátott bódé volt ez, amibe befért pár ezer könyv. Evghenie sohasem számolta meg őket.

Néhány kisebb munka után – kedvezményes ajánlatokat osztogatott egy plázában, őr volt ugyanott, üzleti angolt tanított egy kereskedelmi és ipari kamaránál –, összegyűjtött egy kis pénzt, és eldöntötte, hogy saját bizniszt indít, a maga ura lesz. A „befektetés” csekély 1000 euró volt, amit lassacskán gyűjtött össze, hogy legyen neki is valamilyen célja az életben. A könyveket tálcán kapta, majdnem ingyen jutott hozzájuk. Néha elég volt egy rövid hirdetés a helyi újságban. Maga is elcsodálkozott, milyen sok ember szeretne megszabadulni a könyveitől, és milyen alacsony áron.

A kommunizmusban, ha nem is olvasott mindenki, divat volt a házi könyvtár. Még az újdonsült proletárok is könyveket gyűjtöttek – ők, akiket a haza tájairól gyűjtöttek össze, és akik felhagytak a földművelés középkori technikáival, mert valamelyik városbeli gyárba helyezték őket, hogy dolgozzanak, maguk sem igen tudták, mit, és örüljenek, hogy van meleg víz és WC a házban. A könyvgyűjtés olykor tekintélybeli kérdés volt: „Ide figyelj, én nem vagyok hülye, én olvasok!”, „Figyelj, nekem is vannak olyan könyveim, amik már nem kaphatók.” Máskor a könyvgyűjtők a távoli jövőről ábrándoztak: „Lehet, hogy majd a kicsi olvasni fog.” Mindenesetre tény, hogy a kommunizmus bukásáig nemigen volt olyan városi lakás, ahol ne lettek volna könyvek.

A forradalom után, úgy tűnik, mindenki arra ébredt, hogy hullá van a házban: a könyvtár. Sokan egyszerűen kidobták könyveiket a szemétre, hogy legyen hely az új bútordaraboknak, az új tévéknek, a

2 Termopán ablak – román nyelvből átvett kifejezés, jelentése: hőszigetelő műanyag ablak.

hűtőszekrényeknek és a modern kiegészítőknél, hogy „több teret” nyerjenek a gyufásskatulyában, amit az amerikai filmekben látott lakásokhoz hasonlóvá akartak varázsolni.

Noha Evghenie a „hulla” szemétre dobásától számítva majdnem két évtizeddel később adta fel a hirdetéseket, meglepetésére sok házban maradtak még könyvek. A könyvtulajdonosokat örömmel töltötte el a gondolat, miszerint valaki még pénzt is ad, hogy megszabadítsa őket a bosszúságtól, sőt, egyfajta gyanakvást ébresztett bennük. Elég volt egyetlen hirdetés, és Evgheniének több tucat telefonhívása volt naponta. A telefonálók meghívták, hogy becsülje fel magánkönyvtárukat. És szinte senki sem tudta elhinni, hogy valaki készpénzzel fog fizetni értük. Az egész egy mocskos játék volt, ahogy Evghenie nevezte, az eladó és a vevő között, amelyben a két fél kölcsönösen próbálta becsapni a másikat. De működött, meg lehetett belőle élni.

(...)

Az egyetemisták téli szünetében Evghenie bezárta az antikváriumot. Elege lett abból, hogy a bódé mellett topogjon vacogva. Bent még hidegebb volt. Csupán két-három könyvet adott el naponta, és úgy döntött, egy ideig abbahagyja az egészet. Számításai szerint volt annyi félretett pénze, hogy körülbelül egy évig éljen belőle. Meggyőzte Stoican asszonyt, hogy a könyveket egy ideig a pincében tárolja, ami úgyszólván üres volt.

A rozoga Opel Corsájával több utat megtett, cipelte a könyveket, és miután bezárta a bódét, hazavitte őket Stoican asszonyhoz, majd bérelt szobájában nekifogott hibernálni.

Mikor felfedez egy csákányt és egy rozsdás talicskát az egyik sötét zugban – az utóbbinak leellenőrzi a kerekét: noha rettenetesen nyikorog, még használható –, Evghenie arra gondol, hogy már nem érdemes a forró vizes megoldást alkalmaznia, amit a szerelő javasolt. Mintha sajnálná még le is forrázni a könyveket, minekutána megfagytak.

A talicskát az udvarra viszi, visszamegy a pincébe, megragadja a csákányt, köp egyet a markába, és minden erejével belevág a jégtömbbe. Leválik egy körülbelül tíz kilós darab. Forgatgatja, próbálja beazonosítani a köteteket: a *Don Quijote* egy régi kiadása, a *Tökölkők szövetségének* egy frissen megjelent példánya, egy fél *Félkegyelmű*, amit

a csákány éle leválasztott a másik felétől. Már nem is akarja látni őket. Majd megszakad a szíve. De mit tehetne?

Leválaszt még három tömböt a rakásról, majd sorra kicipeli őket. Veszi a talicskát, kimegy vele az utcára. Az emberek bolondnak nézik. Elhalad mellettük, és a szemeteskuka felé tart. A kerék rettenetesen nyikorog. A talicskát leteszi a kuka mellé, megfog egy könyvtömböt, és kínlódva a kuka pereméig emeli.

Bentről kidugja a fejét, majd kiegyenesedik egy hosszú köpenybe öltözött hajléktalan, aki barátságosan megszólítja:

- Szervusz, Evghenie!

- Szervusz, Costică – köszön vissza Evghenie nyöszörögve. – Van számodra valami fontos odalent? Leengedhetem ezt?

- Óóó... ma szinte semmit nem találtam. Eresszed!

- Vigyázz, nehogy megüsselek!

- Ne félj te attól!

Evghenie bedobja a tömböt a kukába, a hajléktalan bakancsa mellé. Costică félreugrik.

- Mik ezek? – csodálkozik a lába elé bámulva.

- Fagyott könyvek.

- A hűtőben felejtetted őket?

Evghenie-nek ez elég jó poénnak tűnik, de Costică nem viccelt, tényleg komolyan elképzelte ezt a lehetőséget.

- Nem. Csőtörés volt a pincében, rájuk folyt a víz, és megfagytak.

- Pech. Ilyen az élet... Megmondod, kérlek, hány óra?

Evghenie beletörli a kezét a nadrágjába, és megnézi a mobilját:

- Negyed tizenegy.

- Köszönöm. Megkérdeztem két csajt, aki erre járt, és nem akarták megmondani.

- Lehet, nem hallották.

- Persze! Nem hallották! A kis kurvák! Nem akarták megmondani. Soha ne bízzál a nőkben.

(...) egy ideig úgy tűnt, nincs semmi baja. Mikor Mădălina elvitte erőszakkal az orvoshoz, a diagnózis villámként sújtott le: Alzheimer. Mădălina az elején ezt nem volt hajlandó elhinni.

Evghenie csupán ezután kezdett felfigyelni a betegséget igazoló furcsaságokra. Valami visszafordíthatatlan dolog történt Stoican asszonnyal.

Valamelyik nap bekopogott Evghenie ajtaján egy könyvvel a kezében.

- Meg szeretnék kérni valamire.

- Tessék!

- Mondd meg őszintén, te is azt hiszed, hogy meghibbantam?

- De ki gondolja még ezt?

- Na, vajon ki? Hát Mădălina.

- Nem, nem hiszi ezt. Mindenesetre, én nem hiszem... Miben segíthetek?

- Itt van ez a könyv. Versek fogok szavalni belőle. Meglátod, milyen jól emlékszem rájuk.

Evghenie, noha fáradt volt, nem akarta visszautasítani.

- Jó, de kérlek, csukd be Valdit.

Valeria nevetett, és a konyhába csalogatta Valdit. Becsukta az ajtót, majd behívta Evgheniét az ebédlőbe.

- Ülj a fotelbe! - mondta neki.

Stoican asszony állva maradt leengedett kezekkel, mint egy szorgalmas diák, aki kész arra, hogy megmutassa, mire képes. Evghenie leült, és megnézte a borítót.

- Adrian Păunescu³? - kérdezte felháborodva. - Hát, ezek a versek egyszerűen pocsékok... egyszerűen... nem is tudom, hogy fejezzem ki magam.

- Kérlek! Hallgass meg! Nem számítanak a versek, csak az, hogy be tudom bizonyítani: emlékszem rájuk, és nem hibbantam meg.

- Jó. Melyikkel kezdjük? Az egész könyvet tudod?

- Azt már nem. Senki nem tud kívülről egy egész verseskötetet. Még a szerzőjük sem.

- Păunescut kivéve - tette hozzá Evghenie szarkasztikusan. - Akkor melyiket mondod?

- Nyisd ki a 84. oldalon!

Evghenie kinyitotta a könyvet.

- Követsz?

3 Adrian Păunescu (1943–2010) – író, publicista, politikus. A román kommunista diktatúra egyik legvitatottabb személyisége. Nicolae Ceaușescu „udvari költője” volt. Közül ötven verseskötete jelent meg.

- Követlek.

Stoican asszony visszaállt a szorgalmas diák pózba, és elkezdett szavalni:

Adrian Păunescu: *Mégis, a szeretet...*

Mégis van a földön szeretet

Mégis van a földön átok

Hírül adom hát: én szeretek,

Félek, és kalandra várok.

Megállás nélkül eldarálta az első három szakaszt, aztán elakadt.

- Ne segíts! Hagyj! Egyedül is megy - mondta eléggé nyugtalanul.

Odakint susognak... - Evghenie nem tudta visszafogni magát.

Odakint susognak az árnyak... - folytatta Stoican asszony tétovázva.

Itt mi ragyogunk ragyogva...

Itt mi ragyogunk ragyogva...

Ellene egyház az egyháznak... - mélyítette Evghenie a hangját Adrian Păunescut utánozva.

Ellene egyház az egyháznak... - ismételte Valeria fellelkesülve.

S egyazon kifogást szajkózza...

S egyazon kifogást szajkózza...

Stoican asszony a homlokáához emelte a kezét, hogy húzza az időt.

- És tovább? - biztatta Evghenie.

Stoican asszony hirtelen kijött a sodrából, arca elsötétült.

- Darie, te engem hülyének nézel? Tényleg azt hiszed, hogy egy feledékeny tyúk vagyok? Nem felejtetek! Tudom tovább a segítségem nélkül is.

Emelt, tüntető hangon elszavalta megint az első szakaszt.

- Most pedig, légy szíves, menj ki a szobámból!

Evghenie még mindig annak hatása alatt volt, hogy Valeria Dariének nevezte.

- Valeria, mi ütött beléd? Én csak azt akartam, hogy...

- Nem csinálsz belőlem bolondot, hallod? Mit jössz nekem azzal, hogy nem tetszenek ezek a versek?

Kitépte a férfi kezéből a könyvet, és folytatta:

- Írjál te is olyan szép verseket, mint Adrian Păunescu, és aztán még beszélünk. Most pedig takarodj!

Másnap reggel Evghenie sértődötten odament Valeriához, és vissza akarta adni a borítékot a pénzzel, amit Valeria indulása előtt hagyott neki, és amiről meg is feledkezett.

- Tessék a pénzed. És tudd meg: ha akarod, el is mehetek ebből a házból.

- Mi van veled? Megbolondultál? - kérdezte Stoican asszony felháborodva. - Ez a te pénzed. - Majd szelíden folytatta: - Evghenie, én már öreg vagyok. Te minden szeszélyemet komolyan veszed? Kérlek, ne haragudj!

- Kérlek, vedd vissza a pénzed! Megtaláltam a módját, hogy kiadjam a könyvem.

- Komolyan? - mondta Stoican asszony kitörő örömmel. - Befejezted a könyved?

- Még kell rajta dolgoznom kicsit.

- Nem akarok meghalni, amíg nem látom.

Aztán a következő hetekben Stoican asszony úgy viselkedett, mintha mi sem történt volna, mintha az egész csak múltó szeszély lett volna.

Bertóti Johanna fordítása

FLORIN LĂZĂRESCU a kortárs román próza, és ezen belül a kétezres irodalmi generáció elismert képviselője, forgatókönyvíró. Első kötete 2000-ben jelent meg *Fagyöngyfészkek (Cuiburi de vișc)* címmel. A 2005-ben kiadott *Trimisul nostru special* című regényét több nyelvre (francia, német, spanyol, olasz, szlovén, horvát, magyar) lefordították. Magyarul *Mennyből a küldött* címmel jelent meg a Geopen Kiadónál 2009-ben. *Amorțire* című regénye (Polirom, 2013) gazdag és kedvező kritikai fogadtatásban részesült, illetve 2014-ben az *Observator Cultural* folyóirat és a *Ziarul de Iași* próza díjainak jelöltjei között volt.

Robert G. Elekes

KISKOROM ÓTA ISMEREM MAGAM
(MĂ ŞTIU DE CÂND ERAM MIC)

egy éjszaka megismertem magam
míg a paplan alatt jéghideg lábaim
az enyémhez dörzsölődtek.
lúdbőrözni kezdtem
megemeltem a paplant
és észrevettem magam amint
szöszt falok a köldökömből
közben arcomon kellemes
légmozgást éreztem
és megláttam a fényben
ahogy magamra bámulok
megtöröltem
a számat
a markomba köptem
és barátként paroláztam magammal
ez volt az első éjszaka
amikor együtt aludtunk.
izzadtan ébredtem
és énszagom volt.
amikor anyu meglátott reggeliben
az asztalnál magam mellett ülve
nem igazán tudta hová tegyen
de arra gondolt
valójában úgyszincs barátom
tehát jó hogy magamra találtam
kvázi egyik napról a másikra
nagy mama örült hogy magyar vagyok akárcsak én
nagyapa azt mondta hogy mint az enyém
apáméhoz hasonló a hajam és bement
a fürdőbe sírni egy kicsit.

mindenki hamar megszokta hogy vagyok
csak apámnak nem volt ideje megismerni engem
akkor már kolozsváron a kórházban feküdt
s mint a bádogember az Ózból
valódi szívre várt.
anyu azt mondta mesélt rólam apunak
hogy jól kijövök magammal
s a jelenlétem segít hogy túllépjek ezen az egész szarságon
apu már kómában volt de anyu azt mondta ez nem érdekelte
mosolygott szája szélén nyálcsík csillogott az aszeptikus fényben
a temetésen magam kértem arra
hogy dobjon röögöt a koporsóra
mert én moccanni se bírtam
de hogy a rokonok lássák nem vagyok közömbös
- anyu mondta így tegyek -
a temetésen magam kértem arra is hogy sírjon
mert bennem már cseppnyi víz sem maradt
a világ legapróbb sivataga lettem és csak én
értettem hogy ez lett
hazaérve behúzódtam magammal az asztal alá
lábak alkonyába
gyászoló zokniktól szaglottak
míg a felszínen mindenki evett és azon volt
hogy saját halottai is szóba
kerüljenek.
azon az éjszakán reggelig esett szobámban
de szerencsére magammal voltam
elhelyezkedtem magam fölé
és hagytam magam helyett verjen az eső.
a családom hamar rádöbbsent hogy többé már
nem élhetek magam nélkül
befogadtak mintha közülük való lennék
ennem adtak mintha közülük való lennék
megmosdattak mintha közülük való lennék
felpofoztak káromkodtak rám mintha közülük való lennék
megöleltek mintha közülük való lennék
sőt egy napon otthon hagytak magammal egyedül

és én borzasztóan örültem ennek
mert végre családostit játszhattam magammal
ahogy azt kell
ennivalót készítettem magamnak vajas-ketchupos szendvicset
szépen asztalhoz ültem magammal és elmeséltem nekem
milyen volt a suliban aznap
aztán megcsináltam a matek házit helyettem mert én
nem voltam képes rá
leültem a tévé elé és megsimogattam a fejem miközben
megnéztem egy részt a sailor moon-ból.
akkoriban még szerettem gombfocizni
úgyhogy elküldtem magam jó gombokat
keresni a játékhoz a nappaliban lévő
szekrényben ahol az enyéim a súlyos ruhákat tartották
kabátokat bundákat temetési öltözeteket.
amikor kinyitottam a szekrényt láttam még ott lógnak apu ruhái
csak a teste hiányzik belőlük
ránéztem magamra
és láttam szememben hogy ugyanaz foglalkoztat bennünket.
elkezdtem felöltözni a ruháiba
és apásdit játszani magammal
vagány dolog mert így végre ő is magával volt
arra gondoltam talán ő is egy éjszakán talált rá magára
a paplan alatt és most elvan magával rendesen
a legjobb öltönyében
ha nem számítom azt amelyikben a földbe költözött
elvan magával egy-egy pohár tej mellett
fociról munkáról anyuról rólam beszélgetnek
levettem az öltönyét magamról
meztelen voltam és gondoltam felpróbálom fürdőköpenyét
amelyik vele volt a kórházban kolozsváron
ekkor nem tudom mi jött rám
belöktem magam viccből a szekrénybe
és behúztam az ajtót
éreztem mindjárt becsinálók a sötétben úgy félek
elkezdtem ordítani magamra
hogy engedjem ki magam

ne hülyéskedjek tovább
hogy soha nem bocsátom meg magamnak ezt
de aztán megéreztem apám illatát
és megnyugodtam
keresni kezdtem őt
a szekrény összes zugában
minden zsebben
minden csuklyában
és ennyi mozgolódástól
ennyi érintéstől
életemben először
elélveztem a sötétben
kinyitottam a szekrényajtót
amikor már hallottam
hogy egy hang annyi sem jön ki belőlem
röhögtem mint a fakutya
azt hittem jó tréfa volt ott
látni magam eltemetve
súlyos ruháik halma alatt.
apám fürdőköpenyén
áttetsző folyadék
amin át még láthatóbb
a kosz.

Szonda Szabolcs fordítása

ROBERT G. ELEKES (Brassó, 1985) – költő. Debüt kötete 2015-ben jelent meg a Tracus Arte Kiadónál, *Aici îmi iau dinții-n spinare și adio* címmel, Nora Iuga és Caius Dobrescu ajánlásával. A könyv elnyerte a Iustin Panța-díjat és az országos Mihai Eminescu-díjat.

Cezar Paul-Bădescu
VISSZATÉRÉSKOR
(*LA ÎNTOARCERE*)

A mikor kicsi voltam, nem úgy, mint most, elég sok időt töltöttem odakint, a szabadban, játszottam, s nem is mentem be a lakásba, amíg anyu fel nem húzta magát, mert belefáradt abba, minden egyes alkalommal, hogy utánam kiáltozzon az ablakból. Legtöbbször viszont nem a játszás vagy a többi gyermek kedvéért késlekedtem a tömbház előtt. Visszahúzódó kisfiú voltam, minden ragadványnév céltáblája. Nem ok nélkül: kövér voltam, az egyetlen ilyen azok között, akik még kijártak játszani. Könnyedén érthető, hogy nem barátkozott velem senki, ritkán fogadtak be a játékaikba, akkor is inkább megtúrtek maguk között. Máskor csak üldögéltem a szélen, néztem őket.

Annak oka tehát, hogy süketnek tetettem magam anyu kitartó hívogatásával szemben, teljesen más volt. Sohasem gyanította, hogy ami engem távol tart otthonomtól, az éppen az, ami elválaszt bennünket egymástól: a lépcsőház. Onnantól fogva, hogy beléptem abba a hűvös légtérbe, ahol a lakásajtók fegyelmezett rendben sorakoztak, a felfelé, a negyedik, utolsó emeletig, a lakásunkig vezető út kész kaland volt számomra, annak a néhány gonosz emeletnek tulajdoníthatóan, amelyeken át kellett vágnom. A földszint nem okozott fejtörést, bár mindig sötét volt, és ott volt annak a sokgyermekes, ádáz gépkocsivezető nőnek az ajtója is, de más olyan családoké is, ahonnan folyton veszekedés szűrődött ki. Ugyancsak a földszinten lakott Popescu úr is, egy hórihorgas, satnya fickó, nőiesen törékeny, aki csodamód tudott ostáblázni, amikor a padra letelepedve játszott Golescu úrral, de aki rendszeresen és állatian megrozsolta a feleségét – ahogy az enyéim mesélték.

A kínom akkor kezdődött, amikor az első sor lépcsőn túljutottam, és felértem az első emeletre. Ott lakott egy szőke nő, harminc körüli, akinek nemrég halt meg a férje. Hasonlított anyura, aki szintén szőke volt. Az a nő és a férje kevéssel azelőtt költöztek a tömbházunkba, és épp csak berendezkedtek, a férfi meg is halt, úgyhogy nem is ismerhettem életében. Holtan láttam ugyan, de eltorzultan, felkötött

állal, fehér kendőt húztak át az ajka alatt és bogoztak meg a feje búbjánál, és – legalábbis úgy tűnt nekem egy pillanatra, amennyi ideig ránéztem, ahogy hozzák ki az ajtón – kilógó nyelvvel. A temetés napján az egész tömbházban, de még a közvetlen környékén is lakkozott deszka és gyertyák szagát lehetett érezni – minden bizonnyal ez a koporsóillat. Az illető nap elteltével a szag visszavonult az első emeletre, megmaradt ott.

Az özvegy nagyon elegánsan viselkedett, a gyász pedig, szóke lévén, erősen jól állt neki – állapítom meg most, utólag. Akkoriban, érthető módon, nem figyeltem ilyen részletekre. Mindahányszor elhaladtam az ajtója előtt, a lehető legnagyobb távolságot tartottam attól, és amennyire bírtam, meggyorsítottam a lépteimet. Egy alkalommal azonban, rémületemre, járhattam a lakásában. Tél volt, hóembert gyúrtam. Úgy adódott, hogy pontosan az ablaka alatt. Nem húztam kesztyűt, és a kezem zsibbadtan sajgott, annyira lefagyott. Adott ponton megvágtam magam a hóban rejtőző üvegcséréppel, és nagyon kezdett folyni a vérem. Akkor hallottam meg a hangját. Végignézte az egészet, engem, az ablakból, és szólított, menjek be hozzá, kötözze be a sebem. Bementem, mert szégyelltem elszaladni. Különös módon babusgatott, ahogyan addig senkitől nem tapasztaltam. Előbb kiszívta a sebem, köpött egyet, aztán megcsókolta megvágott ujjamat, majd sorban a többit, a tenyeremet és a csuklómát. Mindezt úgy, hogy mellettem térdelt, haja ráhullt karomra, befedte. Utána szétbontott egy Kent cigarettát, és dohányt szórt a sebre. Egy másik szálát végighúzott az orrom alatt, és azt mondta, legyen nyugodt, mert igen jó dohány. Aztán bekötözte az ujjam. Amikor kiléptem a lakásából, úgy éreztem, rohanom kellene. Nem tehettem meg, mert hosszan nézett utánam a küszöbről. Csak amikor végre kiértem a tömbházból, akkor voltam képes letépni ujjamról a kötést, és megmosni a kezem, hosszan, hóval, ijedten, hogy az a rettenetes méreg, a dohány rengeteg rosszat okozhat nekem, ki tudja, akár meg is ölhet.

Annak ellenére, hogy ilyen volt az első emelet, nem borzasztott el annyira, mint a második. Ott, a tizenkettes lakrészben, rögtön balra, ahogy felérünk a lépcsőn, egy lány lakott, nagyjából egy évvel kisebb nálam, és bolond volt. Az apja, egy hallgató férfi, folyton széles, fekete, kigombolt felöltőben járt. Nagy léptekkel haladt, amikor elindult, a légáramlat kidagasztotta a felöltőjét, ettől palástra hasonlított. Gumi sárcipőt viselt, és gyakran köpködött az utcán. A hibbant lány anyja

nemigen jött elő a lakásból. Mesélte anyum, hogy a lánynak valami különleges, méregdrága injekciókat adnak be. Nem tudom, miért, de biztosra vettem, hogy a második emeleti, nehéz és kitartó szag, amely az ajtójuktól eredt, majd enyhült, ahogy távolodtunk onnan, az injekciónak tulajdonítható. Minden alkalommal, amikor felértem a másodikra, visszatartottam a lélegzetem, és szaladni kezdtem, már a lépcsőkön. Majdnem soha nem sikerült eljutnom így a következő emeletig, így az lett belőle végül, hogy teleszipantottam a tüdőmet azzal a levegővel, amely kétségkívül engem is bolonddá fog tenni.

Hát ha az injekciók a bolondság ellen vannak, akkor tiszta ügy, hogy a szaguknak is, annak a szagnak köze van az örülethez.

A bolond lány rövidhajú volt, szösze és kékszemű, és amikor a tömbház előtt voltunk, cseppet sem féltém tőle. Érdekes módon odakint nem volt olyan szaga, pedig úgy képzeltem, hogy azok az injekciók idővel fejtik ki a hatásukat, tehát hosszabban tartózkodnak benne. A gyermekek (inkább a fiúk, de néhány merészebb lány is) rendre arra buzdították, hogy húzza le a bugyiját, ő pedig szempillantás alatt, mosolyogva engedelmeskedett. Szépecske volt, a nézése viszont furcsa: valahogy oldalról pillantott az emberre. Én restelltem – a járókelők miatt, akik észrevehették volna –, hogy megkérjem, mutassa meg nekem is, pedig erősen szerettem volna, ha megteszi. Egyetlen alkalommal embereltem meg magam, hátrahívtam a tömbház mögé, és kértem, tegye meg. Pechemre, a tömbházunk hátsó fele szemben volt egy másiknak a bejáratával, és szegényke még le se húzhatta rendesen a bugyiját, amikor egy néni a szemközti tömbházból már el is kezdett kiabálni rám, hogy szégyentelen vagyok, és hagyjam békén a kislányt. Elrohantam, nem sikerült látnom semmit. És nem sikerült egy kis idő múlva sem, amikor, remélve, hogy a néni nincs már az ablakban, visszamentem. A bolond lány ugyanott álldogált, térdig letolt bugyival, de a néni is ott volt az ablakban még mindig, s amint meglátott, újból rám mondott kígyót-békát.

A harmadik emeletre érve mindig lassítottam. Megpihentem egy kicsit, miután a nehezén túljutottam. A harmadikon, pontosan alattunk, Văduva asszony lakott, egy eléggé idős néni, akivel nagymamám remekül szót értett, ahányszor csak találkoztak, mindig hosszan elbeszélgettek, a nagy rendszerint kikérdezte őt, hogy még milyen gyógyszereket szed, és milyen orvosoknál járt újabban. Fogalmam

sincs, miért, de nagyanyám „anyatárs”-nak szólította. Nem ismertem ezt a szót, de az „avatás”-hoz hasonlóan hallottam. Néha szinte biztos voltam abban, hogy így szólítja: avatás. Ezek után szinte természetes, hogy a harmadik emeleten majdnem mindig ünnepélyes gyertyailatot éreztem. Minden okés is volt, egészen addig, amíg meghalt a néni férje, ő pedig nagy fekete szalagcsokrot erősített az ajtója fölé. Nem láttam holtan az urát, mert valamelyik kórházban lehelte ki a lelkét, és már nem is hozták haza, ennek ellenére, attól fogva a gyertyaillat fojtóvá vált számomra.

A negyedik emeleten csend volt, néha-néha még hallatszott Golescu úr hangja, amint az ablakból Mihăiță után kiáltozik, a fény pedig, amely átszűrődött a kifelé néző lépcsőházablak zöld üvegén, nyugalmas hangulattal vont be a dolgokat, mintha víz alatti világ lenne. Anyu várt, nyitott ajtóval, én pedig, nyilván, nagyon örültem, amikor megláttam. A verés, amely várt rám odabent, miután átlépek a küszöböt, most már az élet naposabb oldalához tartozott.

A VERÉSRŐL

Apu ritkán vert el. Szokása volt, hogy néha nyakonvágott, de a nadrágszíjat csak rendkívüli esetekben vette elő. A tarkómra kapott ütéstől elszédültem, és anyu ilyenkor mindig odaszólt apunak, hogy ne a fejem üsse, hanem a fenekem. Utóbbi viszont, apu értelmezésében, a nadrágszíz területe volt, és, amint mondtam, ez a találkozás csak alkalomszerűen következett be. Úgyhogy ő továbbra is a tarkómat részesítette előnyben.

Anyu viszont találékonyabb volt. Azért is, mert ő gyakrabban páholt el, ezért jobban kellett foglalkoztatnia a képzelőerejét ez ügyben. Azzal ütött, ami épp keze ügyében volt a megfelelő pillanatokban: esőernyővel, szőnyegporolóval, lábossal, esetleg, egész egyszerűen, vesszővel vagy bottal – olyankor, amikor épp kint voltunk a természetben. Volt neki is kedvelt eszköze: a teniszütő, amelyet a legjobb helyre tett a kamrában, hogy szükség esetén azonnal elő tudja venni. Tulajdonképpen egy egész teniszütőkészlet volt ez, benne sárga, piros, narancssárga darabokkal, mindegyik igen jól sikerült műanyag-utánzat. Egyetlen hiányosságuk volt: olykor eltörtek (apró kellemetlenségnek bizonyult ez csupán, mert az eltörtet azonnal ki lehetett cserélni, egy másik színűre). Viszont volt egy kétségtelen jó tulajdonságuk is: rokonszenves

mintát hagytak a bőrön, kockásat, az úgynevezett húrozat miatt. Ennek a mintának csupán esztétikai szerepe volt, nem fájt nagyon. Egyébként is az enyéim soha nem vertek el úgy, ahogyan Svetlana mesélte, hogy az apukája szokta őt, nadrágszíjjal a fenekét, annyira, hogy utána napokig nem tudott székre ülni...

Ami engem illet, otthon verekedtem olykor, a húgommal. Ilyenkor, természetesen, én is pofozkodtam. Volt egy hosszabb időszak, amikor a szüleim szolgálatban voltak, s mi magunkra maradtunk a lakásban. Naponta verekedtünk. Mint a güzük (tényleg, a güzük hogyan verekedhetnek?), ütöttem én is, ütött ő is. Bár kisebb volt, az ütései egyáltalán nem bizonyultak elhanyagolhatóknak. Teljesen odavolt azért, hogy hanyatt feküdjön az ágyon vagy a fotelen, és rúgkapáljon felém. Néha telibe kapott, gyomorszájon vagy éppen a lábam között – és olyankor nem érdekelt már semmi, az se, hogy idősebb vagyok, az pedig végképp nem, hogy lány. Nyilván, végül ő volt az mindig, aki elkezdett sírni.

A húgommal folytatott küzdelmeim ritkán jutottak szüleim tudtára. Egyszer aztán rájöttek, akkor, amikor a húgom, dühében, hogy nem tudott lebirkózni, lassan, kitartóan, beharapta az ajkát a tükör előtt, amíg kiserkent a vér. Hogy aztán, amikor anyu hazaért, azzal álljon elő neki, hogy megütöttem (mintha hülye lennék, hogy az arcát üssem, és ezzel nyomot hagyjak!). Anyu bevette a bogot, és elégtételt szolgáltatott a húgomnak azzal, hogy elpáholt engem úgy, ahogyan neki nem sikerült. Egy másik alkalommal, amikor húgom egy éles ollót dobott utánam, ami az ajtófélfába fúródott, legfőképp nem őt szidta össze, hanem mindketten megkaptuk a magunkét, hiszen, így mondta, oda jutunk a saját házukban, hogy kiszedjük egymás szemét is (kérdem én, még mit?). „Egyébként is tőled nem ezt várom el, mert te vagy a nagyobb!”

Nem akarok azonban az áldozat szerepében tetszelegni. A húgom megkapta, ami járt neki, amikor magunkra maradtunk – mi az, hogy..., kamatostól is! Elvégre öt év a különbség köztünk!

Az iskolában ritkán verekedtem. Az elemi osztályokban mindenki félt tőlem, pedig nem hiszem, hogy valamelyiküknek is elláttam volna a baját – hírneveimet nem ebből, hanem a más osztályok „bandáival” való küzdelmekből nyertem. Aztán ötödik osztálytól más iskolába kerültem. Ott az új osztálytársak visszahúzódóbbnak láttak, és lassan, de biztosan elkezdtek rendszeresen szívatni. Ez addig tartott, amíg

orrvérzésig helyben nem hagytam az osztály legmenőbb srácát. Emlékszem, a tornaterem öltözőjében voltunk, és miközben vetkőztem, valami kiesett a zsebemből, már nem tudom, mi. Mintha valamilyen golyók lettek volna vagy aprópénz, tény, hogy gurultak, és az a srác adott ponton rájuk lépett. Elsőre segítőkész gesztusnak tűnt, csakhogy aztán rajtuk hagyta a lábfejét, amikor próbáltam volna összeszedni. Rászóltam, hogy adja vissza, amire azt felelte – most is fülemben cseng –, hogy: „S mi van, ha nem akarózik nekem?” Én kitarítottam kérésem mellett, ő megismételte, amit mondott. Harmadszorra úgy döntött, megerősíti szavait egy seggberúgással – de valahogy oldalról talált el. A következő pillanatban behúztam neki egyet, az elsőt. A srác összezavarodott, inkább az elképedéstől, mint az ütés hatásától. Felém lépett, hogy visszavágjon, de én egy testcsellel, amit az unokatesómmal gyakoroltam, elhajoltam, és odasóztam neki egyet telibe. Nem jött, hogy elhiggye. Újból rámmozdult, hogy megüssön, de én bevettem ugyanazt a testcselt, és kapott tőlem még egy isteneset. Az eset következménye az lett, amit mondtam: orrvérzés. Illetve az, hogy nyolcadikos koromig nem verekedtem többé, mert senki sem mert felbosszantani.

A középiskolában úgy igazándiból csak egyvalakivel verekedtem, azt hiszem, Stannal. Az ő orrát is bevertem, de vele ez azért bonyolultabban ment.

Akkoriban történt az is, hogy elkezdtem karatézni – de nem tartott sokáig. Egyik ilyen edzésen kaptam életemben a legkeményebb ütéset. Az egyik haverommal, Preotu'-val (jelentése: pap – ford. megj.) jártam oda, az edzéseket pontosan annak a középiskolának a tornatermében tartották, amelynek a diákjai voltunk (nyáron viszont a szabadban, a Trivale erdőben). A sensei neve Valeca volt, feketeöves és nem tudom, hány dan-os, örültek tartották, mert voltak esetek, amikor kórházba juttatta a tanítványait. Az elve rém egyszerű volt: ha tévedtél, húzhattad el a csikot. Az edzések nagyon kemények voltak, sokan bedobták a törülközőt. S ez volt az a pillanat, amikor húzhatták el a csikot. Egyik alkalommal az erdőben voltunk épp, és küzdőállásban meneteltünk, mindenki egy másikkal a hátán. Hajlított térddel, lassan, minél lassabban. Kimerültek voltunk már, sok kilométernyi szaladás, több száz fekvőtámasz és számolhatatlan hasizom-gyakorlat után. A sensei *ránkszámolt, nyilván, japánul*: ics, ni, szán, si. Én Preotu' hátán voltam,

neki pedig már reszketett a térdé. Adott ponton nem bírta tovább, és elvágódott. Valeca hallotta a puffanást, felénk fordult. Preotu' a földön hevert, én lábra huppantam. Mindkettőnket küzdőállásba parancsolt, s mivel azt hitte, én vittem a hátamon a haveromat, villámgyorsan gyomorszájón vágott. Korábban elmagyarázta nekünk a karatéütés elvét, hogy az egész lényegében energiakérdés, és hogy a romboló energia úgy terjed szét a testben, mint amikor kavicsot dobunk a tóba. Nekem pedig abban a pillanatban saját bőrömön adatott meg éreznem ezt. Gyomorból indult az a valami, aztán sebesen előzönlött mindent, egészen az agyamig hatolóan, mintha valami lepel borítaná be. Mintha másik világon lennék, éreztem, ahogyan Preotu' átdugja fejét a lábaim között, vállára vesz, és folytatja a menetelést küzdőállásban. Menetelés küzdőállásban, emberrel a hátán. Úgy rémlik, nyögtem, közben hallottam, mintha nagyon távolról, a sensei hangját: „Pofa be, mert kapsz még!” Aztán: „Mi van, mondtam én, hogy cseréljete? Folytassátok, ahogy voltatok!” Éreztem, ahogy leengednek a földre, megfeszítet akarattal a hátamra vettem Bogdant, és így mentem tovább. Superman voltam, amint magasba emeli Florida dicsőségét, az elektromosság szobra a Vidraru gyűjtőtónál...

A tudást, amelyet a fél év intenzív karatéedzés során szereztem (heti négy edzéssel), soha nem használtam semmire aztán, mert nem volt alkalmam bevinni a mindennapokba. A felnőttek már nem verekszenek. Illetve amikor mégis, mint ahogyan én apuval abban a kínos jelenetben, nem bonyolódnak bele ilyen finomságokba.

Szonda Szabolcs fordítása

CEZAR PAUL-BĂDESCU (Bukarest, 1968) – író, szerkesztő, publicista, forgatókönyvíró. 1995-ben következik be debütje, a *Tablou de familie* (Családi kép, Leka Brâncuș Kiadó) című többszerzős kötetben. Egyéni munkái: *Tinerețile lui Daniel Abagiu* (Daniel Abagiu ifjú évei, Polirom Kiadó, Jászvásárhely / Iași, 2004, 2012 – olasz, spanyol és bolgár fordításban is olvasható), *Luminița, mon amour* (Polirom, 2006, 2017 – megfilmesítve, *Ana, mon amour* címmel, Călin Peter Netzer rendezésében), *Umbre pe ecranul tranziției* (Árnyak az átmenet képernyőjén, Humanitas Kiadó, Bukarest, 2013). Jelen írás a szerző *Tinerețile lui Daniel Abagiu* (Daniel Abagiu ifjú évei) című regényéből való. (Polirom Kiadó, Jászvásárhely / Iași, 2012).

Octavian Soviany
ÖNARCKÉP
(*AUTOPORTRET*)

Nem vagyok modern
ahogyan a gyermekláncfű
sem modern.

Folyton felhányják nekem:
„Egészséges vagy mint egy ökör
és csak a
szomorúságról írsz”

Vajon
hogy festett volna meg Picasso?

Valószínűleg
szemüveggel
egyik kezemben
és tudómmal
a másikban.

NYÁR SZARAJEVÓBAN
(*VARĀ LA SARAJEVO*)

Szarajevóban
a nyár mindig
néhány
pisztolylövéssel
kezdődik.
Melletted
egy nő rágja körmeit és

az arcán
mint földből
frissen kiásott
krumplin,
a gyűlölet
erősebb
a félelemnél.
Mutatják neked
az utcát, ahonnan
érkezett Princip, a helyet,
ahol egy gyerek
(majdnem 100 év után)
megtalálta
a főhercegnő karikagyűrűjét.
És nagyon tisztán
hallod
Princip hangját:

„Egy szerb
ezek után
soha nem
mos kezét”.

BALKÁN CSOPORT AMSZTERDAMBAN
(GRUP DE BALCANICI LA AMSTERDAM)

Baráti
balkán asztaltárság
akik háborúról
beszélgetnek.
András homloka
olyan, mint a
szarajevói homlokzatok,
amilyenek voltak
a merénylet

forró nyarán.
Selma kezei
tehetetlenül lógnak,
gyűlölettől
vörös körmökkel,
miközben a szerbek
által egy mező szélén
megerőszakolt
öregasszonyról beszél.
Milan hátára
Nagy-Szerbia térkép
van tetoválva
csitít:
„Közületek
csak én
vagyok igazán
egyedül,
mert
embereket lőttem le”.

Koccintások.

zdravoandrászravoszelmazdravomilanzdravomiruna

Kint
a kanálisok vize
fénylik,
mintha
higany lenne,
a csónakok
felmetezett hasú
halaknak tűnnek.

Nézzétek kirakaton keresztül
a várost:
„Megszülettek,
shoppingoltak,

és meghaltak”
mormogja
teli megvetéssel Milan
egy idő után.

És egy
lehelet
sem párasítja be a kirakatokat.
Nem,
egy
lehelet
sem párasítja be a kirakatokat.

Egyedüli Isten
itt
a csőd.

ADA-KALEH ANGYALA (ÎNGERUL DE LA ADA-KALEH)

Először volt
(a vízözön előtt)
a sziget, az angyal,
maréknyi török
és persze,
a müezzín,
aki nap mint nap
hajlongott
Mekka felé.
Aztán jött
a nagyvíz
és az emberek
elementek.
Most
a Duna

fekete vize alatt
keverednek
a kardinális pontok.
és a müezzinnnek
fogalma sincs
merre van Mekka,
merre Medina...
Mindeközben
a sziget angyala
kissé fáradtan
fedi be arcát
az imaszőnyeggel,
mielőtt eggyé válna
a Duna vizével.

A GRAZI TEMETŐ (*CIMITIRUL DIN GRAZ*)

Keresztek és kripták
között
kódorgok,
mint szereplőket
kereső
szerző.
A huszártisztek
nagy odafigyeléssel
felfele pödört
bajuszára
gondolok.
A bírók és jegyzők
fényes kopaszágára,
az irodalomtanárok
kecskeszakállára,
akik élve tartották a diákok közt
grillparzer kultuszát.

és néha diszkrétén
átlépték egy-egy bordélyház küszöbét.
A bankárfeleségekre,
kiknek soha nem volt
részük orgazmusban
és korán meghaltak
méhnyak-rákban.
A hozomány nélküli lányokra
akik életük legnagyobb részét
gyapjúharisnyák horgolásával töltötték.
Lehetséges, hogy a halál
az egyedüli igazán
demokratikus intézmény.
A schlossberg fölött
hideg és sápadt a napsütés
mint grillpazer
homloka.

Király Zoltán fordításai

OCTAVIAN SOVIANY (Brassó, 1954) író, költő, műfordító, tanár.
Legutóbbi kötete: *Călcaîul lui Magellan* (Magellán sarka), Cartea
Românească Kiadó, Bukarest, 2014.

Lavinia Braniște
AZ ÖREGASSZONY ÉS LILI
(*EA ȘI LILI*)

Az volt a szerencséje, hogy egy óra körül kikelt az ágyból, mert eszébe jutott, hogy nem adott enni Lilinek. Mióta az öreg meghalt, rendszertelenül aludt, felébredt az éjszaka kellős közepén, bámulta a falat, visszaaludt, ismét felébredt. A redőny résein át időnként beszűrődött az úton közlekedő autók fénye, mely egy másodpercig a szobában kóválygott, a redőny rései által megszabott szaggatott mintázatban. Minden odakint látszó mozgást illetéktelen jelenlétnek érzett, és rettenetesen megrémült tőle.

Az öregasszony nem tudott egyedül élni.

A fia „öregasszonynak” hívta öt középiskolás kora óta, és nem „anyának”, már nem is emlékeztek, miből indult, eleinte vicces volt, aztán mindketten megöregedtek, és a nevek maradtak, de már nem voltak viccesek, csak valóságok. Az öregből később lett „öreg”, és az öregasszony nem keveset dolgozott rajta, hogy ne ő legyen az egyetlen, akivel gúnyolódhatnak. A férjét ez sohasem zavarta.

Az öreg négy hónapja halt meg.

Az öregasszony egyedül maradt a szüleitől örökölt kissebesi házukban, melyet a szülők a négy lánytestvérre hagytak, de mikor férjhez ment, és az öreg melléképületeket kezdett építeni, és állatokat tartani, attól félt, nehogy elvegyék tőle a házat, mindazzal együtt, amit kettejük, de leginkább a férje munkájával hoztak létre, éppen ezért összehívta a családot, és rávette őket, hogy lemondjanak a javára. A városon lakó nővérei, akiknek fogalmuk sem volt, milyen az, amikor lebénult anyádnak meg kell mosnod a fenekét, vagy apádat, aki már túl öreg ahhoz, hogy megmozduljon, kiskanállal kell etetned, aláírták a közjegyző előtt, hogy lemondanak a húguk javára, aki hatvanéves koráig, amikor bevezették a vizet a faluba, vedderrel cipelte a vizet a többieknek, a férjének és a fiának.

Lilinek a nyolc esztendőes kutyájukat hívták, akit az öregasszony el akart dobni a patakba, amikor az udvarukon felbukkant, de az öreg

utána ment, és visszahozta. Pajzsmirigybetegségben szenvedett, mindenki ezt mondta, kövér volt, kicsi és gömbölyű, nehezen vonszolta magát rövid lábain, gömböc fejéből hegyes orr állt ki, olyan volt, mint valami furcsa lény, amely a többi fajtól elszigetelve fejlődött ki valahol, egy isten háta mögött szigeten. Volt neki egy saját kis udvara, abban élt bezárva, ám az utóbbi négy hónapban az öregasszony nyitva hagyta a kapuját, bár féltette a járda mentén nyíló kőrózsáit, hogy elő tudjon jönni ugatni, ha idegenek jönnek. De Lili ki sem dugta az orrát. Mi több, amióta nyitva van a kapuja, talán még jobban visszahúzódott az óljába, vagy az ól mögé, mintha attól tartana, nehogy a nyitott kapun át bejöjjön valami vagy valaki, aki ártani akar neki.

A fiú kéthetente látogatott haza Szászsebesről, a Kauflandban bevásárolt élelmiszerral megrakott autóval, és kutyaeledellel Lili számára. Csak Chappi Juniort evett. Talán, mert az puhább, könnyebben meg tudja rágni, mondta az öregasszony. Szerintem, mert édesebb, válaszolta a fia.

Akkor éjjel azon fáradozott, hogy összekotorja a zsák alján megmaradt szemeket, belerakta őket a tálkába, és kilépett a lomtárból, felgyújtotta a kinti villanyt a hátsó udvarban, belépett a nyitva hagyott kiskapun, és az ól fele tartott. Hallotta, hogyan dobol Lili farka a padlón.

Szegénykém, megfeledkeztem rólad, mondta az öregasszony. Ha ez nem elég, megkezdünk még egy zsákot, hozott Öcsi eleget.

És amikor lehajolt, hogy a kutya elé tegye a tálkát, a kamion utánfutója nekicsapódott az első szobának, lerombolta a frontot és a kerítést, hatalmas lyukat nyitva a helyiségre, ahol az öregasszony ágya állott, melynek a takaróját az imént hajtotta félre, hogy felkeljen.

Az ágy megtelt törmelékekkel.

Megölni nem ölte volna meg.

A ház egy rendkívül veszélyes kanyarban állt, és terelőút nem lévén, a teherforgalom is ott zajlott. A dombok közt húzódó kis falucskájukban. Vigyázat, a halál völgye. Fokozott életveszély, vezessen elővigyázatosan. Évtizedek óta abban reménykedtek, hogy megépítik az autópályát, lassan beleöregedtek a várakozásba, tekintettek fel-alá az út szélén, tán csak jön valaki, hogy átsegítse őket a vegyesboltig. Vagy a katonaszobor melletti padokig.

Mikor aszfaltozni kezdtek, és az utat szélesíteni, a járdát szinte teljesen felfalta az úttest. Egyes házaknál a kapu egyenesen az útra nyílt. Az út mellett figyelmeztető táblák sorakoztak, melyeket a házak falától kétujjnyira állítottak fel. A fiatal szülők csak ölben vitték arra a gyerekeiket. Majd megszakadtak az emeléstől, de akkor sem merték letenni őket.

Az öregasszonyé volt az első ház Fehérvár felől jövet, a kanyar belső oldalán. Feltűnő, frissen meszelt világos bordó falaival, széles ablakával, fehér redőnyével szinte hívogatta az autóvezetőket, hogy belerohanjanak. A kamion igazából nem is ment neki, csak a vége csapódott a ház falának, amelyet a sofőr már nem tudott az úton tartani.

Az öregasszony azt hitte, földrengés. Életében nem élt át földrengést, de mindig rettegett a katasztrófáktól.

Lili ugatni kezdett, hörgő, öreges kutyahangon, mint aki maga is csodálkozik, hogy még ilyen hangokat képes kiadni.

- Lili - mondta az öregasszony. - Mi lesz velünk?

Még nem tudta, hogy mi történt. A félelem nem attól áradt szét benne, ami odakint volt, hanem attól, ami idebent, a saját zavarodott magányosságától, tehetetlenségétől.

- Öcsi! - kiáltotta, és a vékony vaskapun belül maradt, amely Lilit választotta el a baromfiaktól, az udvar és a világ többi részétől.

Öcsitől nemrég kapott egy mobiltelefont. Volt vezetékes készüléke is, de mire meghallotta és odaért, már nem volt, kinek válaszolnia. Ezzel Öcsire is mindig ráijesztett, ok nélkül. Éppen ezért kedvezményesen vett egy telefont, beírta a kedvencekhez a számot, és azt mondta az anyjának: mindig tartsd a zsebedben. Csak a zöld kagylót ábrázoló gombot tudta megnyomni, amit nem látott, de megtanult kitapogatni. Háromnaponként betette tölteni. Ha lemerült, mielőtt a töltőbe tette volna, meg kellett várnia Öcsit, hogy feltöltse neki, és beírja a PIN kódot: 0000

A telefon a fejénél volt, a szekrénykén.

A szomszédban a kutyák versenyt ugattak, az úton autók álltak meg, összegyűlt a szomszédság. Mikor értek ide ilyen hamar?

- Sofica néni!

Egy vézna árnyék közeledett felé az udvarban.

- Nehogy letaposd a virágokat, lelkem!

A kővirágok jelentették számára a legnagyobb örömet, amikor kint üldögélt a lócán reggelente, és Öcsivel beszélt telefonon. Minden nap beszámolt neki az időjárásról, és a virágok hogylétéről – ma felhős, és nem akarnak kinyílni –, bár Szászsebes kőhajtásnyira volt onnan. Amilyen az idő nálad, olyan nálam is.

- Sofica néni, mit csinál? Hátramenekült?
- Nem menekültem én sehová.

Keskeny volt az udvar és hosszú, a sötétben a kerítést és a kaput nagyon távolinak látta.

Csak akkor jött rá, ki a férfi, amikor válaszolt neki. Vasile volt, Nelu fia. Mellette lakott a 136-os házban, az apja az öregasszony második unokatestvére volt. Mindig attól tartott, hogy nehogy követeléssel álljon elő az örökséget illetően. A fia csak nevetett. Ugyan már, itt minden a tiéd!

- Te vagy az, Vasile? Mi történt, lelkem?
- Egy kamion belerohant a házába, lerombolta a falat. Almát szállított, tele van az út almával...
- Hívd fel Öcsit!
- Jöjjön maga is, nem maradhat itt egész éjszaka.

Lili egészen behúzódott az óljába, semmilyen hangot nem hallatott, mintha a lélegzést is abbahagyta volna. A tálkába kitett étel már egyáltalán nem érdekelte.

Vasile visszafordult a kapu felé, az öregasszony eközben bement a házba, sorra végigjárta a szobákat, mindegyikben felgyújtotta a vilányt. Az egész ház levendulaillatban úszott a molyriasztótól. Az utolsó szobában szeretett aludni, az út felőliben, mert így az volt az érzése, hogy belakja az egész épületet. Már csak az, hogy az összes szobán át kellett mennie oda és vissza, ha valami dolga volt odakint, azzal az érzéssel járt, mintha használná az egész házat. A fia azt javasolta neki, hogy az első szobában lakjon, az előszoba felől, így közel lett volna a konyha, kevesebbe került volna a fűtés. És a többivel mi legyen, álljon üresen a ház, replikázott ő. Néha bekapcsolva hagyja a rádiót az előszobában, hogy azt higgyék a szomszédok, nyüzsgés van nála. Máskor, főleg éjszaka, amikor gyanús zajokat vélt hallani a tetőre vagy a kerítésre felfuttatott szőlő felől, bekiált házba: Öcsi, eredj nézd meg, ki jár ott! Öcsi persze otthon van, Szászsebesen.

Vasilet azzal gyanúsította, hogy ellopott egy perzselőt a fészerből, miután az öreg meghalt. Vagy tizenöt éve használatlanul állt, már nem hizlaltak disznót, nem bírták eltartani, pedig sajnálták eldobni az ételmaradékot. Adtak belőle a tyúkoknak, de a szárnyasok nem tudtak mindent eltüntetni. Az öreg mindig elkérte az ételmaradékot Öcsitől, biztos marad egy csomó, autóval elhozhatod, nem kell cipelned. Hozd el a disznóknak. Öcsi meg ellenkezett, próbálta lebeszélni őket arról, hogy disznót tartsanak, nem egészséges a disznóhús, ráadásul, ha ételmaradékkal táplálsz, az olyan, érted, mintha embert ennél. Miután gyermekkorát disznótorok és szalonnák övezték, ahogy elkerült otthonról, rögeszméjévé vált a helyes táplálkozás. Azaz a mértéktartó és disznóhúsmentes étkezés. Évek múltán megtudta, úgy hívják: „ortorexia”. Neki tetszett ez a szó.

Tehát a perzselőt már réges-rég nem használták, de az öregasszony ragaszkodott hozzá, a „jó kis perzselőhöz”. Vasile bával volt egy közös drótkerítése, mely elválasztotta kettejük hosszan a dombra nyúló hátsó kertjét. Az öregasszonynak csak gondozatlan, rendetlenül ültetett kukoricája volt, a szemeket Öcsi szórta el taláломra egy-egy délután, mikor hazaugrott a Kauflandban vásárolt élelemmel. Hogy ne maradjon gyomos a kert, pedig sokat kellett vesződnie a csövek betakarításával, megtisztításával, raktározásával. Mikor eljött a tejeskukorica ideje, az öregasszony leszedett, amennyit csak tudott, megfőzte, és hívta Öcsit a gyerekekkel. Gyertek főtt kukoricát enni!

- Kukoricát nem szabadna ennünk! A szervezetünk nem áll készen rá, hogy megemésze, nem dolgoz fel semmit belőle. Megnézheted te is, hogy a szervezet semmit nem dolgoz fel belőle.

Az öregasszony egy kukkot sem értett az egészségből, de érezte, hogy nem akar jönni, és azt mondta.

- Akkor odaadom, hogy vigyétek el, és főzzétek meg otthon.

Öcsi nemrégiben felfedezte az e-mailt egy ismerősi körben, ahol kétes hitelességű információkat tartalmazó üzeneteket forwardoltak egymásnak. Lassan ő is ezeknek az üzeneteknek a nyelvén kezdett beszélni.

- Csak a konzerv kukorica emészthető, mivel hőkezelt és puha.

És olyankor, amikor a szél a kukorica leveleit fújta, olyan hangot hallatva, mintha celofán foszlányai között süvítene, az öreg mintha

meg is orrontotta volna Vasile szomszédot, amint a ház mögött koslat, és figyel. Gondolod, hogy ez nem jön át a kerítésen, nem szimatol?

Ezt a félelmet az öregasszony is örökölte. Minden félelmét ráhagyta, és ezek közül egyesek hatalmasra nőttek, mert nem tudta, mire vonatkoznak. De ott voltak, és dolgoztak benne.

Az udvarban minden kulcsra volt zárva, kivéve Lilit és a négy tyúkot. Még a kerti vécét is bezárta, mert valóságos melléképület volt, rendes kis fészker, amelyben egy olajkályhát és két régi biciklit tartottak. Vasile nagyon jól tudta, mi hol van. Gondolod, hogy ez nem jön át a kerítésen, mondta Öcsinek.

- Ne aggódj, mama, hazaviszlek magamhoz, ha itt félsz egyedül. Štefánel is elment Kolozsvárra, van hely bőven.

Mire ő:

- Szó se lehet róla! Ha kiteszem innen a lábam, ezek mindent ellopnak.

De a fosztogató idegeneknél és az elemek tombolásánál jobban félt attól, hogy halála után Öcsi eladja az örökséget.

Aznap éjjel, amikor a teherautó belerohant a házába, mielőtt kilépett volna a kapun a kint gyülekező sokasághoz, bement az első szobába, hogy megtakarított pénzét magához vegye, mielőtt mindenki kutakodni kezd a házában. A komód legalsó fiókjában a halotti ruháit tartotta, egy darab koporsóra való atlaszselymet, és egy húsz milliót tartalmazó borítékot, a borítékba még egy spárgát is becsúsztatott, amivel majd megkötözik a bokáit a koporsóban. Így szokták, hogy ne álljanak szét a halott lábai. Ám az a bizonyos spárga átkozottul veszélyes valami, erős varázslatokat lehet vele végezni, éppen ezért minden temetésen fokozottan kell vigyázni rá. Mikor az öreg meghalt, odaállította Öcsi feleségét, hogy őrizze, mégis eltűnt, ki tudja, milyen esküvőket kötöznek össze vele.

Az ablak be volt törve, a redőny ripityára szakadt, de a fal csak az ablakkeret körül volt beomolva. A kamion keresztben feküdt az úttesten, mindenütt ládák heverték, az almák százával gurultak szanaszét a fekete, sima aszfalton.

- Most mi lesz velem?

A fal túloldaláról Vasile kiáltott neki.

- Jöjjön ki, néni, beszéljen az illetővel. Helyre kell hozza a házát, muszáj.

Ha leoltja a villanyt, talán nem jön be senki az ablakon. A szekrénykére esett törmelékek között nem találta a mobiltelefont, de leoltotta a villanyt, és a kintről beszűrődő fényben kitapogatta a komód alsó fiókját, és kivette belőle a borítékot. Megállapította, hogy a köpenyének nincs zsebe. A második szobában is leoltotta a villanyt, a harmadikban az Albalux mosógépének dobjába csúsztatta a borítékot. A gép a fal mellé volt állítva, már rég nem működött, egy törölközővel terítette le.

Az előszobába érve felemelte a vezetékes telefon kagylóját, és tárcsázta a számot, amiről úgy tudta, hogy az Öcsié. Sokára választott egy hang, mely nem az Öcsi hangja volt, és nem is valamelyik családtagjáé. Még egyszer tárcsázott. Úgy érezte, ugyanazt a számot tárcsázta, bár az utolsó számnál kissé elbizonytalanodott. Ezúttal senki nem vette fel.

Átfurakodott a báméskodókon, szemével Vasilet keresve. A sofőr a kamion hátánál állott, valakivel telefonon beszélt, miközben a sötétben szétszóródott rakományt tartotta szemmel.

Valaki nevetgélve közeledett felé:

- Legalább valami mást szállított volna. Almánk nekünk is van bőven errefelé...

- Hol van Vasile? Vasile, a Nelu fia?

Nem tudta, kivel beszél, de a férfi tudta, kit keres, és rámutatott.

Vasile is telefonon beszélt.

- Hívjuk fel Öcsit. Én hívtam, de nem veszi fel.

Vasile a vállára tette a kezét, és megrázta, amúgy öregesen, mint aki apró győzelmet aratott.

- Igen, néném, épp veled beszélek. Itt van a telefonban.

És miután letette:

- Na látja, semmire se megy nélkülem.

És miután a félelem teljesen elárasztotta az öregasszonyt, elfoglalva benne az utolsó kis szabadon maradt zugot is, Vasile még ennyit mondott: öltözik, és jön.

LAVINIA BRANIȘTE 1983-ban született Brăilán. Egyetemi tanulmányait Kolozsváron és Bukarestben végezte, bölcsészkaron. 2006-ban debütált a *Povești despre mine* című verseskötettel. 2016-ban jelent meg első regénye *Interior zero* címmel. Lényegre törő, objektív, de érzékeny prózáiban kortárs társadalmunk emberének magányosságát, törékenységét, kiszolgáltatottságát, az emberi kapcsolatok kiüresedését ragadja meg.

Vlad Drăgoi

(zsoltár)

ember
ezekben a tiszta időkben mondom neked:
ne mosakodj. legalább egy hétig
ne súrold hajlataid, hajad gyapját
ne fésüld ki; túrj bele ujjaiddal,
amíg kócot találsz,
óvatosan tépd ki,
szagolgasd.

kellesz, mint egy falat kenyér!

mutatóujjad merőlegesen támaszd
felső ajkadnak a hüvelykujjad pedig
az alsónak és érintsd össze.
ha körmeid hosszabbacsák
milliméternyi lágy hús
csusszan közéjük
és összezsippentheted!

ember!

tedd a kezed póre mellkasodra
mert szép templom vagy te
és mindent amit rád költöttek
nem kelletik visszaadnod
és régi játékaid, mackóid
után se bánkódj
mert nem vagy te nyűg,
púp a háton.

és aki csücsörít
hogyan szájon csókoljon

karatézd nyakszirten
spiccel rúgd szét térdkalácsát

erővel
te fájntos takonypóc

(zsoltár)

Halott és jégből
Van az én szívem –
Vérét kiontották és felzabálták.

Életem
Pozdorjává zúzva –
Tönkretettek és elfogyasztottak.

Mi lehet ennél szebb
Megírni
Verseit a patyolat szívnek.
Az élő szívnek
Melyben
Isten lángol.

*(az elárusítónő digitális káromkodásokat
jelenít meg kijelzőjén)*

a kasszagépnek. árak helyett nemi szervekre utaló rövid
szóösszetételek sorjáznak.

az egyre idegesebb ügyfél együttérzésre vágyik.
megkapja – a többi vásárló rosszallóan cicceg

a pénztárosnőt képen vágja a billentyűzet élével,
az eltűnik egy kis fiókban.

gyors győzelem
kámforként elillan
s marad a hatóságoktól való félelem.

Dimény H. Árpád fordításai

VLAD DRĂGOI 1987-ben született Feketehalmon. A brassói Transilvania Egyetem Filológia Tanszékén végzett, 2009-ben debütált az *Istoria artelor sau memoriile unui veleitar incognito* (A művészetek története, avagy egy rejtőzködő akarnok emlékiratai) című kötetével. Első verseskötete, a *Metode* (Módszerek) 2013-ban jelent meg a Casa de Max Blecher Kiadónál. 2015-ben *Eschiva* (Kibúvó) című verseskötete a 2015-ös esztendő fiatal írója díját nyerte a Fialat Írók Gálájának 6. kiadásán, valamint a Republica Irodalmi Kör (Cenaclul Republica) is neki ítélte az Alexe Rau-költészeti díjat. Legújabb kötete, a *sergio leone* idén márciusban jelent meg a Charmides Kiadónál.

Eugen Ionescu¹

ELÉGIÁK APRÓ LÉNYEKÉRT

DAL

Túl rögökön, habokon
látta valaki vajon?

Csillagon járt odafenn,
nem jön vissza sohasem.

Testvérei keresik,
a szívük is könnyezik.

Fent ül most már fehéren,
az Úr Jézus kertjében?

KARTONORSZÁG, VATTAORSZÁG

Abban az országban nincs különbség kő
és madár vagy lélek között:

Vattából vagy kartonból vannak mind.

1 Eugène Ionesco (1909–1994) francia nyelvű életművét a műfajilag igen változatos román írói korszaka előzi meg, amely verseket, rövidprózákat, regényrészleteket, naplófeljegyzéseket, esszéket, publicisztikai írásokat és egy színdarabot foglal magába. Az alábbi válogatás ezekből a fiatalkori szövegekből nyújt ízelítőt. A versek közül négy Ionesco első kötetéből való (*Elégiák apró lényekért – Elegii pentru ființe mici*, Scrisul Românesc, Craiova, 1931) –, amely egyúttal az író egyetlen verseskötete –, kettőt pedig (*Liliomok, Virágok*) a Sf. Sava Líceum folyóirata közölte (1927, 1929). A *Híres író leszél (Vei deveni un mare scriitor)* című Ionesco-szöveg a *Nem (Nu)* című kötetben jelent meg (Vremea, 1934), amelynek első részében a szerző a humor eszközeivel élve, minden gátlást nélkülözve korának elismert és tömjénezett irodalmi személyiségeit támadja, a második részében pedig a kritika műfajára reflektál ironikusan. 1935–1936 között az *Ideea Românească* lap részletekben közölte a befejezetlenül maradt *Victor Hugo groteszk és tragikus élete (Viața grotescă și tragică a lui Victor Hugo)* című parodisztikus életrajzot, amelyet számos nyelvre lefordítottak, és amelyből jelen lapszámban részlet olvasható.

Aki akarja, kiteszi a lelkét
maga mellé,
és úgy néz rá, mint egy idegen lényre:
fák, madarak, emberek lelkét láttam meg így.

Báb-emberek néma imát énekelnek:
Istenüknek fehér a szakálla.
Báb-emberek és vatta-lelkek!
Fogkrém-mosolyok!
Gumifák!
Ártatlan és merev tekintetek!
A színek sápadtak, nem sikoltanak.
A tér két köbméter.
A tűz egy vörös rongy, amit megfoghatsz.

Ezt az országot kartonra mázolta egy gyerek.
A gyerek álmodik: ne ébreszd fel!

ELÉGIA APRÓ LÉNYEKÉRT

Itt egykor egy gyermek
ágya állt, akit elvittek
egy babadobozban
a földes-köves parkba.

Azóta, egy sötét sarokban
a katonák ólomcsendben állnak
megdermedten a trombita mellett,
és képzelt csatákra,
győzelmekre gondolnak.

Egy pléh expresszvonat
a kis kartonállomáson
megrozdázott a nosztalgiától,
egy liliputi utas
elaludt a vagonocskában.

A szelíd, festett faló
lassan, gondolatban nyerít,
keservesen sír a néma bohóc,
a kifakult harlekin.

ELÉGIA A KORPÁVAL KITÖMÖTT BABÁÉRT

Tönkrement
a baba, amelyik a jobb kezét mozgatta,
ha a bal oldali zsinórt húzták,
és a bal lábát,
ha a jobb oldali zsinórt húzták.

Most már semmije nem mozog.
És senki nem tehet semmit.
Senki semmit.
Vége.

Szeme bárgyú, sírásra áll,
szája legörbült.
A könyökéből, a fejéből és a nyakából:
korpa, korpa, korpa.

Egyéb sem volt benne, csak korpa.
Vére elfolyt láthatatlanul.
De az elfojtott élet
itt maradt a szalma közé lökve,
rongyok között,
fadarabok között,
a bárgyú rongypupilla alatt.

Senki nem sajnálja.

Nevetséges baba volt,
és fel volt horzsolva (az orra).

LILIOMOK

Fehér szimfóniát játszottak a liliumok az este.
Zengő kelyheik szirmokat hullattak,
ütemre szállingóztak, mint a hangjegyek.

E furcsa, megindító dallam remegett.
Felemelkedett csendben, s behatolt a szívbe
a fehér illatok éneke.

(Egy hervadó szirm, a virágtól elszakadtan,
fülsértően rikoltó, eltévelyedett hangként
hamisan vibrált a fennkölt harmóniában.)

Egy ágon a fülemülék csendben figyeltek,
és a zene hallatára feljött a Hold is.

VIRÁGOK

A leszedett virágok poharakban sírnak.
Lepkéekkel, napsütötte kertekkel álmodva
A leszedett virágok a poharakban meghalnak.

A szomorú kelyhek fényfoltokat
Hullatnak búsan.
A rét azt hiszi, azok csak szirmok.
Csak én tudom, hogy nehéz könnyek,
Lélekmorzsák.

Egy dongó híreket hoz nővéreiktől.
Nő a hervadó virágok nosztalgiája.

A leszedett virágok, a mezei virágok
Behalnak a nosztalgiába, és lepkékkel álmodnak,
Kertekkel, napsütéssel.

Eugen Ionescu

HÍRES ÍRÓ LESZEL¹

Mi sem könnyebb, mint sikeressé válni az irodalomban, főleg a román irodalomban. Láttam már bukott katonákat, bukott politikusokat, bukott tanárokat, bukott ügyvédeket, négy évtizedes működés után nyugdíjazott másolókat, csődbe jutott kereskedőket; de nem láttam egyetlen bukott irodalmárt sem, csupán a közönség által megértett vagy meg nem értett irodalmárokat. Ily módon az alábbi sorok nem az irodalmi csőd veszélyére vagy eme veszély elkerülésének módjára vonatkoznak (ami sértő volna minden kor és minden nemzet íróira nézve), hanem arra a lehetőségre, hogy a közönség minél jobban megértsen és megbecsüljön bennünket még éltünkben.

Jean Prevost fiatal francia esszéíró irodalmpolitikai értekezést írt a közelmúltban pályakezdő írók számára. Hazánkban még nem írtak ilyen könyvet. Ellenben Caragiale rámutatott, hogyan állnak a dolgok, arra tanítva, hogy „ha tudunk írni, irodalmárok vagyunk, ha tudunk olvasni, kritikusok vagyunk.” És hasznát vehetjük I. Camil Petrescu tanulságos csődjének és II. Camil Petrescu ragyogó stratégiájának is. Ha nem találják túl nagy szerénytelenségnek, felajánlom jómagam csekély irodalmi tapasztalatát kis csődjével együtt.

A tulajdonképpeni irodalomban vagy esszéiben sikeresnek lenni nagyon egyszerű. A kritika műfajában kissé bonyolultabb.

Kezdjük az egyszerűvel.

Bármelyik irodalmár emlékszik, hogy annak idején, mikor a középiskola padjait koptatta (vagy sem), hogy úgy mondjam, háromdimenziós tiszteletet érzett a nyomtatott betű és a borítókra vagy a cikkek végére írt nevek iránt. A jövődóbeli irodalmárt mindig átjárta a saját dicsőségében való maximális kételkedés, mikor Eminescu-versekkel, Vlahuță-jegyzetekkel, Mihail Sadoveanu-karcolatokkal firkálta tele füzeteit. Ha a véletlen úgy hozta volna, hogy a Román Írók Társaságának²

1 In Eugen Ionescu: *Nu*. Vremea Kiadó, Bukarest, 1934.

2 Románul S.S.R. (Societatea Scriitorilor Români) – 1909-ben alakult, 1949-ig működött ezen a néven.

elnökével találkozzék (főleg egy időben nagyon magas volt az illető), nagyobb pánik fogta volna el, mintha Jupitert látta volna.

A jövődöbéli irodalmár úgy képzelte, hogy irodalmat csak az „alkothat”, aki irodalmárnak született, nem pedig, aki irodalmárrá lett. Horatiustól, Boileau-tól vagy éppen Mihail Dragomirescu úrtól tudta, hogy csak akkor írhatunk, ha tehetségesek vagy zseniálisak vagyunk, és hogy ezek isteni eredetű ajándékok.

Isteni eredetűek? Meglehet. Ajándékok? Biztosan. De mivel orrával és füleivel együtt minden újszülöttnak adottak – hacsak nem torzszülött –, annyira hitványak, annyira hétköznapiak, hogy Isten csak gúnyolódott, mikor nekünk adta őket. Valóban, semmi sem szörnyűbb ennél a bújócskánál, semmi sem siralmasabb, mint hogy gazdagabbnak, okosabbnak, szerencsésebbnek higgyük magunkat a többiekénél, miközben mindenkivel tökéletesen egyenlőek vagyunk. Ha mégis meggyőződésünk lenne, hogy mindenkivel egyenlően vagyunk, rögtön öngyilkosok lennénk. Az élet csak úgy elviselhető, ha lenézzük a felebarátainkat, és fölértékeljük önmagunkat. Ismeritek-e az élet másfajta varázsát?

Tegyük fel, hogy valaki a többiekétől különböző „Tehetséggel” születik. Hogyan érthető meg valami olyasmi, amit nem birtokol mindenki? Az emberek nem szoktak egymás szavának hinni. És végül is megünnélik, hogy állandóan olyan jelenségeket csodáljanak, amelyek számukra egyre csak homályosak. Az emberek csak azért szeretik az irodalmat, mert mindenki számára kézenfekvő, és mindenkinek meggyőződése, hogy irodalmat művelhet, mert zseni. Az általam ismert száz emberből kilencvenkilenc mondta, és egy gondolta: „Micsoda nagyszerű regényt írnék az életemből, ha lenne rá időm; nincs olyan az egész világirodalomban!” És az igazság az, hogy mind megtehették volna.

Továbbá, ha lenne ilyen különleges adottság, elzüllene, megbukna. Az irodalmár nem bukhat meg, mert nincs amin elbuknia.

Egyébként, amit tehetségként szoktunk értelmezni, nem egyéb egyszerű lényegtelen ügyességnél, helyteleníthető könnyedségnél, ami végső soron szégyenletes, mint a kásás körte. Éppen a büszkeségetek újbóli felélesztése érdekében, amelyhez, amint látom, annyira ragaszkodtok, jó lenne, ha módosítanátok a tehetségről alkotott felfogásotokat, még akkor is, ha károsodnának a hivatással és pályaválasztással

kapcsolatos elméletek és tapasztalatok, amelyek nálunk annyira mulatságosan jelentkeznek C. Rădulescu-Motru úr tisztos személye által, hisz amit egyéni munka által nyerünk, értékesebb, mint amit készen kapunk, hangoztatja már az elemi osztályban az erkölcs. Minden irodalomolvasó ember múltbeli, jelenlegi vagy jövőbeli irodalmár – vagy olyan irodalmár, aki nem használta ki a lehetőségeit.

Nos, ezért nem tudom felfogni (ó! az emberi szellem ellentmondásai), miért van annyi aggálya magával szemben a jövőbeli irodalmárnak. Irodalmár az, aki irodalommal foglalkozik. Ki akadályoz abban, hogy irodalommal foglalkozzatok, és irodalmárok legyetek?

A jövőbeli irodalmár meggyőződéseinek tulajdonképpen két rétege van. Az egyik az, hogy ő irodalmi lángelme – ez mélyebb, alapvető és rendületlen –, a másik pedig, és ez végső soron ugyancsak a hiúságát táplálja, hogy zsenialitása kétséges, mivel nem mindenki lángész (a középiskolában jómagam kiszámítottam, hogy a lángelmék és a többiek közötti arány egy a tízezerhez lehet); hogy csak roppant korlátozott számú, nagyon szigorú normák alapján toborozott kiválasztottak publikálhatnak a lapokban, csak őket fogadhatják el a szerkesztők, csak őket dicsérhetik, a kritikusok minimális figyelme csak rájuk irányulhat. Hogy a szerkesztő, aki őt a *Szerkesztői üzenetek* rovatban pocskondiázza, illetve a romántanár, aki az osztály előtt neveltségessé teszi, teljes értékű szakértelemmel rendelkezik, amely végleges, mint a halálos ítélet.

A irodalmárjelölt élete igazi tortúra, mivel ezer elképzelt akadálytól retteg. Ennek enyhítésére a következő felvilágosításokkal, magyarázatokkal és bizalmas közlésekkel szolgálhatok. Megnyugtatóképp az alábbi útvonalat javaslom:

Útvonal

A jelöltnek nyugodtnak, türelmesnek, alázatosnak és szófogadónak kell lennie. Részt kell vennie az első padban ülve a Criterion Egyesület³ által rendezett heti felolvasásokon, és meg kell tapsolnia Petru Comarnescu urat. Úgy kell intéznie, hogy utolsóként tapsoljon, lábon állva addig, míg feldühödik a terem, míg Petru Comarnescu úr észreveszi, és örül, és amíg Paul Sterian úr indulatba jön.

3 Criterion Egyesület – fiatal értelmiségiek csoportja Bukarestben 1932–1933 között.

A Victoriei utcán, a Capşa Házban⁴, ahol óhatatlanul rendszeresen megfordul majd, a Corsóban⁵ újból köszöntenie kell Petru Comarnescu urat akkor is, és főleg akkor, ha nem ismeri személyesen. Petru Comarnescu úr kezdetben sietősen, de kedvesen fog válaszolni, aztán végre-valahára megáll majd, hogy hozzá intézze szavait. A jelöltnek illedelmesen, csodálón kell válaszolnia, és néhány általános és hódolatteljes mondatban neoklasszikus irodalmi, művészi és szellemi ideálról kell tanúságot tennie, ajánlatos az „experencializmus”⁶ szót használnia, főleg, ha nem igazán tudja, mit jelent, kifejezésre kell juttatnia iszonyát azokkal szemben, akiknek nincs helyes erkölcsi magatartásuk (nem szabad azt képzelnie, hogy nem szép az erkölcsös magatartás, és fordítva), meg kell említenie több helyteleníthető név között az enyémet is, és aztán csendben, fedetlen fővel mindenképp meg kell hallgatnia Petru Comarnescu urat, ahogy beszél, beszél, beszél, beszél.

Csendesen fog elbúcsúzni Comarnescu úrtól, egy szellemes fordulattal és változatlan hódolattal.

Comarnescu úr a jelölt távozása után megkérdezi majd a kísérőitől:

– Hogy is hívják? Bemutatták nekem, de elfelejtettem a nevét. Nagyon nyugatias fiatalember.

Az egyesület első közgyűlésén javasolni fogja jelölését a Criterion-tagságára. Paul Sterian ellenkezni fog először, ellenkezni fog másodjára. A jelölés körüli viták ismertté teszik majd a jelölt nevét a criterionisták között, és harmadszor – Mircea Vulcănescu úr megszerzett szavazatával, amely sokat nyom a latban – megválasztják.

A jelölt meghódítja az első lépcsőfokot, kivívja az első elismeréseket, és a „tulajdonképpeni Kezdő” rangjára emelkedik régi képlet szerint, illetve „a ifjú nemzedék értelmiségije” rangra mai képlet szerint. A fiatal irodalmár most már némileg hivatalos minőséget nyert, és valóban irodalmárnak nevezheti magát. Megválasztása révén ismertté válik a száz criterionista körében; az időszerű és az időszerűtlen román kultúra képviselőjévé válik; nevét a *Cuvântul*, az *Azi* vagy a *Vremea*⁷ kötelező módon idézi.

4 Románul Casa Capşa – híres bukaresti kávéház.

5 Híres kávézó ugyancsak a Victoriei utcán. Az akkori kulturális élet fontos találkozóhelye volt a Capşa Házzal együtt.

6 Helyesen experencializmus. Jelentése: tapasztalati realizmus.

7 *Cuvântul*, *Azi*, *Vremea* – korabeli román lapok.

De a fiatal irodalmárnak nem szabad könnyelműsködni, mert a fiatal értelmiség minden tagja, a pályatársai gyanakvással fogják körülvenni, és a fiatalembernek nagyon elővigyázatosnak, nagyon fontoskodónak, nagyon titokzatosnak kell lennie. Abszolúte semmit nem fog válaszolni azontúl, amit a jó modor szigorúan megkövetel, hanem elszántan hallgatni fog, Constantin Noica mintájára fagyosan mosolyogva, vagy Petru Manoliu mintájára orrát felhúzza, vagy misztikus színezetű arccal hallgatva, akárcsak Arșavir Acterian.

A Paul Sterian, Ion I. Cantacuzino vagy Emil Cioran mintájára történő *a tout propos*- és *hors de propos*-beszéd⁸ nagyon kockázatos, és feltétlenül meg kell támogatni az első kellemével, a második impozáns alakjával vagy a harmadik iszonyú naivitásával. Amikor a pályakezdő Mircea Eliade elé kerül, ne gondolja, hogy Eliade szemüvege mögötti tekintet kritikus, csupán félnk. Valóban, nem közeledhetsz nemzedékünk főnökéhez anélkül, hogy a pánik hatalmába ne kerítse őt, mivel egyelőre meglepi és szokatlan számára, hogy a főnököd.

A jelölt túrni fogja Petru Comarnescu gorombáskodásait, Mihail Polihroniade szurkálódásait, Joan-Victor Vojen tirádáit, Tudor Vianu testvérének durva beszédét, és Mircea Vulcănescu oltalmazó szárnyai alatt húzódik majd meg.

A Criterion bandával jár majd a Corsóba, mosolyogni fog némelyik criterionistának a szellemességén, és nagysokára, a századik felszólításra végre eldönti, hogy idéz valamit Unamunóból vagy Berdiaevből remegő hangon, nagy belső feszültséget kifejező tört mondatokban. A rövid kis beszéd rögtön heves viták tárgya lesz az irodalmi sajtóban, és a *România Mare*⁹ 34 olvasója csodálattal vegyes zavarát eredményezi majd, hiszen nem fogják érteni, miről lehet szó, és vajon kinek a szennyését teregetik ki ország-világ előtt.

Végül, a pályán immár végérvényesen elindított fiatalember maga is beszélni fog Petru Comarnescu mellett egy szimpóziumon az alapítvány emelvényéről, az egyesület egyik bizalmas gyűlésén tartott beszédét dolgozva fel.

Hatalmas báméskodó tömeg gyűl majd össze, hogy megnézze, miként „zördül össze” tréfásan a többi szimpózionistával, és hogyan állítja meg beszédét a rendőr-főkapitányság anyai oltalmát élvező

8 fr. fecsegés, mellébeszélés

9 Korabeli román lap.

román keresztény diákság. Majd publikálnia kell gondolatait a *Cuvântul*-ban (több részben), feldolgozva azt, amit a szimpóziumon mondott. Egy kiadó rögtön önszántából jelentkezni fog, és kéziratot kér egy esszékötethez. A kötetet két hét alatt fogja megírni, feldolgozva és kihímezve, amit a *Cuvântul* (több részben) közöl.

Șerban Cioculescu úr bemutatja majd a könyvet anélkül, hogy értékelné; G. Călinescu úr piruettezik majd néhányat körülötte; Pompiliu Constantinescu úr azon lesz, hogy leírja nagyjából, amit a másik kettőből megértett; Petru Comarnescu úr helyet ad neki majd a *Fiatal nemzedékről* írt könyvében; Perpessicius úr fenntartás nélkül dicsérni és népszerűsíteni fogja a Rádióban Marta Rădulescuval, O. Dessilával, B. Jordannal és Mihail Celarianuval együtt; Camil Baltazar úr pedig extázisba esik a *România literară*¹⁰ hasábjain a kiadó hihetetlen zsenialitásától; E. Lovinescu mosolyog majd, de erről senki sem fog tudni, Camil Petrescu úr féltékeny lesz, de nem fog írni róla.

Noha az esszé- vagy lélekelemző regényíró irodalmi helyzete és dicsősége tökéletesen biztosított, hátra van mégis, hogy még három, négy vagy tizenégy könyvet írjon, tetszés szerint. Könnyű dolga lesz, mert nem kell egyebet tennie, mint feldolgozni, kihímezni, amit az első kötetben megírt.

Bevonul majd a hazai irodalom és gondolkodás történetébe, a *Szerkesztői üzenetekben* a pályakezdők előtt példaként fogják említeni, bekerül az iskolai tankönyvekbe, volt román irodalom tanára csodálni fogja, a tanár fiai és unokái hozzászólnak majd a műveihez, kéziratokat és idézeteket visznek hozzá új Berdiaevektől és Unamunoktól, akiket ő nem fog értékelni.

Kifejezetten a költők és regényírók számára létezik egy másik út is, amely ma (1933) kicsit regimódi, de biztos módszer, és amely, azt hiszem, 1930-ig nagyon divatos volt.

Szóval a jelölt E. Lovinescu úrnál is jelentkezhethet, a Cămpineanu utca 40. sz. alatt vasárnap délután. A vasárnap köztudottan az irodalmi kör¹¹ napja. E. Lovinescu úr demagóg módon rámosolyog, és keccses mozdulattal kezét nyújt. A rosszul öltözött jelölt egy sarokban érett nagyságos asszonyokkal pletykál a szomszéd jelölt füle hallatára, aki undorral nézi őt. Vezeklő ábrázattal hallgatja Adrian Verea doktor

10 Román kulturális és irodalmi lap.

11 Az Eugen Lovinescu által vezetett *Sburătorul* irodalmi körről van szó.

darabjainak felolvasását; E. Lovinescu úrnak átad egy füzetet versekkel vagy prózával. A hét egyik napján elmegy, hogy meghallgassa a véleményét, amely mindig szélsőségesen előnytelen, és amelyet Lovinescu úr nagyon kis adagokban ad be. A jelölt meg fogja érteni, hogy a kritikus nem kedveli, és tettetni fogja, hogy semmit sem ért. Vidám arcot fog vágni, mint olyasvalaki, akiben ígéretet, tehetséget látnak, akinek fényes karriert jósolnak. Innentől kezdve ennek megfélelően viselkedik.

Így megszerzi E. Lovinescu úrnak azt az örömet, hogy nagyszerű diplomatának képzelhesse magát, és később megkíméli a lelkiismeret-furdalástól, másrészt pedig ez a kis titok a nagy kritikushoz fogja kötni, és így jogot biztosít arra, hogy a Câmpineanu utcai Kör családjához tartozzék.

Továbbra is látogatni fogja a kört, minden vasárnap, és hetente egyszer délután. És – egy szép napon (a kör napján), amikor Adrian Vereá úr nem jön el darabokat olvasni – E. Lovinescu úr a jelöltet fogja felkérni, hogy szavaljon a verseiből, vagy olvassa fel a prózáját a többiek bizalmatlan hallgatása és a mester ironikus jóindulata közepette. A verseihez, prózájához nem szólnak hozzá, nehogy kétségbe essen. A százegyedik alkalommal valaki mond majd valamit. „Hát aztán?” – kérdezitek erre. „A jelöltnek sikerült E. Lovinescu úr körében ismerős alakká válnia, sikerült vasárnap felolvasnia az írásait. Mi hasznát látja mindennek?”

Önmagukban, igaz, mindezen dolgok semmi hasznot nem hoztak. De megteremtették egy párhuzamos cselekvés foganatosításának lehetőségét, amelyet a jelöltnek feltétlenül kamatoztatnia kell.

Íme, miben áll eme párhuzamos cselekvés.

Először is elengedhetetlen, hogy a jelölt tisztelettudóan köszöntsön minden irodalmár urat, akikkel E. Lovinescu házában találkozik. Az irodalmár urak röviden, szigorúan, komolyan, fagyosan fognak válaszolni. A jelölt ne sértődjék meg, hisz rövid időn belül az irodalmárok, akik sértődékeny lények, de alapvetően elnézőek, ha kis *énjü*eknek megvan a lehetősége, hogy felfúvódjék, egyre figyelmesebben fognak mosolyogni, egyre tiszteletteljesebben, egyre barátságosabban, egyre szívélyesebben, és végül eljutnak oda, hogy bízni fognak a jelölt tehetségében. De újból fel kell hívnunk a jelölt figyelmét, hogy folyamatosan mosolyogjon, arca egy önmagával megbékélt irodalmi

tudat nyugodtságát és derűjét tükrözze. Tűnjék vidámnak amiatt, hogy befogadták az irodalmárok körébe; egyszerűen legyen olyan arckifejezése, mint azoknak az uraknak, asszonyoknak, gyerekeknek, akik a *Cehoslovaciából*¹² öltözködnek.

Különben ez az egész útvonal, amelynek célja, hogy minél fényesebb sikert érvünk el az irodalomban, a következőkben foglalható össze: kitartónak, figyelmesnek, alázatosnak és tisztelettudónak lenni – és ez a szabály annyira lefed mindent, hogy az összes előzetes és ezután következő magyarázat szinte felesleges.

Mégis:

A jelölt összeáll majd három-négy hasonzorú alakkal, és kiad egy folyóiratot. Az első számot gyalázatosan fogják nyilvánítani. A jelölt ezúttal sem fog megsértődni. Személyesen bemutatja a folyóiratot Lovinescu úrnak, aztán mosolyogva és hajbókolva minden felszínes irodalmárnak. Nem számít, hogy a folyóirat mit tartalmaz. Az utolsó oldalon azonban, amelyet feltétlenül erre a célra kell fenntartani, dicsőíteni fogja az összes írókat olyan hangon, amely egyáltalán nem kell hogy kifinomult legyen – nagyobbakat, kisebbeket, idősebbeket, fiatalabbakat, csúnyábbakat, szebbeket, olyanokat, akiket többé-kevésbé fordítottak idegen nyelvekre –, és minden kiadót. A folyóiratból négy példányt vásárolnak majd meg, és négyszáz példányt nyomnak belőle. Az eladatlan számokat azonban a folyóirat szerkesztői ingyen fogják osztogatni.

A folyóirat harmadik vagy negyedik számához a szerkesztők egy fiatal, ismertebb irodalmár közreműködését fogják igényelni, például az enyémet. A fiatal irodalmár, megilletődve kissé, de kényszeredetten egy 27 soros cikket ad majd nekik, amelyet sebtében írt. Ez a cikk fogja megadni a jelöltnek a jogot, hogy illedelmesen és csodálón más fiatal és ugyancsak ismertebb irodalmárokat is megkeressen, és tőlük is cikket kérjen. Ezek több ízben igyekeznek majd kihúzni magukat a feladat alól, elmennek, vagy elrejtőznek a házban, influenzásak lesznek, vagy szívpanaszaiuk támadnak. A szerkesztő-jelölt ezúttal sem fog megsértődni, és nem fog belefáradni ebbe az egészbe. Minden lehetséges munkatársat megles külön-külön, útjukat állja, és mély alázattal igényelni fogja a cikket. „Igazán adhatnának, mert ez és ez már adott!”
És végül megkapja.

12 A *Cehoslovaca* márkájú ruhaneműket forgalmazó bukaresti üzlet neve.

Így hát sok, de eredményes fáradság után a folyóirat, amelyet a hódolattal teli utolsó oldal kísér, és amely azokat a bizonyos adományokat tartalmazza, a fiatal értelmiségi nemzedék illő és udvarias tükörképe lesz, igaz, eléggé szegényesen, de ez nem látszik majd. Azok közé a cikkek közé a jelölt és két-három társa becsempészik majd prózájukat és változatlanul dicsérő irodalmi szemléiket.

A jelölt ily módon már nem egyszerű jelölt. Immár szert tett némi befolyásra és tekintélyre.

A volt jelölt elkezdhet tiszteletlen lenni a fiatal irodalmárokkal szemben az utolsó oldal jegyzeteiben, de nagyon óvatosan, elfintoríthatja az orrát, nehézségeket támaszthat, ha cikkeket mutatnak meg neki (mert most kezdenek cikkeket megmutatni neki). A meggondolatlan harciasság kisebb vagy nagyobb csapásai alatt károsodást szenvedett publicistákkal szemben már nem lesz szükség udvariasságra, mint korábban, hanem újat köszöntésképpen egyszerűen kalapjához emelve, védelmezően és leereszkedően fog közeledni hozzájuk, és azt fogja javasolni nekik, hogy nyugodjanak le, és legyenek komolyabbak.

A többiekkel szemben azonban ugyanolyan félnék lesz továbbra is. Oda fogja adni egyik regényének hatalmas kéziratát egy olyan prózaírónak, akit a folyóirat folyamatosan fényezett, aki nagy népszerűségnek örvend, és aki a lehető legkevesebb intelligenciával rendelkezik. Ilyet könnyen találni hazánk irodalmában. Az illető ajánlani fogja egy kiadónak, amelyet ugyancsak fényez a folyóirat, és a jelölt népszerű lesz. Beszünteti a haszontalanná vált lap megjelenését: interjúkat ad majd; magasztalni fogják azok a kritikusok, akiket magasztalt, Șerban Cioculescu úr bemutatja, és hiányosan értékelné fogja a könyvet; G. Călinescu úr piruettezik majd néhányat körülötte; Pompiliu Constantinescu úr azon lesz, hogy leírja nagyjából, amit a másik kettőtől megértett; Petru Comarnescu úr helyet ad neki majd a *Fiatal nemzedékről* írt könyvében; Perpessicius úr fenntartás nélkül dicsérni fogja, és a Rádióban népszerűsíti Marta Rădulescuval, O. Dessila-val, B. Jordannal és Mihail Celarianuval együtt; Camil Baltazar úr pedig extázisba esik a *România literară*-ban a kiadó hihetetlen zsenialitásától; E. Lovinescu mosolyog majd, de erről senki sem fog tudni, Camil Petrescu úr féltékeny lesz, de nem fog írni róla.

Noha irodalmi helyzete tökéletesen biztosított, mégis hátravan, hogy még három, négy vagy tizennégy könyvet írjon, tetszés szerint. Könnyű

dolga lesz, mert nem kell egyebet tennie, mint feldolgozni, kihímezni, amit az első kötetben megírt.

Bevonul majd az irodalomtörténetbe volt román irodalom tanára csodálatára, bekerül a tankönyvekbe. Azon lesz, hogy egyik fontos román kritikus veje legyen, az pedig legalább Homérosszal egyenrangúnak fogja nyilvánítani.

Szabad lesz szemtelenkednie, elhízhat, autót vezethet; hetykén sétálhat a szalonokban: a Román Írók Társaságának alelnöke lehet majd, és a „Népnevelés”¹³ főfelügyelője.

Más lehetőségek is vannak, de ezek kockázatosak és meggondolatlanságra vallanak: megmutatni a kéziratot egyenesen egy kiadónak, amely kilencven százalék, hogy elutasítja – nem azért, mert nem értékeli, hanem mert fél. El kell majd kerülnie, hogy a kiadó által kiírt névtelen versenyre benevezze a regény kéziratát, mert a díjat odaigérték egy ismert írónak ebben az évben, és további tíz ismert írónak további tíz évre mostantól kezdve; azt hiszem ugyanakkor, hogy óvakodnia kell attól, hogy a kéziratát megmutassa a három-négy harcos szellemű román kritikusok egyikének, mert ha akkora balszerencséje van, hogy egyiknek tetszik, és elindítja őt a pályán, senki se fogja figyelembe venni, hogy mit mond a kritikus, mert a kritikust nem kell figyelembe venni. És nem veszi figyelembe se a többi két-három román, harcos szellemű kritikus, vagy azért, mert egymást ismerve a másikat is ismerik, vagy azért, mert zaklatni akarják, vagy azért, mert ők akarnak tehetségeket felfedezni, vagy végső soron azért, mert irigyek, hogy nem hozzájuk ment.

Ha ügyes vagy, híres román kritikus lehetsz. Ehhez azonban szigorúan be kell tartani bizonyos feltételeket, amelyek tulajdonképpen kevésbé szigorúak.

Ahhoz, hogy kritikus légy, meg kell hallgatnod, mit mond a többi kritikus meg irodalmár, és a többség véleményét kell osztanod. Mivel lehetetlen, hogy ne sérts meg egyeseket, ha nem mással, uborkaorrodal, az arcodon lévő pattanásokkal, a füledben lévő vattával és más összetevőkkel, igyekezz jóban lenni mindenki mással.

A bírálataidban (ez fogja betölteni a karriered egészét: hogy időszakonként azt mondd: elolvastál egy könyvet) nem lesz biztos álláspont-

13 Románul „Educația Poporului”: állami intézmény Romániában a két világháború között.

to, ily módon elmondhatsz ugyanarról a könyvről két teljesen különböző dolgot, anélkül, hogy az önellentmondás benyomását keltenéd. Ehhez elsajátítod majd azt a képességet, hogy stilisztikai bizonytalanságban és olyan kritikai körülírásban lubickolj, amelynek a mintáit neves elődeidnél láthatod.

Semmit sem fogsz világosan kimondani, hiszen a fénytől a kritikusnak óvakodnia kell. Nem lesz szükséged arra, hogy bármit megérts, se arra, hogy legyen, vagy ne legyen irodalmi érzékenységed és ízlésed. Különben irodalmi ízlés nem létezik, ahogy nézőpont sem.

Bertóti Johanna fordítása

Eugen Ionescu

VICTOR HUGO GROTESZK ÉS TRAGIKUS ÉLETE¹

– részlet –

[...]

Thérèse Biard találkái Victor Hugóval hosszú időn át tartottak, míg egyszer „tilos szerelmi társalgáson”² érték őket tetten.

Victor és Thérèse kibéreltek egy kicsi lakást a Saint-Roch közben, amely romantikus, lángoló, szenvedélyes szerelmük fészke lett. „*Amour! Amour! Les nids ont chaud*” („*Szerelem! Szerelem! Forrók a fészkek*”³).

Nagyon gyakran látogatták, hogy ne találjon rájuk a gonosz világ, amely nem tűri két lélek szoros kapcsolatát irigykedés nélkül.

A szobájuk vörösben úszott. A kanapé, a fotelek, a dívány, mind vörösek voltak. Vörösek voltak a függönyök. Victor Hugo kitűnő ízléssel rendelkezett.

Egyik sarokban polc állott, rajta száz kötet – a költő teljes életműve (akkoriban, 1845-ben volt ekkora). Néhány üres polc arra várt, hogy megteljen további Victor Hugo-kötetekkel, amelyeknek jönniük kellett, és jöttek is. Hisz Victor Hugo új világegyetemet teremtett, és Istennel vetekedett, ahogy Auguste Vacquerie mondta:

*Il va sortir de vous un livre ce mois-ci,
Une nature encore dans votre tête est née,
Et le printemps aura son jumeau cette année,
Ici bas et là haut, vous serez deux Seigneurs.*

.....
Vous faites votre livre et Dieu fait son printemps

-
- 1 A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: Eugen Ionescu: *Eu*. Echinoc, Kolozsvár, 1990.
 - 2 1845-ben így nevezték a házasságtörés tettenérését, amelynek büntetőjogi következménye az elkövetők letartóztatása és bebörtönzése volt.
 - 3 Az eredeti szövegben Ionescu nem közölte a francia versidézetek román fordítását. Jelen esetben fontosnak tartottuk az egyértelműség kedvéért magyarul is közzé tenni a verseket. Egy részük már létező fordítás (lábjegyzetben jelöltük ezeket az eseteket), a versek javát pedig Adorjáni Mária nyersfordításai alapján a szöveg fordítója ültette át magyarra.

*Et par ce duel d'églogue, imité du vieux temps,
Nous pourrons comparer un Univers à l'autre.*

*(A könyved nemsokára napvilágot lát,
Megint egy új világ fejedben szárba kap,
Idén is lesz tavasz: de rögtön két darab,
Ott fent is lesz egy Úr, s itt lent is lesz egy másik.*

*A műved: egy kötet, az Istené: tavasz.
A két világ közül: ez győz avagy amaz?
Akárcsak régen, dönt az eklogák tusája.)*

Victor Hugo hosszú alsónadrágot viselt. Elbeszélésünk idején ebben az öltözékben sétált a dívány körül, amelyen a szőke Thérèse feküdt meztelenül. Verseket szavalt neki. Szenvedélyes szónoklatokat intézett hozzá, amelyek mindig felkészítették – előtte, és megnyugtatták – utána. Victor Hugo, akinek párja csak a nagy emberek között akadt, úgy tett, mint a görögök, akik Trója falai alatt szónokoltak a harc kezdete előtt. V. Hugo szónoklatában csillogva bukfenceztek az ezüst-fellegek, a zenit, a csillagképek, a Hydra csillagai, a mélységek áramlása, a gyémánt égitestek...

Július volt. A szerelmesek szobája egy kert felé nézett. Victor Hugo kezével a napra mutatott, amely szőke volt, akár Thérèse, a virágokra, amelyek az ő illatát árasztották, a levelekre és a többi költői és romantikus díszítőelemre, amelyek a szerelem felhevítéséhez járultak hozzá:

*L'infini tout entier d'extase se soulève
Et, pendant ce temps-là, Satan, l'envieux, rêve...*

*(A Végtelen remeg a révülettől kábán,
S eközben álomba merül az irigy Sátán...)*

- mondta Victor Hugo, miközben ujjával az ablakra mutatott, és mosolygva, bájosan Thérèse felé fordította fejét. A költő makulátlan alsóneműje angyali jelleget kölcsönzött neki.

De hirtelen, a szerelmes csodálat kellős közepéből felriadt Thérèse rettenetes visítást hallatott, és nem akarva többé az ablak felé nézni, kezébe temette fejét:

- Sátán!! Sátán!!!

Victor Hugo megrendülten odanézett. Az ablakban megjelent egy fej. Hosszúkás, szikár arc, aránytalan orral, cilinderrel és tényleg nagyon irigy arckifejezéssel. Nem a Sátán volt, hanem mint mindig, az indiszkrét és *trouble-fête*⁴ férj, François-Auguste Biard. A hosszúkás arc egészen kellemetlenül és illetlenül vigyorgott; aztán miközben ily módon mozgatta ajkait, így szólt egy másik éppen megjelenő cilinderes archoz:

- Nézze! Tettenérés vagy sem?

Majd ördögi hangszínnel a lírai szeretőkhöz fordult:

- Most megvagytok, babácskáim! Angyalkáim! Költőcskéim!

És bámulatos fürgeséggel, félkézzel kapaszkodva beugrott az ablakon. A másik kövérebb, tömzsibb úr nehézkes mozdulatokkal követte.

- Asszonyom, rajtakaptam magát! - mondta a férj, és Thérèse felé tartott nagy léptekkel. Túl nagy léptekkel. Mert a díványhoz érve, ahol Thérèse állt, megbotlott, és esés közben Thérèse derekába kapaszkodott. Épp eléggé emelkedett fel ahhoz, hogy egyenesen az orrába kapjon tőle egy pofont, hisz Thérèse a vakmerőkkel könyörtelenül bánt.

- Sátán! - kiáltotta, és kiegészítésképp leköpte.

- *De la tenue, Thérèse! De la tenue!*⁵ - mondta feszélyezetten Victor Hugo.

De Thérèse az irigy Auguste szeme láttára meztelenül felugrott a díványról, majd a másik - vörös, zavart - úrhoz ment, és megkérdezte:

- Ki maga, uram, és mit akar? Bolondnak kell lennie, hogy a férjem hülye vicceihez csatlakozzon.

- Nem bolond, asszonyom, nem bolond. Ő M... rendőrbiztos (Alfred Asseline *Victor Hugo intime* című kötete szerint), a Vendome téri rendőrség főnöke.

Majd így szólt a rendőrbiztoshoz, hisz tényleg rendőrbiztos volt:

- Írja meg, kérem, helyben a jegyzőkönyvet a tettenérésről, és tartóztassa le őket!

4 ünnepontó

5 A jómodor, Thérèse! A jómodor!

Thérèse Biard elsápadt, és természetesen ájultan a díványra esett.

- De... - motyogta a Vendome utcai rendőrbiztos, jobbra és balra nézve - ahhoz, hogy tilos szerelmi társalgás tettenéréséről beszélhesünk, ketten kell lenniük...

Auguste Biard körülnézett. Dühödten ordított. Eltűnt a szerető!

- A nyomorult! Hol van a nyomorult?

A rendőrbiztos és a férj mindenütt keresni kezdték. Hamar megtalálták. Victor Hugo az ágy alatt feküdt.

- Íme! A gazember!

Victor Hugo kénytelen volt kidugni a fejét az ágy alól. Négykézláb kimászott, majd felállt, és így szólt:

- Biard úr, azért jöttem, hogy a feleségével az új regényemről értekezsek, a *Nyomorultakról*, amelyet, amint azt bizonyára tudja, nemrégiben kezdtem el írni.

- Aha! Szóval így! Itt alkotja a műveit! Éppen itt! - skandálta Auguste gúnyosan. - De az ágy alatt mit kerestett?

- A zoknitartót, Biard úr, és a nadrágomat - mondta szánalomra méltóan a nagy költő.

- A nadrág itt van, nézze, ezen a széken, és alatta a zoknitartó! Húzza fel a nadrágját, ha azt hiszi, hogy ez még segíthet magán bármit is!... Magának pedig *madame* - mondta Biard Thérèse-nek, aki ájultnak tette magát - nesze! - és „platty”, ütött egyet a farára.

- Jaj! Maga számár! - kiáltott sértetten Thérèse. Victor Hugo megpróbált közbelépni:

- *Oh! N'insultez jamais une femme qui tombe! (Ó, ne mondj a bukott asszonyra soha rosszat!)*⁶⁾

Auguste Biard azonban az irigység miatt olyan ördögi lendületre kapott, mint még soha, és azonnal rávágta:

- Maga, Victor Hugo úr, húzza fel a nadrágját, és hallgasson!!

A rendőrbiztos zavarba jött.

- Victor Hugo úr? Ókelme Victor Hugo úr? Ó! Ó! - majd Auguste-hoz: Ő költő, uram!

És fejét felemelve, egyik lábát előre téve, szavalni kezdett:

6 Victor Hugo-verscím, Lator László fordítása.

O, lac! l'année à peine a fini sa carrière!
(Ah tó! Milyen messze már az alig elsuhant év!⁷)

De Victor Hugo öltözködés közben nadrágtartóval a kezében méltatlankodva felkiáltott:

- Nekem úgy tűnik, hogy Lamartine-ból szaval!

(Thérèse megkéri az urakat, hogy fordítsanak neki hátat, hogy felöltözhessen. „Kicsike volt és kerekded, ilyen bárki megszerethet”⁸. És nagyon fehér.)

A rendőrbiztos már elfordult, mikor a megfeszített összpontosítás eredményeképp hirtelen megvilágosodva felkiáltott:

- Ó! Ó! Tudom! „*Ce sont les Djinns qui passent*” („Itt dzsinnek robognak”⁹)

De Auguste Biard tajtékozott a dühtől:

- Rendőrbiztos úr, tartóztassa le őket! Tetten értük őket! Tartóztassa le őket! Ez nem romantikus irodalmi szalon, ez itt tilos szerelmi társalgás tettenérése!

A rendőrbiztos kijózanodva felsóhajtott. Eleget kellett tennie kötelességének. Biard hajthatatlan volt.

Victor Hugo felöltözve, cilinderrel a fején visszanyerte teljes méltóságát:

- Ez magánterületsértés, rendőrbiztos úr!... A mi ölelésünket angyalok vigyázták! Hogy merészelte maga elüldözni ezeket a mennyei lényeket? Nem hallott riadt szárnyzuhogást, mikor megérkezett?

- De igen! De igen! - mondta a rendőrbiztos, vörösén, izzadva. - De igen! De igen! De mit tehetek, Hugo úr?

- Rendőrbiztos úr - lépett közbe Biard sóvárogva -, ne hagyja, hogy megfélemlítsék. A hölgy, amint látom, éppen felöltözött. Az úr feltette a cilinderét. Szólítsa fel őket, hogy kövessék önt a rendőrörsre!

Victor Hugo szatirikus sorokat és gúnyiratokat forgatott a fejében. Auguste Biard szaggatottan és idegesítően nevetett.

A rendőrbiztos tőle telhető méltósággal, kissé dadogva és köhögve, így motyogott:

7 Alphonse de Lamertine: *Le lac - A tó*, Szabó Lőrinc fordítása.

8 Mihai Eminescu *Scrisoarea V. (Ötödik levél*, Ford. Franyó Zoltán) költeményéből származó kompiláció.

9 Helyesen: „C'est l'essaim des Djinnns qui passe” - „Itt dzsinni hadak robognak” (Victor Hugo: *Les Djinnns - A dzsinnek*, Kardos László fordítása).

- A törvény nevében kövessenek!
 - Victor! Victor! – sírt a Manon szépségű szegény Thérèse a költő keblére borulva. Victor Hugo lerázta magáról, és félreállította.

Auguste Biard a rendőrbiztos karjaiba taszította, és így szólt Hugóhoz:

- Most jöjjön maga is! Jöjjön maga is! Parancsoljon!

De Victor Hugo dölyfösen így szólt:

- Nem. Én nem megyek. Engem nem tartóztathat le. Rendőrbiztos úr, én Victor Hugo vikomte vagyok, a Francia Akadémia tagja és franciaországi *pair*¹⁰. *Pair* minőségemben sérthetetlen vagyok!

- Én is, én is! – sírt Thérèse, nem igazán tudva, mit beszél.

Auguste Biard lilállott, sárgállott, zöldellett. De a rendőrbiztos teli szájjal nevetett:

- Igaza van! Sérthetetlen! Ő *pair*! Nem tartóztathatom le!

- Tartóztassa le! Tartóztassa le! – tajtékzott Biard.

- Csak a hölgyet tartóztathatom le! – mondta a rendőrbiztos – Ő nem *pair*.

De Thérèse szörnyen vergődött:

- Nem akarok tömlöcbe menni! Nem akarok tömlöcbe menni!

Hugo le akarta csillapítani. Megfogta kezét és állát, majd szelíden így szólt hozzá:

*O, noble femme,
 Dans ce vil séjour,
 Garde l'amour
 Si tu veux garder âme!
 Conserve en ton coeur, sans rien craindre,
 Dusses-tu pleurer et souffrir,
 La flamme qui ne peut s'éteindre
 Et la fleur qui ne peut mourir!*

*(Hölgyem, örökkön
 Őrizd a szerelmet,
 Hogyha a lelked
 Megőriznéd itt a földön.*

10 *Pair* – a főnemességnek politikai jogokkal fölrüházott tagja.

Eugen Ionescu: Victor Hugo groteszk és tragikus élete 101

*Szívedbe bátran bebocsásd,
Bár kínokat kell kiállnod,
A ki nem alvó lobogást
S a mindig nyíló virágot.)¹¹*

És mivel Thérèse nem hagyta abba a sírást:

*Comme l'aube tu me charmes, –
Ta bouche et tes yeux chéris
Ont, quand tu pleures, se larmes, –
Et ses perles quand tu ris.*

*(Te igéző napkelte,
Szád és szépséges szemed,
Hogyha sírsz, könnyel telve,
S gyönggyel, amikor nevet.)*

A rendőrbiztos erőszakkal vonszolta ki Thérèse-t, és így sóhajtott könnyeit törölgetve:

– Milyen szép dolog költőnek lenni! Miért is nincs fiam, hogy művészt faragjak belőle! – és kivitte Thérèse-t, mint egy csomagot.

Auguste sárga volt, akár a sárgaság. Az ajtóból visszafordult, és baljósan suttopta Victor Hugónak:

– Nem leszel *pair* és sérthetetlen sokáig, költőcském! Nem fogsz megmenekülni! Elmegyek Pasquier kancellárhoz, és tulajdon *pair*-jeid fognak elítélni! Esküszöm, hogy nem leszel többé *pair*! – és becsapta az ajtót. Victor Hugo lehunyta a szemét.

Bertóti Johanna fordítása

11 Pontatlan idézet. Az első négy sor helyesen:
L'amour seul reste. O noble femme
Si tu veux dans ce vil séjour,
Garder ta foi, garder ton âme,
Garder ton Dieu, garde l'amour !

*Hölgyem! Ámor él örökkön,
Ha hited, Istened, lelked
Megőriznéd itt a földön,
Őrizd meg hát a szerelmet!* (a fordító megjegyzése)

Andrei Pleșu

AZ ÉRTELEM OSTOBA HASZNÁLATA (PROASTA FOLOSIRE A INTELIGENȚEI)

A románok azt hiszik önmagukról, hogy intelligens nép. Értelmesebb, mint a többi nemzet. Köztudott, hogy mennyire kockázatos ilyen általánosításokat végezni, mennyire nehéz mérni az intelligenciát, és milyen ügyefogyott dolog etnikai ismérvek alapján rangsorolni. A helyzet mindenképpen bonyolultabb. Ha elfogadjuk, hogy valaki intelligens, azonnal hozzá kell tennünk, hogy ez az adottság, önmagában véve, nem elegendő. Lehet valaki értelmes úgy, hogy nem tud mit kezdeni ezzel, vagy tévesen használja az intelligenciáját, azaz lehet értelmes teljesen ostoba módon. Intelligens és tökkelütött. Nézzünk csak néhány variánst. Három túltengést és három hiányosságot, egyaránt károsakat.

A HÁROM TÚLTENGÉS:

1. *A kritikai eltúlzás.* Nagyon sokak számára az értelmesség egyfajta lerohanó örökös. Mintha másként nem tudnák bizonyítani azt, hogy vág az eszük, mint támadóan, ellenzékben, megmakacsolva önmagukat, hogy mindig szembehelyezkedjenek. Ily módon az intelligencia egyenlővé lesz az ideges vagy hisztis temperamentummal. Csak akkor működik, ha ösztökéli valamiféle folyamatos bosszankodás. Egy ilyen kisiklás páciense nem tud párbeszédbe elegyedni másképp, csak ha felhúzza magát, ha talál kákán csomót az előtte szólalóban. Ostoba módjára lobbanékony, kötekedő, zaklatott az, akit elkap ez a hevület, ugyanakkor, ennek következtében, kiszámítható (tehát unalmas) és, lényegében, kerülendő. Az intelligencia végső soron nem egy egyszerű eszköz arra, hogy valaki folyton rosszkedvű legyen tőle.

2. *A technikai eltúlzás.* Ebben az esetben az értelmesség belerétegződik valamiféle homályos kifejezéstárba és parádéműveltségbe. Visszaél a fogalmakkal, lubickol „a szak” más általi megközelíthetlenségében, mindent megtesz azért, hogy nehezen követhető legyen. Olyan fajta

intelligencia ez, amelyik *nem kommunikál*, és dicsfényt húz maga köré a tárgy nélküli „technicitásából”. Miközben, valójában, az igazi intelligencia, a jól használt értelem képes (majdnem) bármit közvetíteni, (majdnem) bárkinek. Semmi sem annyira kifinomult, hogy ne lehessen átadni – engedmények nélkül – a nagyközönség „fogyasztásának”.

3. *A szofisztikus eltúlzás*. Ebbe az az intelligencia esik bele, amely arra használja ügyességeit, hogy hamisítson. Nem az igazságot, hanem a győzelmet vagy a látványosságot hajtja, miközben veszélyesen zsonglőrködik gondolatokkal és szavakkal, kalapot emel saját maga előtt, mert *minden* szempontot meg tud védeni, a logikai következetességet és az összefüggő érvelést a butaság tüneteinek tekinti, vagy legalábbis a képzelethiány jeleinek.

A HÁROM HIÁNYOSSÁG:

1. *A műveltség nélküli intelligencia*. Lehet az ember éles elméjű, de hosszú távon az észet másvalamivel is táplálni kell, mint veleszületett vitaminjával. Nem azt mondom, hogy egy értelmes kereskedőnek esténként Shakespeare-t kellene olvasnia (bár nem ártana), de azoknak, akiknek mestersége a beszédhez és az értelmezéshez kapcsolódik, muszáj finomhangolást végezniük, szembesülve mások szavaival és kommentárjaival. Újságírók, elemzők, politikusok, tévésztárok, írók, diplomaták, tanácsosok stb. egész serege, akik nap mint nap vonulnak el s vissza a szemünk láttára, mindnyájan nagyon jól tennék, ha nem kizárólag saját természetes intelligenciájukra és megbízható reflexeikre bíznák önmagukat. Olvassanak is emellé. Legyenek kétségeik, megdöbbenéseik és szomorúságaik is. Ne csupán válaszaik és a spontaneitásuk. A fenti felsorolás tartalmazza, nem véletlenül, az írókat is. Ők is olykor úgy érzik, nélkülözhetik az olvasmányokat, mert hiszen megvan már a tehetségük. A színészek ugyanígy. Nézzék csak végig az Oscar-díjátadót, és figyeljék meg, hogyan beszélnek Peter O’Toole, Sean Connery, Forest Whitaker, Meryl Streep és mások. A hangokon, dekoltázsokon és szemezéseken túl érezhető körükben némi kulturális jártasság is...

2. *Az erkölcs nélküli intelligencia*. Megszokott kór. A világ tele van izgága naplopókkal, eszes semmirekellőkkel, lépten-nyomon leprák és dörzsöltek találatnak benne. A csalások mindig valamennyi agyi

rugalmasságot követelnek meg. A képmutatás, a populizmus, a választási nyüzsgés úgyszintén. Esténként látok a tévéadókon mindenféle „eszes fiúkat”, akik hazudnak, megjátsszák önmagukat, keverik a szezont a fazonnal, bolhából elefántot csinálnak bármi áron, aztán becsörtetnek az elefánttal a porcelánboltba. Mindegyikük van annyira értelmes, amennyi szükséges ahhoz, hogy teljesítsen egy gyors befutási programot, de egyikük sem eléggé intelligens ahhoz, hogy ne váljon neveltségessé és – amennyire lehet – mentse a pofalemezét az égéstől.

3. *A szellemtelen intelligencia.* Ezen a ponton olyan küszöbhez érkezünk, amelyet nem lehet néhány sorban eléggé világosan meghatározni. Olyan típusú intelligenciáról van szó, amelyik meghaladja (és feláldozza) önmagát, amelyik kilép az azonnaliból és a körülmények általi meghatározottságból, hogy láthassa a rögzített csillagok égét. Nem az a fajta értelem, amelynek révén el lehet igazodni, nem az, amelynek a segítségével felfogható a határértékszámítás vagy *A tiszta ész kritikája*, nem a merkúri, kombináló, zseniközeli intelligencia. Az a képesség, amelynek révén tulajdonosa fejest ugrik a nem nyilvánvalóba, érzi a mindennapi időszerűség időszerűtlenségét, és a valós felé annak másik végétől közelít. Szellemtelenül értelmesnek lenni egyenlő azzal, hogy aki ilyen, tökéletesen alkalmazkodik a világhoz és az évszázadhoz, amely életének ideje (annak összes kóros idegenkedésével együtt), hiszi, hogy a világ megelégszik önmagával, és azt is, hogy ez a fajta intelligencia saját érdeme annak, akié. A szellemtelen értelmesség a modernitás egyik nagy problémája. Hatalmas győzelmeket ígér a valós fölött, viszont ezek masszív értelemvesztéssel járnak együtt. Az igazi intelligencia azonban, ahelyett, hogy kiüresítse az értelem problémáját, inkább vállalja, hogy örülségnek tekintsék. Hiszen nincs annál ostobább alkalmazása az intelligenciának, mint az óvatos, ismeretlelmeletileg szavatolt, illedelmes használata. Az igazi intelligencia merész és kockáztat – anélkül, hogy átcsúszna fennhéjzásba és üres vakmerőségbe.

ZOOLÓGIA (ZOOLOGIE)

Adámnak megadatott az Édenben a jog, hogy megnevezheti az állatokat, és uralkodhat fölöttük. Kiűzetését követően a dolgok azonban teljességgel a nem megfelelő irányba alakultak: az állatvilág kezdte megnevezni az emberi világ egyedeit, és elkezdett uralkodni fölöttük, addig elmenően, hogy – az első keresztény évszázadok remetéitől (akik próbálták háziasítani saját benső állatseregletüket) a reneszánsz kori arcelemzőkig (akik aszerint sorolták be ember-társaik pofalemezét, hogy melyik, általuk ismert fenevadéra hasonlít) és a karikírozás, valamint a káromlás örökzöld szókincséig – a zoológia, hogy úgy mondjam, jelentős mértékben az antropológia részévé vált... De ahogyan napjaink Romániájában, úgy mintha sehol és soha nem sikerült még az alsórendű állatvilág alaktanának a felszínre törnie ennyire egyértelműen és mámorosan. Manapság ha beazonosítunk az utcán, a tévében vagy a politikai életben különböző állatságfajokat, ilyen körülmények között a ténykedésünk nem sértő, hanem szerény leíró munka. Egész egyszerűen tudomást szerzünk csupán, így, a környezetünkről.

Mindenekelőtt az állatság hangos megnyilvánulását kell rögzítenünk. Az utca zajai, az audiovizuális médiák lármája, bármiféle emberi tömörülés moraja érezhetően eltávolodott a nyugodt megszólalás kifejezésmódjától, a racionálisan ellenőrzött szó kibocsátástól. Lépten-nyomon és a legváratlanabb pillanatokban hallani sziszegéseket, bödüléseket, morgásokat, kurjantásokat, rőfögéseket, bégetéseket, csiripeléseket, dörmögéseket, káromlásokat, vinnyogásokat, ugatásokat, nyögéseket, hörgéseket, éles sikolyokat és tompa nyöszörgéseket, kirobbanó bőfögéseket és szellentéseket, üvöltéseket, összegezve: valamiféle fülsiketítő és mérgező bolondokházát. Ripakodó, egyszótagosodó, hangutánzó beszéd dül.

Ami az állatoknál kezdetleges és életbevágó jelzésrendszer, az az embereknél „muris” dísszé, bandázó színleléssé vált. Ami igazán látványos benne, az a fajok találmára történő összekeverése, az éles eltérés a külső és hangmegnyilvánulása között: lépten-nyomon talál

kozhatunk bégető „oroszlánokkal”, bőgő „kecskékkal”, csiripelő „disznókkal”, kígyó módjára sziszegő „szamarakkal”, vinnyogó „tehenekkel” stb. Egyféle, önmagából kifordult erdő ez, hihetetlen oltványokkal teli kert, elszúrt kísérletek rezervációja.

Nézzük azonban a kulcsínt, a csomagolást. Szembeötlük azonnal a magasfokú szárnyasbőség: szószátyár papagájok, szegényes, önismétlő szókinccsel, ünnepélyes kócsagok, szentimentális búbosbankák, meg-rökönyödött pávák, tudálékos szajkók, melankolikus cinegék, libák és tyúkok (mindkét nemből), érzeki tűzokok, előítéletmentes harkályok, nyájas kakasok, merev kuvikok, makulátlan varjak, jelentéktelen és díszes verebek, különutas pulykák, pingvinek, (metafizikus) gyöngytyúkok, (igazságtevő) kakukkok, (balfék) gerlék.

A vízi állatvilágból főként a basáskodó, korlátolt ponty emelkedik ki, gyorsított ütemben keletkezett, halgazdaságban összeharácsolt vagyónával, mellette az erőszakos, kapzsi csuka, az élelmes, mindenből jól kijövő sügér, körülöttük pedig az apróhal-népség (sértődött makrelák, tévelygő küszök, nyájszellemű szardellák). Adjuk hozzá mindehhez a csacsogó-fecsegő békaféléket, a piócákat, a rákokat és az álnok medúzákat. Jól állunk csúszómászók terén is, a megyékben hemzsegő, zsíros, ravasz, szolgalelkű kígyóseregtől a merev, történelem előtti idők dohos szagát árasztó hullókgig: goromba gyíkok, lomha leguánok, kaméleonok.

Hiány lett viszont nemes és eredményes állatokból. Nem nagyon van igazi, jogos tekintélyű szarvasunk, sasunk, oroszlánunk, szűkösen vannak elegáns leopárdjaink, előkelő származású párducaink. De még békéltető galambjaink vagy erőteljes, jóra való medvéink sem. Ezzel szemben nyög a hely körülöttünk képmutató kutyáktól és ócska macskáktól, dörzsölt rókáktól, kiéhezett farkasoktól, szégyentelen samaraktól, hatökröktől és ihletett disznóktól. Vannak gyászos hiénáink, pöcegödör-bűzű görényeink, fák hegyébe felkapaszkodott kocáink és kiskertekre rászabadult vaddisznóink. És vannak, ne feledjük, látnok bakkecskéink, elvektől dagadó gúnárjaink és parádéhattyuink.

Külön kategóriát képeznek az újrahasznosított, azaz ósdi, de az új, demokratikus ítélőképességet mímelni kész vakondok. Vannak illetékes rozmárra hasonlító (külpolitikai) elemzőink és öntelt borz benyomását keltő belpolitikai szakértőink. Vannak egynyaras showcsillagaink, akik megjelenése a kecses kecskegida és a gondterhelt juh között ingadozik.

Vannak szemtelen állataink, vannak hetyke állataink, vannak beteg állataink. Gyöngéd baglyok és szendergő bivalyok. Bogarak, rovarok, herék, poloskák, tetvek, szúk, legyek, molyok. Patkányok. Széteső pillangóúrfik és zamatos pillangókisasszonyok. Nyálkás hernyók, áradó sáskák, vírusok.

A fajok keveredése szintén döbbenetes: tigris játzó borzok, önmagukat gepárdnak képzelő egerek, bika bőrébe kíváncszó disznók, fülemülét utánzó kotlók.

Nemrég megadatott látnom, viszonylag váratlanul, egy példát a visszafejlődésre is. Egy bivalyborjú, a politika mocsarában igencsak otthonosan mozgó egyed, akit nagyrészt a disznófélékhez sorolnak (miközben enyhén kacérokodik megjelenése egy érzéki bernáthegyiével), interjút készített az állam elnökével, és ettől egycsapásra nyuszivá változott. Vonzalomtól ragacsos szemével játékosan hunyorgott, a csodálat szűzies csuklásával fogadta a nagyfőnök minden mondatát. A korábbi műsorokat vezető pökhendi kanból nyáltól csöpögve bújt elő a talpnyaló. A párt- és államböhmö annyira édeskedvesen félénknek bizonyult („Megengedi, hogy egy kis reklámszünetet tartsunk?”), hogy lehetetlen volt nem kapnia egy kitüntetést. Néha házinyúlként, néha „szolgálatos disznóként”, olykor nemzeti juhászcutya képében, aki örömet csahol és megalkuvóan hízeleg, máskor buja bagolyként vagy hazafias pacsirtaként, ez a dolyfös jelenés láthatóan egymaga kívánta megtestesíteni a teljes honi faunát.

Noé jelenkori bárkájának az egyetlen utasa lenne, aki, ha a szükség úgy hozná, büszkén párosodna önmagával...

(2003. január)

ÉLETVONULÁSOK (TIPURI DE TRECERE)

Hogyan vonulunk át az életen, miképpen töltjük el azt? Jó kérdés az ünnepeket követő össznépi másnaposság közepette. Fáradt vagy, nem valami virgonc a gondolkodásod se, reményvesztettnek érzed magad. Sápadtan látogat meg a hiábavalóság benyomása (és a gyomorrontás

holtsúlya), s velük érkezik ünnepélyes közhelyekből álló díszkíséretük. Mi értelmük a dolgoknak? Hogyan élünk? Mire jó az egész? Hogy valamennyire tevékenynek és intelligensnek érezzem magam, összerakok sebtében (túlzás az, hogy „sebtében”) egy leltárt: hányféle típusa van az életen való átvonulásnak?

A. típus: Túlélés. Nincs időd elmélkedni az élet értelmén. Arra törekszel, hogy biztosítsd, többé-kevésbé rendszeren, mindennapi lényegét, éltető anyagát. Elfoglalt és kimerült vagy. Alig-alig tudod élvezni az apró kikapcsolódás-epizódokat, hétfvégéken vagy pihenőszabadság alatt. Ezen túlmenően cseppnyi kedved sincs metafizikázni. Csak abban reménykedsz, hogy nem sújt le rád valamilyen szerencsétlenség.

B. típus: Fogyasztás. Az életet azért kaptad, hogy jól érezd magad benne, örülj, szórakozz. Ehhez, természetesen, eszközök kellene, így hát elkerülhetetlen, hogy egy picit a jövedelemmel is törődnöd kelljen. Csak annyit dolgozol, hogy bebiztosítsd a lazításaidat. Önmeghatározásod kulcskifejezései a haveri társaság, a kiruccanások, az apróbb erotikus cselezések, a multság. Élményeket akarsz. Sokat és minél simábban. Ha szerencséd van, észre sem veszed, mikor telt el az idő. Ha nincs, eléggé korán belegabalyodsz saját kedvteléseidbe, élvezeteidbe. A B. típusnak vannak altípusai is: a léha és könnyelmű fogyasztáshoz néha társul például az önkép iránti gondosság, azaz elszórakozol némi hangzatos filozófiával, művész vagy, hasonlíthatatlan figura, kalandor. Nem engeded, hogy megfertőzzenek a polgári életmód kicsinyességei. Hősiesen égeted a gyertyát mindkét végén egyszerre. Más esetekben a fogyasztást bizonyos rendszerességgel megszakítják depressziós kisiklások, megzavarja a légüres tér felsejlő rémképe. Ezekről úgy igyekszel szabadulni, hogy a fogyasztásba menekülsz.

C. típus: Várakozás önmagunkra. Már kamaszkorod óta más akarsz lenni, mint a többiek. Érzed, hogy más vagy. Nagyszabású fegyvertényeket vársz el önmagadtól, de nem tudod pontosan, milyen jellegűek lehetnének ezek a tettek, nem tudsz végleges formát adni nekik. Írni? Miről? Híressé válni valamilyen különleges teljesítménnyel? Mi legyen az? Példás karriert befutni? Milyen téren? Életed a távlatokkal és lehetőségekkel kapcsolatos szakadatlan önfaggatózás, töprengés hálójában vergődve pereg le. Rövidebb nekirugaszkodási, bevállalási roha-

mokat csalódások követnek, ezek mindig lefegyvereznek. Az időközökben különböző fortélyokkal élsz, állandóan meggyőzve magad arról, hogy múlt dolgokról van szó, amelyek nem téged jelentenek. Állhatatosan óvod a szabad óráidat (amelyeket aztán arra használsz, hogy átgondold nyugodtan, milyen teendőid vannak), néhány privát kedvtelésed szelíd élvezetességét gondozod, és lemeríted magad a barátokkal folytatott hosszas csevegésekben (akiknek egyébként nagyon jó a véleményük a tulajdonságaidról és a képességeidről).

D. típus: Pragmatizmus. A kezdetek kezdetétől világos számodra, mit akarsz elérni (összetévesztve, ahogyan Petre Țuțea megállapítja, az *eszményeket* bizonyos, tiszteletre méltó *célok*kal): dolgozol, jól keresel, megteremtéd a jóléted, lesz saját házad, autód, családot, megbecsülésed. A vége felé mindazokat a történéseket, amelyeket megéltél a sikerhez vezető úton, „élettapasztalatoknak” nevezed. Tanácsokkal látod el a többieket (főleg a fiatalokat), és védnökként unatkozol végig, kifelé viszont derűsen, családi vagy intézményi fontos ünnepeken. „Modellnek” tekinted magad, olyasvalakinek, aki megtette a kötelességét.

E. típus: Önkeresés és benső építkezés. Akárcsak a C. típusba tartozókat, fölöttébb foglalkoztat az önazonosságod, a kiléted, viszont, tőlük eltérően, nem a nyilvános siker érdek. A benső tökélyre törekszel, mélyalkatod harmóniáját és kiteljesedését érnéd el. Azon vagy, hogy megtaláld és kipróbáld különféle változatait a szellemi önfegyelemnek, rendszeresen látogatod a vallási szférát, kábán és lázasan keresed az utat. Nemes, de veszélyes menet ez, amelynek végén, ha nem adatik meg neked a világos választás esélye, amely a józan értelmén és a lelki egyensúlyon alapul, hobbantságba, önillúzióba és vakbuzgóságba bukatsz.

F. típus: Kutatás és elmélkedés. Arra vágysz nap mint nap, hogy majd többet tudva, megvilágosultabban lépj ki az életből, mint ahogyan annak idején részese lettél. „Nem akarok hülyén meghalni!” – mondta Alexandru Dragomir. „Meg akarom érteni a forgatagot, amelybe belevettetem.” Minden egyéb másodlagos, dolgozol, szeretsz, örülsz, szenvedsz, de az összes életrészecske háttérében mindig ugyanaz

feszül: mi indokolja a dolgokat, mi (és milyen) az igazság? Sajnos, a válasz soha nincs szavatolva, és félelmetes a fenyegetése egy alsóbbrendű életnek, amely az eszmének csupán melléklete, pátozának mellőzésével jár. Könnyen lehetséges, hogy a megismerés gazdagságát mértéktelenül célzó törekvésből elszegényedve és torzultan kerülsz ki.

G. típus: Odaadás. Azért élsz, hogy egy rajtad kívüli instanciának szenteld magad, abban lelsz önmagadra, hogy felhagysz önmagaddal, kilépsz önmagadból egy eszme, egy nagyszerű projekt, egy másik ember kedvéért. Azzal teljesíted ki önmagad, hogy szolgálsz. Családot, vállalkozást, utópiát. Vagy saját alkotásod, kivetített emlékműként megjelenítve, amely túlél téged. Ingadozol a (polgári) hősiesség és valamiféle zavarodott aktivizmus között. Építő buzgalom és bomlasztó nyüzgés között. Mindig a másik szolgálatában állva, gyakran azt kockáztatod, hogy elveszíted saját arcodat.

Ha alaposan átgondolom, van még több száz típus és ezek kombinációja is. Lényegében annyi, ahány ember a világon. S bár magamra ismerek részlegesen az előbbieket mindegyikében, önmagamról mindezzel még semmit nem mondtam. Erőt, egészséget!

AZ ÍRÁSRÓL (*DESPRE SCRIS*)

Míg az olvasás, úgymond, válságban van, megállapítható, hogy az írás, ellenkezőleg, épp valamiféle pezsgő forrongás állapotában leledzik. Írnak, írnak, pocsékul, de legalább sokat. Tudnivaló, hogy minden román költőnek született, ezért ott az íróbot a hátizsákjában. Vagy ha nem az íróbot, legalább az újságíróbot. Az újságíró is író, de „életszagúbb”, inkább van a közből és a közért, és kalandvágyóbb is.

Az íráséhség kamaszos tünet. Mindnyájan átéltük a pubertáskort követő szerzőségi kényszer borzongató érzését: azt a heveny szükségetet, hogy leírjunk néhány döntő sort, versben vagy prózában, rejtőzködve vagy nyilvánosan. Úgy éreztük, muszáj írni, azelőtt, hogy lett volna,

miről. Ilyenkor még nincs meg ehhez a lényegi anyag: ami megvan, az csak étvágy, szerep, fazon. Az „íróvá lenni” minden humán szakos végzős diák apró magánutópiája. Aki pedig ír, az közölni is akar. A magányos középiskolás alakja, aki úgy írja tele a fiókját, hogy nem törekszik ismertségre, dolyf és becsvágy nélküli, igen ritka jelenség. Majd’ mindenki szeretné látni a nevét könyvborítón, álma a nyomtatott visszaigazolás. Önmagában az írás gesztusa a névtelenség határozott elutasítása. Volt alkalmam látni dagályos és még-alig-élt fiatalokat, akik fuldokoltak a türelmetlenségtől a leghalványabb kiadási távlatot érzékelve, de láttam pergamenszerű öregeket is, a távozás előszobájában toporogva, akik mindent odaadtak volna azért, hogy piacon legyenek végre „szerzőként”: emlékirattal, korszakos felfedezéssel, regénnyel, poémákkal és kész filozófiai rendszerekkel.

Egyesek abba ölik erejüket, hogy levelekkel bombázzák a szerkesztőségeket és hatóságokat, mások „felhívásokat” fogalmaznak, megint mások, a bennfentesebbek, megrohamozzák a világhálót. Utóbbiak, tény és való, eddig soha nem tapasztalt típusú grafomániát termeltek ki: tudják, hogy kétségkívül olvasóra lelnek (ez a bizonyosság nem volt meg a „hagyományos” grafománok esetében), összefehhetnek bárkivel, és nincs egy szikra felelősségük sem mindeközben, hiszen nem adják hozzá a nevüket.

Vannak mániákusai az írásbeli túllihegésnek, grandiózus mondatciszolók, akiket egy életre meghatározott az iskolai fogalmazások ünneplőessége. Van emellett a feltarthatatlan, záporozó, hasmenésszerű, az illetlenséget súrolóan hanyag írásmód. Az első esetben a gondolatokat díszítőkészlet helyettesíti, a másodikban pedig terméketlen szószaporítás. Említsük meg a „szakmai” írásmódot is, ezt az egyszerű, gépies ügyeskedést, „szolgálati kötelezettséget”, alfajaként pedig az akadémiai írásmódot, a katedra-napszámosságot – mindkettő a „publish or die!” parancsoló szükségszerűség eredménye.

Ritkábbak, de ugyancsak az írás kórtánának egy fejezetét illusztrálják, valamilyen fura módon, azok az értelmiségiek, akik *nem képesek* írni, avagy kínlódva, patetikusan teszik, folyamatosan küzdve egyféle beteges gátlásossággal. Mesterségük folytán nekik írniuk *kell*, de, különféle szellemi és lelki zárlatok, fékek következtében, csupán à *contre-coeur* sikerül megtenniük, erőlködve, görcsbe rándultan, külső nyomásra. „Nem írok, mert az olvasásra szánt időmből venne el!” –

mondta nekem egykor egy jelentős művészettörténész. Egy másikuk észveszejtő óvatossággal magyarázkodott ugyanennek kapcsán: „Ha írok, és közlöm, ellopják a gondolataimat.” Más esetekben az írásképtelenség számottevő oka az eltúlzott igényességet szülő gőg. Az álmatlanságot hozó tökélyhajsza, az önrombolásig fokozott önkritikai hajlam végül a szó szabad lélegzetét bénítja meg. Az üres papírlap ily módon egyszerű emlékeztetővé válik, arra a veszélyre utalva, hogy a kívánt cél nem teljesíthető, illetve kiherélő hatású fenyegetésként működik.

Alexandru Dragomir volt óriási abban az állhatatosságában, amellyel egy életen át elkerülte, hogy írjon. Azzal a hajlamával szabotálta saját alkotóképességét, amely aztán világnézetévé vált: „nem foghatok hozzá az íráshoz mindaddig, amíg nem tisztázom magamban részletesen a kérdést, ami foglalkoztat”. „Amikor gondolkodsz egy dolgon, végig kell csinálnod ezt. Az írás másodlagos.” Talán valamiféle platóni visszhang volt ebben, az írás leértékelése egyszerű mnemotechnikai eljárássá, amely ásványosítja a gondolatot, az eszmék élénk mozgásából pedig kiszívja az erőt. De benne van az utópisztikus bizalom is az emberi értelem képességében, hogy az „elmegy a végsőkhöz” a megismerésre irányuló erőfeszítése során. A kérdés azonban, ami megfogalmazódik: létezik-e egyáltalán ez a „végsőkhöz”, és ha valóban van ilyen, milyen mértékben érhető el.

A valóságban az írás sohasem egy előzetes projekt technikai „végrehajtására” irányuló művelet. Mindenki tudja, aki intenzíven művelte az írás gyakorlatát, hogy az nem egy keresés (végső) papírra vetése, hanem maga a keresés. Miközben fogalmazni próbál az író ember, olyan dolgokra jön rá, amelyekhez nincs hozzáférése az egyszerű tűnődés során. Az írott kifejezésmód a megértés lehetőségét nyújtja, ugyanakkor szavatolja, hogy valóban megértjük azt, amit meg akarunk érteni. Más szóval: senki nem állíthatja, hogy megértett valamit, mielőtt nem sikerül kifejeznie azt. És nem egyszer történik meg, hogy a mondat, az oldal vagy a könyv végén, amelyet éppen megírtunk, egy másik vagy épp teljesen új jelentés fogad, ahhoz képest, amit kezdettől a fejünkben forgattunk. Azaz: az írás messzebbre vitt, mint saját gondolatunk. Találékonyabbnak bizonyult minálunknál is, ami azt jelenti egyúttal, hogy az írásunk nem *csupán* a miénk. Minél sikerültebb, annál inkább nem az.

SZÉLJEGYZETEK AZ OLVASÁS TÍPUSTANÁHOZ
(NOTE PENTRU O TIPOLOGIE A LECTURII)

Az olvasás egyre szerényebb cselekedet. És mindnyájunknak van elgondolásunk – többé-kevésbé megalapozott – ennek a végzetes anorexiának az okairól. S ez még nem minden: amikor olvasunk, azt is nagyon sokszor ostobán tesszük. Deviáns módon. A sorból kilógva. Romlottan. Nyilván, nem létezik egyetemes recept a lehető legjobb olvasásra. Ahány olvasó, annyiféle olvasás. Létezik azonban néhány nagy csoportjuk, amelyeknek a sima felleltározása is talán némi gyógyító hatással bírhat.

Az olvasók egyik típusa a *bulimiás*. Számára a könyv csupán valamiféle mohó egyenfogyasztás anyaga, olyasmié, mint amilyen a kábítószerelés. Pont úgy, ahogyan egyesek képtelenek működni, ha nem hallják szakadatlanul, háttérzajként, a rádiót vagy a tévét, másokon elvonási tünetek jelentkeznek, ha nem ropogtatnak el sürgősen valamilyen nyomtatványt. Annak lehetősége, hogy magukra maradjanak saját gondolatukkal, hogy belemerüljenek a szemlélődés gazdag légüres terébe, rémisztő távlatnak tűnik számukra. Idevágó alfajként említhetjük az újságfalót, aki, akár az asztal mellett, akár a metróban vagy a parkban, egyszerű csatolmánya egy halom színes lapnak, mellette pedig a detektívregény-habzsolót, illetve, végső soron, a mindenevő irodalomkedvelőt, aki párhuzamos világegyetemekben él, izgékony, kifinomult, fikcióínyenc és metaforahalász, miközben ki van akadva a filozófusokra, mert azoknak „semmi érzékük a konkrétumok iránt”, és belevesznek mindenféle spekulációkba, amelyekből hiányzik az élet pátosza (ami amúgy igaz, bizonyos mértékben). Egy másik alfaj: a „rácsatlakozott” olvasó, aki napirenden van olvasmányaival. Ő az, aki nem vesztegeti az idejét elcsépelet klasszikusokkal, hanem kizárólag a bárhol megjelenő, legfrissebb kiadói újdonságokon kérődzik. És mindegyik ízlik neki.

Egy másik kategória a *szakosodott* olvasóé, aki már régóta nem saját kedvtelésére olvas, hanem azért, mert szorosan követnie kell szakterülete eredményeit, fejleményeit, ezért csontig böngész minden periodikát, ami a keze ügyébe kerül, rohángászik a világhálón, és majd’ megszakad, hogy beszerezhesse a legújabb monográfiák mindegyikét. Ártatlan és végső soron ajánlott a *rendszeres* olvasás: listák készülnek

„kötelező” olvasmányokból, szerző vagy téma szerint, és az olvasó neki lát az ezeken szereplő könyveknek, ceruzával kezében. Az iskolás típusú olvasás ez, bizonyos életkorig elkerülhetetlen. (Normális módon mindegyik életkornak megvan a maga ritmusa és vannak sajátos opciói: gyanús, ha valaki hatvanévesen is úgy olvas, mint tizenöt éves korában...) Az „eszméket” olvasók közül kitűnnek azok, akik erőteljesen összpontosítanak az épp olvasott szerzőre, azzal a szigorú programmal, hogy megfelelően megértsék, illetve azok, akik azért olvasnak, hogy igazolják saját elgondolásaikat, vagy úgy, hogy fellelik azokat mások szövegeiben, vagy kontrasztanyagnak tekintve ezeket a szövegeket.

Külön faj, egy ideje egyre elterjedtebb, a *gyanakvó* olvasó. Az ő indíttatása az ideológiai nyomozóé: a leleplezés céljával olvas. Rajta akarja kapni a szerzőt. Vágod, testvér? Elcsípni, hogy kamuzik. Véletlenül nem fasiszta-e? Mi van, ha kriptokommunista és szekus? Vagy nem jó hazafi? Ki tudja, nem homoszexuális-e? Vagy homoszexuális-ellenes? S ha zsidógyűlölő? Vagy épp túlságosan zsidókedvelő? De az is könnyen lehet, hogy szabadkőműves, zsidó vagy kém. Megtörténhet, hogy csupán egy plagizáló a sok közül. Lehet, hogy Basescuval tart. Vagy Patriciuval. Lehet, hogy piszkos üzelvei vannak. Vagy, ha láthatóan vele minden rendben is, lehet, az apja fején van vaj. Vagy valamelyik testvére sáros. Esetleg a barátai azok. Ezzel a vizsgálóbírói magatartással közelíteni egy-egy szöveghez egyet jelent azzal, hogy immunissá válni bármiféle örömré, illetve bérletet váltani lelkiismeretesen a krónikus hepatitiszre. A kultúra egyetlen területére sem lehet belépni rendőri hajlamokkal.

Én úgy hiszem, az érett és termékeny olvasás az, amelyet saját, egyéni kérdezőkészség horizontja követel meg. Valamilyen kérdésünk van, valami meghatározóan foglalkoztat, és azért olvasunk, hogy fogódzókat, segítő kihívásokat, megoldásokat találjunk ehhez. Egy *előző* kérdéskör hálójában tesszük ezt. Az ilyen, *irányított olvasásnak* legalább két előnye van: (1) főlényesen válogat, irányt mutat a könyvtár elbátortalanító labirintusában, illetve (2) rendet rak akár abban is, ami adott ponton véletlen olvasmány lehet. Ha valakit jó értelemben véve rögeszmésen foglalkoztat egy eleven kérdés, minden, ami a kezébe akad, megvilágosító erejű lehet, újságtól regényig, regénytől értekezésig.

Amikor azon sajnálkozunk, hogy keveset olvasnak az emberek, legalább valamennyire tekintettel kéne lennünk az olvasás *minőségére*

is. És ne bálványozzunk egy olyan elfoglaltságot, amelynek csak akkor van értelme... ha valóban van valamilyen célja. Az „értelmiségi” fogalma nem azt jelenti szigorúan véve, hogy aki az, folyamatosan könyvet tart a kezében. Az értelmiségi főként az által határozza meg önmagát, amit akkor tesz, amikor *nem* olvas: amikor gondolkodik, beszélget, hallgat, nevet, imádkozik. Ezen túlmenően szinte minden megengedett, ha sikerül helyesen adagolni. Az olvasást illetően jó, ha van hozzá egy kicsi ingyenkedés, némi okos szerelem az irodalom iránt, egy csepp szakmai edzés, valamennyi rendszerező buzgalom, illetve, főként, állhatatos fókuszálás egy kérdéseggyüttesre. Az egyetlen igazán hiábavaló és vétkes olvasás a gyanakvó olvasás: aki ebben profi, annak a vaddisznónak a lelkületével bír, amelyik beszabadul egy ártatlan és védtelen kiskertbe.

Szonda Szabolcs fordításai

ANDREI PLEȘU (Bukarest, 1948) – román filozófus, művészettörténész, író, publicista. Constantin Noica egyik tanítványa. A kilencvenes évektől kezdve a román értelmiség egyik vezéregyénisége, a politikában is több funkciót tölt be a kétezres évek első feléig. A vallásfilozófia és -történet egyetemi tanára, a *Dilema* (utóbb: *Dilema veche*) című rangos kulturális hetilap, a Noua Europă (Új Európa) Alapítvány alapítója, az utóbbival azonos nevű Kollégium rektora, mérvadó külföldi szaktömörülések tagja, egyetemek díszdoktora. Közel húsz filozófiai és művészettörténeti témájú, illetve esszé- és publicisztikakötet szerzője, amelyek közül szélesebb körben ismertek például a következők: *Minima moralia*, *Limba păsărilor*, *Jurnalul de la Tescani*, *Despre îngeri* (ezek magyarul is olvashatók, az első kettő egyazon kötetben, *Madarak nyelve* címmel, Horváth Andor fordításában, utóbbi kettő *Tescani napló* és *Angyalok* címmel, Horváth Andor és Székely Melinda fordításában). Több könyvét lefordították francia, német, szlovák, svéd, angol, lengyel nyelvre. Jelen írások közül a *zoologie a Comèdii la portile Orientului* / Vígságok Kelet kapujában (Humanitas, Bukarest, 2005) című könyvből, a többi pedig a *Despre frumusețea uitată a vieții* / Az élet elfeledett szépségéről (Humanitas, Bukarest, 2011) kötetből valók.

Mircea Cărtărescu

A MAI (ROMÁN) KÖLTÉSZET
DÖGLÖTT MACSKÁJA¹

A második világháború vége felé a frontról hazakerült Seymour Glasst (meséli J. D. Salinger) Muriel, a menyasszonya meghívja túlon túl polgári családja körébe vacsorára. A lány szülei, akit aggasztanak a fiatalember bizarr nézetei, felteszik az ilyenkor szokásos, „klasszikus” kérdést: milyen karriert lát követhetőnek a maga számára a háború után. Seymour – mindannyiuk megrökönyödésére – azt feleli, semmi egyéb nem szeretne lenni, mint döglött macska. A jelenlévők e választ az illető bolondériája újabb jeleként könyvelik el, anélkül, hogy sejtjenék: e kiváló szereplő (aki végül is napjaink Miskin hercege), e ragyogó költőtehetség válaszában egy régi Zen-parabolára utalt: „Mi a legfelbecsülhetlenebb dolog a világon? – kérdezték egyszer a Zen-mestertől. – Egy döglött macska – válaszolta amaz. – Mert ki adna érte akár egy fabatkát is?”

Mert a költészet nem egyéb, mint fogyasztói, hedonista és mediatizált világunknak, amelyben élünk, a Zen-történetbeli döglött macskája. Elképzelhető-e ennél hiányzóbb jelenlét, alázatosabb magasztosság, szelídebb terror? Mert őérte sem adna senki egy lyukas garast se, és ennek ellenére mégis a legfelbecsülhetlenebb. A könyvesboltokból is kivesszett, csak akkor találunk rá, ha van türelmünk átkutatni a legeldugottabb könyvespolc-zugokat. (Gondolom, nem neheztel meg érte a szerző, ha fenti állításának illusztrációjaként közbeszúrom: a csíkszredai antikváriumban „szimbolikus áron”, 1 lejért árulják klasszikus vagy kortárs költők vaskos versköteteit. Így se veszi jóformán senki! – *A ford. megj.*) A költőknek ma már nem emelnek szobrot, mint ahogyan tették ezt a XIX. században, nincs már hírnevük, mint ahogyan volt a XX. század folyamán. Az eladhatóság és haszonelvőség kényszerképzetétől hajtva a kiadók a költészettől ma úgy menekülnek, mint az ördög a tömjénfüsttől. Manapság nem képzelhető el drámaibb sors annál az alkotóénál, aki teljesen a költői hivatásának szenteli életét.

1 In Mircea Cărtărescu: *Ochiul căprui al dragostei noastre*. București, 2012, Editura Humanitas, 119–128. p.

A régiak képesek voltak arra, hogy egyetlen gyönyörű verssor bolondságáért feláldozzák életüket (volt úgy, hogy a másokét is!), abban a hitben, hogy az utókor majd igazságot szolgáltat nekik. Ők még őszintén hitték, hihették, hogy a szépség, mint ahogy Dosztojevszkij mondta: megmenti, megváltja a világot. Ma már azt se tudjuk: mi a szépség, mi az, hogy világ, és mi a megváltani ige jelentése. Végül is, mit válthatna meg az ember, amikor az élet az immanencia és a kockázatosság színterein zajlik? Annak a távlata nélkül, hogy napjaink költője a művészetével, amely lényegében a mestersége, valamit is elérhetne, ő a hírnév és az utóélet reménye nélkül, a „hasisevő” aszociális és fantasztikus életvitelére íteltetett. „A költőnek, ugyanúgy, mint a katonának, nincs magánélete, az ő magánélete por és hamu” – írta Nichita Stănescu. Manapság, amikor az írott könyv élete leáldozóban van, és amikor az emberiség élvezettel halad a „virtuális” szűk és ijesztő szorosa felé, a költészet annál inkább eltűnik a szemünk előtt. A modernitás feltételezte a kultúrára központosított civilizációt, a művészetekre központosított kultúrát, az irodalomra központosított művészetet, a költészetre központosított irodalmat. A költészet Valéry, Ungaretti, T. S. Eliot idejében világunk középpontjának a legközepén állt. Mára a posztmodernizmus miatt bekövetkezett decentralizáció létrehozta a kultúra nélküli civilizációt, a művészetek nélküli kultúrát, az irodalom nélküli művészetet és a költészet nélküli irodalmat. Valamiképpen az történt, hogy az emberélet pólusai hirtelen és katasztrofálisan felcserélődtek, amely változásnak éppen a költők lettek az első áldozatai.

A költészet – mégis, mindenek ellenére – megalázottan, feloldottan, beszívároghatva a közösségi szövedék anyagába, szinte teljesen eltűnve mint foglalkozás és művészet, megmaradt mindenütt jelenvalónak, mint körülöttünk a levegő. Mert a költészet több, mint egy képlet vagy irodalmi kifejezésmód. Éppenséggel egyfajta életvitelnek tekinthető, egyfajta világlátásnak. Újból és újból kirekesztve találván magukat a várból, a költők megtanultak harcolni a civilizációnak azokkal a fegyvereivel, amelyeket éppen a civilizáció fordított ellenük. Az irodalmi blogok hálózatára menekülve, vonulva vissza, minden kényszer nélkül állítva őrségbe a szövegeiket, kijátszva bármely árubabocsátási metódus okozta kiszolgáltatottságot, a „rock”- és a „rap”-zene „lyrics”-eiben találtak menedéket, bevették magukat a zenei és kereskedelmi

videoklippek földszánc-erődítményeibe. Megtanultak küzdeni a performansz-költészet lovagi „slam”-tornáin. Megbarátkoztak a névtelenség örömeivel, a jó értelemben vett önelégültségnek azzal a határtalan boldogságával, hogy csupán néhány jóbarát számára írnak verset, a környező világ brutalitásai ellen, a siker sivárságától védve magukat ezáltal. Semmi sem diszkrétebb a mai világban, semmi sem csodálatraméltóbb, bizonyos vonatkozásban semmi sem szomorúbb, mint napjaink költője, aki legutolsó alkotó-mohikánként maradt meg, maradt fenn az eredetit nélkülöző kópiák világában, ahogyan Baudrillard fogalmaz: egyedüli naivnak egy törtetőkkal benépesített világban. (A fenti állítások igazság-értékét a jelenkori magyar költészetből vett egyetlen példával gondoltam „megtámogatni”. Ideírom, mert idekívánkozik Várady Szabolcs Petri György sírjánál elmondott búcsúversének részletét. A megszólított: az eltávozott költő-barát: „mert annyi híved van, és olyan is, akinek nem kenyere a vers, Te / tudtad, hogy az Interneten „topic” vagy? Versenyezve / idéznek nyilvánvalóan „outsiderek”, / hogy ezt nézzétek! ezt szeretem a legjobban! én meg ezt. / Ki-ki mást. Van, aki a zord ítéset, / Athéni Timont, Alcest-et, sőt Therszitést...” – *A ford. megj.*)

Maguk a mai román költők is a román kultúra gyönyörűségei dögölt macskáik. Nagy nehézségek árán tudnak csak publikálni, nincs elismerésben részükhöz, nem juthatnak ösztöndíjakhoz, kitüntetéshez, sokan mint másodrendű írókra tekintenek rájuk. Sokukról, nagyon sokukról az olvasóközönség nem is hallott. Az utolsó, némi közismertségnek örvendő román költők a '60-as évek klasszikus modernjei voltak. Egyetlen mai költő sem tudhat magáénak olyan hírnevet, mint amilyenrel rendelkezett Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Gabriela Mălinescu vagy Ana Blandiana (és amely hírnév még növekedett is azóta!). A bölcsészkarok egyetemistái közül is csak kevesen ismerik a ma élő, kortárs költők műveit. És mégis, mindennek ellenére a költészet megmaradt annak, ami volt mindig: a román irodalom királynője, olyan abszolút lángelme által fényjelezve, mint Mihail Eminescu, a Költő. A két világháború közötti időszakban tündököltek a modernizmus költői, olyan remekírók által képviselve, mint Tudor Arghezi. A román avantgárd és szürrealizmus széles körű nemzetközi elismertségnek örvendő alkotókkal dicsekedhet, olyan nevekké, amelyek minden magára adó európai művelt ember számára mondanak valamit:

Tristan Tzara, Isidore Isou, Benjamin Fondane, Gherasim Luca, Gellu Naum. A második világháború utáni időszakban a '60-as évek ragyogó képviselőin kívül, akiket fent felsoroltunk, két elszigetelt alkotóról kell szólanom, akik markáns eredetiségük különvilágába zártan, megérdemelt, tartós hírnévre tettek szert: Leonid Dimov az egyikük, a szóvarázs, a zavarbaejtő álom által belengett nosztalgikus tájak költője; Mircea Ivănescu a másik, aki talán a legjelentősebb ma élő román költő², abszolút módon diszkrét, talán maga a tapintatosság, áttetsző, mint a tiszta levegő és éppoly nélkülözhetetlen. Neki köszönhetjük azt, hogy a '70-es években új irányt szabott a román költészetnek, az addig érvényesülő francia irányultságot semlegesítve hozzákapcsolta a román lírát a közvetlenebb jellegű, prózaiabb, ám dinamikusabb amerikai költészet tengerentúli áramához. Így, a '70-es évek eklektikus költői stílusát az jellemezte, hogy a megkésett modernizmus mellett megfértek benne a legellentmondásosabb tendenciák: a Blaga-követő költők kecsessége (Lucian Blaga mint a '20-as, '30-as évek erdélyi Rilkéje él a köztudatban), Adrian Popescu, valamint Mircea Dinescu erőteljes eticizmusával. A nyolcadik évtized legjelentősebb költői: a kecses hiábavalóságok két utolérhetetlen „kezelője”: Șerban Foarță és Emil Brumaru.

A kommunista érában jelentkezett utolsó költőnemzedék a tragikus, diktatúra és nélkülözések jellemezte '80-as évek költőnemzedéke volt, az, amelyet már saját korában „blue jeans-nemzedék”-ként tartottak számon. Az 1980-as momentum a román kultúra vonatkozásában lényegében egyenértékű az 1968-as év Nyugat-Európájának a történéseivel: az elszakadás, a rendszer elleni lázadás, az előző nemzedékek ellen szerveződő „fronde” időszaka. Amely tény a lírában tükröződött leginkább. Mindaz, ami az életet jelentette a román költészetben, az „undergrounde” területére költözött át, saját elszigetelődését, majd teljes elszakadását szerencsés esélyként fogadva el a kommunista rendszertől. Abban az évtizedben jöhetett létre – az előző, Mircea Ivănescu által fémjelezett után –, főképpen a „beat”-nemzedék, és olyan jelentős költők hatására, mint Allen Ginsberg, Lawrence Ferlinghetti, egy újabb közeledés az amerikai lírához. Az akkori időszak nagyon fiatal költői (akik manapság az 50. életévüket tapossák, és lassacskán már úgy emlegetik őket, mint az „utolsó klasszikus nemzedék”-et),

2 A Cărtărescu-kötet „kifutásának” ideje alatt, 2011. július 21-én hunyt el. (A ford. megj.)

átvették az amerikai „beatles” heves, erőszakos, elbeszélő, prózai, metaforáiban fülsértő stílusát, megvalósítva a költészetnek a híres, „utcára történő leköltöztetése” programját, amelyet a román költészet már jó ideje nélkülözött. Ebben az időszakban az élő költészet igazi színteréül a bukaresti egyetemisták híres *Hétfői irodalmi köre* szolgált, amelyet hetévi „szamizdat” működése után a kommunista cenzúra brutálisan betiltott. A leghíresebb „nyolcvanas költők”, ahogy manapság számon tartják őket: Florian Iaru, Traian T. Coșovei, Mariana Marin és Ion Mureșan. (A tanulmány szerzője, aki e nemzedék legrelevánsabb képviselője, saját nevét – érthető okból – nem tünteti fel. – *A ford. megj.*). Az első két költő a felsorolásban: játékos meg ironikus, az utolsó kettő: mély, komoly és prófétikus (a névsorból saját magát „lehagyó” Mircea Cărtărescu pedig „metafizikai romantikus, posztmodern álruhában” /Paul Cernat/ – *A ford. megj.*). Ami mindannyiukat közösen jellemzi, az a szabadság mindenekfeletti óhajtása.

Az 1989-es decemberi román kommunistaellenes forradalom győzelmé után a románok értékrendszerében a költészet katasztrófálisan lehanyatlott. A ’90-es évtized vadkapitalista átalakulásának folyamatában a népesség elszegényedett, a könyv- és folyóiratkiadások lezüllettek, a fordítások terén egyeduralkodóvá vált a kommersz-irodalom. Azok a költők, akik e nyomorú korszakban publikáltak, mintha eleve a közérdektelenség óceánjának habjai közé hajították volna verskötegeiket. Valamiképpen őket illeti meg a román költészet második elveszett nemzedékének a titulusa (az első, a Constant Tonegaru- és Geo Dumitrescuék 1945-ös generációja után). Költői csoportosulások, csoportoskák próbálták meg tovább folytatni a „nyolcvanasok” generációja által megkezdett utat (gyakran emezek ellenében), anélkül, hogy lett volna olvasótáboruk. Hogy felhívják magukra az olvasók érdeklődését, sokan e költők közül a nyelvi erőszaktétel, sőt a pornográfia eszközeihez folyamodtak, gyakran felvállalva a „punk”-mozgalom eszköztárát és üzenetét is. Az *ArtPanorama* folyóirathoz kötődő Daniel Bănulescut és Mihai Gălățanut említhetjük a fent jelzett csoportosulás képviselőiként. Mégis, a csoport legjelentősebbje a fiatalon (35 éves korában) és tragikusan elhunyt Cristian Popescu volt, a fellegekben járó pszicho-fantasza és szürrealista költő. A korszak egy másik csoportosulása Brassóban jelentkezett: olyan „kulturista”, kifinomult, rafinált költők tartoztak ide, akik éppen intellektualizmusuk „túlhajtá-

sa” folytán váltak anti-intellektualistákká. Legjelentősebbjük Simona Popescu. Végül, a tárgyalt korszak nagy magányosának a nevét kell megemlítenem, a Ioan Es. Pop nevét, akinek a '90-es évek költői börzéjén a legmagasabb az árfolyama: mély gondolatosság jellemzi, az egzisztencialista, transzcendens témák iránti vonzódás.

Az ezredforduló mintha valamicskét kedvezett volna a költészetnek, amely azonban sohase tudta visszahódítani – napjainkig sem – a román irodalomban betöltött valamikori vezető státuszát. A bukaresti egyetemista irodalmi körök fiatal költői megpróbálkoztak a hajdani nagyszerű *Hétfői irodalmi kör* feltámasztásával, de a körülmények már nem voltak azonosak a rendszerváltás előttivel. T. O. Bobe, Ioana Nicolaie, Sorin Gherguț és Marius Ianuș a *Litera* nevű irodalmi körön egymástól nagyon különböző ihletettséggű és színvonalú költeményeket olvastak fel. A felsorolásban utolsónak említett költő a besszarábiai Dumitru Cruduval vállvetve megpróbálkoztak azzal, hogy felzavarják a fiatal román költészet kissé (p)állott és lehangoló vizeit, megalapítván a „fracturism” (töredékesség) című irodalmi irányzatot, amelyhez utóbb más költők és prózáírók is csatlakoztak. A meglehetősen tiszavirágéletű irányzat legfőbb jellemzői: erőteljes antiintellektualitás, erőszakos, brutális szociális témák felkarolása, olyan „rap”-zenei formációk által ihletve, mint a B. U. G. Mafia, Paraziții. Némiképp paradoxonként könyvelhető el, hogy költői „üzenetük” rendkívüli erőszakossága ellenére sem tudtak a maguk számára sok hívet toborozni.

A „nyolcvanas nemzedék” stílusát jellemző prózaiság, a trópusok levetkőzése, az őszinteség és hitelesség napjainkig tovább él a most induló legfiatalabbak költészetében. Talán Dan Sociu a legismertebb (és legtehetségesebb) képviselője ennek a költői irányultságnak. A megszokott, hétköznapi gesztusok az ő lírájában valamiképpen szert tesznek a csodálatosság nimbuszára. A lét rútsága Elena Vlădăreanu költészetében együtt jelentkezik a szociális témák iránti vonzódással. Más híres költők (akiket a kritika – akaratuk ellenére – a „kétezesek nemzedékének” nevezett el), egészen másfajta lírát művelnek, nevezhetjük őket „új-egzisztencialistáknak”, mint amilyen például Ion Mureșannak vagy Ioan Es. Popnak a profetizmushoz vagy tragikus groteszkhez közelítő lírája, amely sajátosságokat nálunk a Lucian Blagával kezdődő erdélyi költészettel kapcsolhatunk egybe. Teodor Dună, Claudiu Komartin vagy Dan Coman legújabb verskötetei a

megszállottság, a kényszerképzetek költészetét képviselik, helyel-köz-
zel utat engedve a téboly áramlatainak is. Mindezek után vonalat húzva,
majd, elvégezve az összeadást, végeredményként megállapíthatjuk: a
román líra, ha képviselői utolsó nemzedékét tekintjük, jó kezekben van.

Semmi sem mutatkozik nagyobb hiányként a románok életében a
költészetnél. Ha felkérnénk egy utcai járókelőt arra, hogy említsen
egyetlen élő költőt, minden bizonytalán tíz közül kilenc egyet sem tudna
„felsorolni”. Mégis azt állítom, hogy a költészet mindennél jelenvalóbb.
A fiatalok sokasága tesz fel verset a blogjára, valamely sikerültebb
reklám-versike emberek sokaságának húzza mosolyra a száját, a
Minimax rajzfilmjei, a számítógépek tündérjátékai szövegeiben gyak-
ran túlteng a költészet. Mert a költészet nem csupán az, ha a szöveget
nem írják végig a jobb oldali margóig a sorban. A költészet körülöttünk
mindenütt jelen van: testünk molekuláinak DNS-ében, a matematikai
képletekben, a nők szépségében és a szép férfiakban, a nyári felhők
játékában, de Baudelaire, a költő meglátta a költőit a tengerparti foszló
hullatestben is. A romlásnak is vannak virágai! Költőnek lenni Romá-
niában, vagy bárhol a világon, azt a képességet jelenti, hogy
észreveszed a szépséget abban is, ahol rajtad kívül nem látja azt meg
senki más: a Zen-parabolabeli döglött macskában is, amely a leginkább
jelenlévő/leghiányzóbb, legalázatosabb/legmagasztosabb, legszelí-
debb/legveszélyesebb dolog a világon.

Bartha György fordítása

KÖNYVEK ÉS OLVASÓK

Ana Blandiana AZ OLVASÁS KISEBBIK FIVÉRE¹ (TÖREDÉKEK ÍRÁSRÓL ÉS OLVASÁSRÓL)

Ana Blandiana a kortárs román líra egyik legfontosabb alakja. Számos vers-, próza- és esszékötet szerzője, többek között: *Persoana întâi plural (Többes szám első személy)*, *Călcâiul vulnerabil (A sebezhető sarok)*, *Întâmplări din grădina mea (Történetek a kertemből)*, *Orașe de silabe (Szótagvárosok)*, *Cele patru anotimpuri (Négy évszak)*, *Arhitectura valurilor (Hullámok építésze)*, *Sertarul cu aplauze (A tapsokkal teli fiók)*, *Refluxul sensurilor (Az értelem apálya)*, *Orașul topit și alte povestiri fantastice (Az olvadó város és egyéb fantasztikus elbeszélések)*, *Patria mea A4 (A4-es hazám)*². Már az első években fontos irodalmi díjakkal tüntették ki, művei több nyelven megjelentek, neves kiadóknál. A kommunizmus ideje alatt rendszerellenes magatartása miatt publikálási tilalokkal sújtották; 1989 után a román civil társadalom egyik legtisztább hangjává vált.

Ha a memphiszi templom elpusztult papiruszaira gondolk és a pergamoni könyvtár kétszázézer megsemmisült kötetére; ha a karthá-

- ¹ In Dan C. Mihăilescu (szerk.): *Cărțile care ne-au făcut oameni*. București, Editura Humanitas, 2010. Dan C. Mihăilescu (irodalomkritikus és irodalomtörténész) a román értelmiség huszonvalahány képviselőjét arra kérte fel: ajánljanak, saját olvasással kapcsolatos élményeikre reflektálva (szabadon, terjedelmi és szigorú tartalmi megkötések nélkül) olvasmányokat a fiataloknak. Tizenkilencen tettek eleget a felkérésnek.
- ² Magyarul megjelent kötetei: Blandiana, Ana: *Homokóra*. Ford. Hervay Gizella. Bukarest, 1971, Kriterion Könyvkiadó.
Blandiana, Ana: *Honnan jön a nyár?* Ford. Lendvai Éva. Bukarest, 1984, Ion Creangă Könyvkiadó.
Blandiana, Ana: *Valaki engem álmodik*. Ford. Farkas Árpád. Bukarest, 1985, Kriterion Könyvkiadó.
Blandiana, Ana: *A megálmodott*. Ford. Lendvai Éva. Budapest, 1990, Európa Könyvkiadó.
Blandiana, Ana: *Szelíd állat*. Ford. Farkas Árpád, Hervay Gizella, Lajosi Krisztina, Oláh Judit, Mészely József. Budapest, 1998, Pont Kiadó.
Blandiana, Ana: *Az értelem apálya*. Ford. Gaál Aron. Budapest, 2007, Amon Kiadó.
Blandiana, Ana: *Szélhozta Csillag*. Ford. Ráduly János. Marosvásárhely, 2012, SilverTek Kiadó.

gói könyvtár félmillió kéziratára gondolok, amely eltűnt, mikor Hannibal városát eltörölték a föld színéről; ha az alexandriai nagy könyvtár leégésére gondolok; ha arra az i. e. 213-as évre gondolok, amikor Csin első császára az összes könyvet elégette, mivel a neki ellenszegülők a könyvekből merítették érveiket, és így Lao-ce felemelő és Konfuciusz kiegyensúlyozott tanításait, illetve az előző évezredek elképesztő tudományát alig lehetett összegyűjteni legendákból és az öregek emlékezetéből; ha arra a háromszázezer kötetre gondolok, amelyet Iszauri León a nyolcadik századi Konstantinápolyban elégetett; ha a pergamenekre gondolok, amelyekről a szerzetesek lekapták az írást, mivel a szenvedésekből és szerelmekből lett dogmák sokszorosításához helyre volt szükségük; ha az autodafék miatt szertefoszlott, leírt és le nem írt mondatokra gondolok, és a még korábbi máglyákra, melyek füstje és rémülete egészen hozzánk száll – az írással kapcsolatos makacsságomat és a fehér papír előtti állhatatosságomat, az igyekezetet, hogy pillanataimat betűkké, napjaimat mondatokká alakítsam, és a csökönyösségemet, hogy a lepergett éveket és a felemésztett életkorokat oly nehezen teleírható, de oly könnyen meggyulladó papírhalmozokkal helyettesítsem, meghatónak találom, és abszurdabbnak, mintha az évszakok egymásutániságát vagy a folyók hömpölygését próbálnám megállítani. És mégis – a legformálisabb logika dacára minduntalan előbukkanó *mégis* folyamatosan itt van minden olyan érv ellenére, amely képes ragyogóan bizonyítani, hogy létének semmi értelme –, és mégis írok, jóllehet a papír meggyullad, és a tinta elmosódik, ugyanúgy, ahogy a nők szülnek, jóllehet tudják: fiaik egyszer majd meghalnak. Vagy lehet, éppen azért? Hiszen a memphiszi és pergamoni, a karthágói és alexandriai, a csin-béli és konstantinápolyi könyvtárak pusztulásán túl maradt valami mégis megannyi birodalomból, tudunk mégis valamit róluk, mert tűzvészek és háborúk, mészárlások és földrengések között azok, akik írtak, minden érv ellenére megállás nélkül továbbra is folytatták az írást...

...És azok, akik olvastak, minden érv ellenére megállás nélkül továbbra is folytatták az olvasást. A tény pedig, hogy az olvasók száma az utóbbi öt évszázadban exponenciálisan növekedett, a legfontosabb azon mechanizmusok közül, amelyek nemcsak a kultúra és civilizáció, hanem a demokrácia fejlődését is lehetővé tették. Máskülönbén csak az létezik igazán, ami olvasható. Emlékszem, ez az éles felismerés a

peloponnészoszi Misztrában, a keresztetek várának furcsán idegen romjai között született meg bennem. Míg a homéroszi évezredek ismerősek számunkra, és kívülről tudjuk bonyodalmaikat, legendáikat, míg pontosan tudjuk, kivel csalta meg Heléna Meneláoszt és Klütaim nesztra Agamemnónt, addig csupán sejtünk, csupán gyanítunk valamit nedves, egymásba olvadó árnyak rejtélyes és nehezen kibogozható játékán keresztül a hozzánk évezredekkel közelebb álló kereszties lovagok furcsa világáról, a ragyogó bizánci világról, amelyet mégis oly nagy mértékben öröklünk, arról az emberi közösségről, amelynek igazi létéhez csupán az írók hiányoztak. A misztrai paloták felkavaróan bizonyítják, hogy a kő nem ér fel a szó tartósságával, hogy – furcsamód! – a pergamen időállóbb, mint a malter vagy a szikla. Misztrában a halál mindenestre leleményesen kihasználta Homérosz hiányát.

A megtapasztalt szépségek megörökítésének, az átélt érzelmek megőrzésének egyetlen módja a szavakban való rögzítés. Mert annyiszor feltettem magamban a kérdést: „hova lesz, hova tűnik, amit akkor láttam, mikor nem jegyeztem le, amit láttam?”. „A feledésbe.” – ez a válasz számomra túl homályos és bonyolult. De mi a feledés, mi ez az anyag, vagy ennek az anyagnak a hiánya, amely elnyeli mindazt, ami a szavakban nem kapott menedéket? Mi ez a növény, vagy ez az állat, amely miatt a távoli idő félelmében elszakítja magát a tekintettől, és amely engedi, hogy az írás szétmarcangolja? Mi ez a szakadék, amely fölött az *él* ige helyét az *ír* ige veszi át?

Hova tűnik, amit megélünk, és nincs megírva? És amit meg sem élünk?

Nagyon korán kezdtem el írni, gyakorlatilag az olvasással egy időben. A körülöttem levők ezt valami örömteli, de természetes dologként fogadták, mintha boldogok lettek volna, hogy egy gonddal kevesebb, és hogy időben világossá vált valami, ami végül mindenképp eldőlt volna. Ezután mintha magától jött volna minden. Az úton a meglepetések aszerint bukkantak fel, hogy milyen gyorsan haladtam. A szüleim olykor nyugtalanzkodtak, hogy túl sok időt töltök könyvek között, és kötelességüknek érezték, hogy közbelépjenek, mérsékeljék szenvedélyemet, amelyre tulajdonképpen büszkék voltak. Emlékszem, mikor skarlatos lettem, megkérték az orvost, mondja azt: betegségem a túlzásba vitt olvasás eredménye, így aztán éveken keresztül valamiféle büntudat övezte (és tette még kellemesebbé) az olvasást és az írást, illetve a

fenyegetés, hogy újból megbetegedhetek. Általában azonban teljesen szabadon olvashattam amennyit és amit akartam. A gyermekkorom óriási szobák hosszú sorának paradicsomi légkörében zajlott. A szobákban a nagyváradi püspökség elhagyatott könyvtáraihoz tartozó könyvhegyek voltak elraktározva.

Nagyváradon magas földszintű házban laktunk. A hársfákkal teli udvar mentén sorakozó kilenc-tíz szobából mi hármat foglaltunk el az épület egyik végében. A többi rejtélyes módon zárva, elhagyatottan állt, és ez engem nagyon vonzott. Azt hiszem, 13-14 éves lehettem, mikor megtudtam, hogy a lelakatolt szobák a volt görög katolikus püspökség könyvtárának tiltott könyveit tartalmazták. Sikeresült megmozdítanom az ajtó régi fájának egyik sarokpántját, és kalandvágó szívvel, büszkeség és félelem között vergődve, beléptem. Amit akkor felfedeztem – valamint a felfedezés következményei is – egész fejlődésemet meghatározták. Sosem felejttem el az első pillanat döbbenetét, mikor félig kinyitottam az ajtót, és nem egy szobában találtam magam, hanem egy hegy előtt. Egy majdnem a mennyezetig érő hegy előtt, amely rendezetlenül egymásra dobott könyvekből állt. Úgy lettem értelmiségi, hogy megpróbáltam kifejteni annak a hegynek a kincseit. Emlékszem, az első könyv, amelyet felemeltem a földről, a fanarióta uralkodásokról szóló kötet volt, azt hiszem, a hetedik A. D. Xenopol *A románok története* című művéből. Már ott, lábon állva elkezdtem olvasni, mint egy lebilincselő regényt, és a következő éveket azzal töltöttem, hogy megkerestem a titkos szobák elbűvölő összevisszaságában a többi tizenegy kötetet. Megtalálásuk véletlenszerű sorrendjében olvastam el őket. Így fedeztem fel, és tanultam meg a románok történetét, magával ragadó izgalmak között, és ez a kaland, ez a szerencse védett meg Roller történelmétől, amit az iskolában tanítottak nekem.

Az iskola, a jeles osztályzatok nevetségesen hosszú sorával nem volt egyéb, mint egy függelék a véget nem érő olvasás élvezetéhez. Csak attól rettegtem, hogy valaha kimeríthetem szenvedélyem tárgyát.

Folyton az olvasásról beszélek, mivel az írás mindig hozzá kötődött, és – főleg akkor, a kezdetekben – csupán az olvasás kisebbik fivére volt. És ha fontosságában idővel meg is haladta, az olvasás mai napig az írás egyik legfontosabb vetélytársa: egy olyan vetélytárs, melynek ráadásul megvan az a hatalmas erénye, hogy boldog.

Hiszen ha a saját könyveim előtt a szívem legtöbbször olyan előérzetektől és érzelmektől szorul össze, amelyek túl bonyolultak, semhogy az örömhöz hasonlítsanak, a többi könyv, a világ több millió, milliárd könyvének egyszerű érintésétől a legfelhőtlenebb boldogság tölt el. Mielőtt elolvasnám őket, mielőtt bár sejteném jelentésüket, késztetést érzek, hogy megsimogassam és megszagoljam őket, hogy beszéljek hozzájuk, és nem tudom elkerülni, hogy ne úgy gondoljak rájuk, mint élő személyekre, akiknek az ismeretsége jelenthet szerencsét vagy csapást, de sosem lehet közömbös. Egyes könyvek zavarba hoznak, másokat megvetek, vannak könyvek, melyeket első pillanattól fogva közel érzek magamhoz, és vannak olyanok, amelyeket úgy érzem, távol kell tartanom magamtól, vannak szelíd és erőszakos könyvek, olyanok, amelyeket védelmezni szeretnék, és olyanok, amelyek mellett védve és biztonságban érzem magam. Sőt, mivel képtelen vagyok nem úgy tekinteni rájuk, mint élőlényekre, úgy is ítélem meg őket, mint az élőlényeket. Nem szeretem a túl elegáns könyveket, nem varázsolnak el az előkelő luxuskiadások, nem szeretem azokat a köteteket, amelyeknél fontosabb a külső, mint a lélek. Sőt, be kell vallanom, hogy furcsamód a nagyon szép könyvek megmagyarázhatatlan és, tudom, igazságtalan gyanakvást ébresztenek bennem, míg a csúnyácska könyvek meghatnak, és arra készítenek, hogy olyan eredményeket tulajdonítsak nekik, amelyeknek olykor nincs fedezetük.

Ez az animizmus abszurdnak, ez a szubjektivitás túlzottnak tűnhet, de hogyan gondolhatnék a könyvekre másképp, mint élőlényekre, mikor én magam nem kívánok egyebet, minthogy idővel semmivel se legyenek több, de semmivel sem kevesebb, mint egy könyv.

Hogy képzelhetném, hogy ez a boldogság megszűnhet egyszer, és hogy a jövőbeli fiatal generációknak tilos lenne hozzáférniük? Hogy képzelhetném, hogy mától fogva a fiatalok nem akarnának felszállni a leggyorsabb járműre, amely az embert az állatiságtól messzire vitte? A szöveg anyagi hordozója megváltozhat, de mi köze ennek az olvasás vágyához? Úgy, ahogy az olvasók áttértek az agyagtáblákról a papiruszra, a papiruszról a viasztáblákra, a viasztáblákról a pergamenre és a pergamenről a papírra, ugyanúgy, nem kétlem, hogy áttérnek majd a papírról az e-bookra, anélkül, hogy az olvasás örömét elveszítenék. Ami engem illet, sosem kívántam magamnak – íróként – egyebet, mint

hogy az olvasóimmal szemben ugyanazt képviseljem, mint amit az általam, magam számára olvasott írók velem szemben képviseltek.

Abban a világban, ahol felnőttem, tanultam, és ahol élek, a könyvek mindig fontosabbak voltak a természeti jelenségeknél. Elég arra gondolnom, hogy a tudásomból mennyit köszönhetek a könyveknek, és mennyit közvetlen tapasztalataimnak; mennyi örömöm származik a könyvekből, és mennyi a falevelek közül; balszerencsém mennyiben a látások, és mennyiben a gesztusok, tettek következménye; barátaim közül hányan szereplők, és hányan hús-vér emberek, ahhoz, hogy megértsem, az életemben az *olvas* ige sokkal fontosabb volt, olyannyira, hogy – egy apró költői eszközzel élve – be kell vallanom: nem tudnám elképzelni az életemet olvasás nélkül, de nem lenne nehéz elképzelnem, hogy halálom után is olvasni fogok. Könyvekből összetákolt világban, kötetekkel kövezett városokon és kiadványokkal vakolt szobákon keresztül haladok előre; ősnymtatványokból épült hidak közé vagyok zárva, palimpszesztekéből emelt katedrálisokban és papiruszokkal megtámasztott templomokban imádkozom; papírlevelű erdőkben és papírhullámú tengereken bolyongok; művekből kerekített arénákban, pergamenből szőtt ég alatt, szavakból örölt homokon harcolok; foliánokban szeretek, és kódexekben szenvedek; végtelen könyvtár-univerzum szült és foglal magába, nekem pedig csupán ahhoz marad jogom, hogy még egy betűt olvassak, még egy sort, még egy oldalt, még egy művet, még egy polcnyi, még egy szobányi könyvet...

Mit jelenthet a szerencse ebben a világban, amelyet nem szültek, hanem amelyet megírtak, mit jelenthet a boldogság, ha nem ugyancsak egy könyvet, egy olyan könyvet, amely más, mint a többi, egy remekművet?

Nehezen, véletlenszerű sorrendben válogattam össze tíz könyvet, amelyek között nincs semmilyen kapcsolat, de amelyek egy adott korban meghatároztak, és hatással voltak a személyiségemre.

Platón *dialogusai*

Szent Pál: *Levelek*

Eminescu: *Versek*

Rilke: *Költemények*

Dosztojevszkij: *A félkegyelmű*

Blaga: *Versek*

Emily Dickinson: *Versek*

Camil Petrescu: *Drámák*

Daniel Defoe: *Robinson Crusoe*

Michel de Ghelderode: *Povestiri crepusculare (Alkonyi elbeszélések)*

Mihai Măniuțiu
„SHAKESPEARE GYAKRAN MENTETT MEG
A CSÜGGEDÉSTŐL”

Mihai Măniuțiu a Kolozsvári Nemzeti Színház rendezője és igazgatója, azonban más fontos romániai és külföldi színházakban is létrehoz előadásokat. Több mint hetven előadást rendezett, amelyek közül sokat díjaztak is. Az *Exorcisme (Exorcizmusok)* című esszékötet mellett álomszerű, fantasztikus jellegű elbeszéléseket tartalmazó könyvei is megjelentek: *Un zeu aproape muritor (Egy majdnem halandó istenség)*, *Istории pe care n-am să le scriu (Történetek, melyeket nem fogok megírni)*, *Autoportret cu himere (Önarckép chimérákkal)*, *Scene intime. Scene de masă (Intim jelenetek. Asztaljelenetek)*, *Omphalos, Memoriile hingherului (A sintér emlékiratai)*. Măniuțiu színházelméleti tanulmányaiban (*Redescoperirea actorului – A színész újrafelfedezése, Act și mimare – Aktus és utánczás, Despre mască și iluzie – Maszk és illúzió*) személyes látásmódját foglalja össze a színész és a rendező művészetéről esztétikai és filozófiai szempontból, a shakespeare-i hatalom témáját körbejáró esszékötetében pedig (*Cercul de aur – Az arany kör*) későbbi Shakespeare-rendezéseinek világa körvonalazódik.³

Az emlékezet többé-kevésbé elmosódott tükörképeiben az olvasmányaim, csakúgy mint a tizennégy éves korom előtti élményeim, mintha egyfajta félhomályban lennének. Úgy emlékszem magamra, mint valaki másra, és ennek a másvalakinek megvan az a rokonszenves szokása, hogy valamiféle vakbuzgó makacssággal szinte kizárólag a sci-fi sorozat (ha nem tévedek, egy lejes) füzetait olvassa, amelyeket nem a könyvesboltokban, hanem az újságosbódékban árultak. Az a fickó, az a másvalaki könyvesboltokba is bement, de ott úgy sétált, mint valami

3 Magyarul megjelent kötetei: Măniuțiu, Mihai: *A sintér emlékiratai. Scardanelli* (Ford. Karácsonyi Zsolt) AB-ART, Pozsony, 2008.; Măniuțiu, Mihai: *Aktus és utánczás* (Ford. Zsigmond Andrea) Koinónia, Kolozsvár, 2006.

bizarr papírtemetőben, ahol nem volt közeli ismerőse, és ahol különösebben semmi sem kavarta fel. Szeretett elszakadni a valóságtól (azt hiszem), a vékonyka sci-fi példányok pedig bizonyos értelemben extrém változatai voltak a menekülésnek, amiben azonban ő egyáltalán nem hitt. Csupán extrém voltuk bővülte el (feltételezem), noha szinte mind teljesen irrelevánsnak bizonyultak, sőt, egyesesen elzárkóztak azon problémák vagy gyötrődések elől, amelyek mégiscsak kínozták, noha igyekezett minél jobban elfojtani a vágyait és szenvedéseit. Ettől a másvalakitől maradt rám (így képzelem) az a perverz szokásom, hogy néha lazításképp sci-fi filmek agyament képsorait nézem.

Aztán egy véletlen folytán – mert nem vezérelt sem az ösztön, sem a vágy, hogy jobban írjak (ja, igen, elfelejtettem mondani, hogy ami az írást illeti, már kilenc-tíz éves koromtól egyfolytában írtam mindenféle butaságot, amelyektől anyám meghatódott, és ugyanannyira meg volt győződve, mint jómagam, hogy olyan tehetség vagyok, amely csupán magából és a csillagokból táplálkozik!) – tehát, a pusztá véletlen úgy hozta, hogy vásároltam egy kötetet, ami nem sci-fi volt. (Úgy képzelem, hogy a friss nyomdafesték kellemes illata befolyásolta a választásomat.) És akkor történt meg a zuhanás. Belezuhanam abba a könyvbe és önmagamba. Heteken keresztül úgy éreztem magam, mint akit megnyúztak. A zuhanás, noha fáj, a legintenzívebb dolog volt, amit valaha megéltem. Bizonyos Arthur Rimbaud jegyezte a kötetet, amely az addigi félhomályból való kijövetelemet okozta, és a következő címet viselte: *Egy évad a pokolban*. Ezzel kezdődött el felnőtté válásom, amely lassúbb tempóban ma is folytatódik. Más szavakkal: a fejlődésemet befolyásoló könyvek akkor lavinaként jöttek, de ma is jönnek, és ma is megváltoztatnak, szinte ugyanazzal az energiával, amivel az életem eseményei beleszólnak lelki és szellemi fejlődésembe.

A „pokolbeli évad” után az emblematisz olvasmányaim folyamata felgyorsult. És valahogy realistább lettem, gyakorlatiasabb. Sürgősen össze kellett állítanom a saját könyvtáramat, és erre az egyedüli kézenfekvő megoldás az én drága anyám retikülje volt. Anyámtól kaptam egy bizonyos összeget zsebpénzként, amit naponta kipótoltam elemelve a pénztárcájában található apró felét vagy háromnegyedét. Ez megháromszorozta vagy megnégyszerezte a rendelkezésemre álló összeget. Anyám, bár csodálkozott, hogy annyi könyvet vásárolok olyan kevés pénzzel, sosem jött rá, hogy rendszeresen kizsákmányolom (a

könyvek iránti éhség szerfelett ügyessé, ravasszá és álnokká tesz!). Pénzgyarapítási módszereimet csupán akkor vallottam be neki, mikor a Színházi Intézet diákja lettem, és az irgalom minden nyoma nélkül megkértem, hogy emelje meg jelentős mértékben a könyvekre szánt összeget, lévén hogy más városban fogok tanulni, tőle és varázslatos retiküljétől távol.

Rimbaud *Egy évad a pokolban* műve visszavezetett – talán paradox módon, nem tudom – az *Újszövetséghez* és az *Ószövetség* bizonyos részeihez. Azóta is olvasom őket. „Felnőtt” gondolkodásom „DNS mintájának” részei. Tizenhat éves koromtól negyven-ötven éves koromig – amikor a *Jób-kísérletet* vagy a *Prédikátort* rendeztem –, nem telt el, bárhogya is, csupán egy pillanat.

Ugyanannak a „pokoli évadnak” a tájékán találkoztam Pascallal: az én rangsorolásomban *Jézus misztériuma* rögtön Dávid zsoltárai után helyezkedik el, mint a legmeggrázóbb misztikus költemény, amit valaha olvastam. Az elmúlt időben ehhez hozzáadódott Jung *Válasz Jób könyvére* című műve. A Rimbaud, Pascal, Biblia alkotta háromszögnek köszönhetően a láthatatlan ugyanolyan értékes lett az életemben, mint a látható, és a legnagyobb mértékben formáló szerepe lett. Az *Ószövetség* szövegei nélkül és a világ számos mitológiájában való bolyongás hiányában, valószínű, nem írtam volna meg első könyvemet (*Un zeu aproape muritor – Egy majdnem halandó istenség*). De ahhoz, hogy saját belső vidékeimhez közelebb kerüljek, más térképekre és más kísérőkre is szükségem volt.

Shakespeare gyakran megmentett a csüggedéstől. Később írtam egy könyvet néhány szereplőjéről, illetve több Shakespeare-előadást is rendeztem. Minden alkalommal újra és újra megtanultam, mennyire igaz, hogy: „a csüggedés egy jobb világgal biztat.”⁴

A görög tragédiáírók korán beférköztek az életembe, és azt a mámorító ábrándot keltették bennem, hogy beszélni tudok szellemük nyelvén. Aiszkhülosz, Szophoklész, Euripidész ma is elkísérnek. Nélkülük egyszerűen nem érzem jól magam!

Borges, a *Fortélyok*, illetve *Az aljasság világtörténete* című művek szerzője hosszú időre rátette a bélyegét történetalakítási vagy történet-újraalakítási stílusomra.

4 Shakespeare, William: *Antonius és Cleopatra* (5. felvonás, 2. szín, ford. Szász Károly).

Adolfo Bioy Casares a *Morel találmánya*, illetve *Plan de evasión* című művével (*Menekülési terv*) ejtett rabul abban az időben.

Dino Buzatti valamennyi fantasztikus prózai írásáért hálás vagyok. Ráadásul *A Tatárpuszta*, amely iránti rajongásomat eddig semmi sem cáfolta meg, azon remekművek egyike, amelyet az ember más-más életkorban olvasva különbözőképpen fog fel. Legalább három puszta van *A Tatárpusztában*: a kamaszoké, az érett, illetve a már öreg olvasóé...

Ernst Jünger *A márványszirteken* című könyve revelációként hatott rám. Nehezen tudom elhinni, hogy bármelyik mai fiatal ki tudná vonni magát e könyv varázsa alól, amelynek én teljes élvezettel adtam át magam. Jünger könyve egyebek mellett a nemes lelkűek és a politikai Rossz harcának legszebb (és mennyire átlátható!) példázata. Alkímiai tökélyel olvasztja egybe a szellem szikárságát az ösztön véres kirobbanásaival.

A román irodalomból a választásom habozás nélkül Arghezi *Boldogasszony temető* című művére és a többi prózájára esett.

Csehovhoz való folyamatos visszatérésemre is gondolva, kérdem én: ki ne szeretné, ha legalább egyszer az életben olvasna valami tökéleteset? *A 6-os számú kórterem*, *A kutyás hölgy*, *A tokba bújt ember* stb. könyörtelen és tökéletes prózák. Ugyanígy Kafkától *A fegyvergyarmaton* vagy *Az átváltozás*; vagy Hermann Hessétől a *Klingsor utolsó nyara*; vagy *Mario és a varázsló*, illetve a *Halál Velencében* Thomas Manntól; vagy a *Duinói elégiák* Rainer Maria Rilkétől (amelyek közül az elsőt mindenkinek el kellene olvasnia, aki arra kíváncsi, hogy milyen az egzisztenciális misztérium ráolvasásként vagy a ráolvasás misztériumként); vagy Saint-John Perse-től a *Dicséretetek*, *Képek Robinsonnak* és a *Neiges (Havazások)*; vagy Mihail Bulgakov *A Mester és Margaritája*; vagy Henri Michaux-tól az *Un certain Plume (Egy bizonyos Plume)* vagy az *Ecuador* vagy az *Épreuves, Exorcismes (Megpróbáltatások, ördögűzések)*... Megállok!

Igen, megállok, de előbb megismétlem, amit már az elején leszögeztem: nem tartom véglegesnek a fejlődésemet, várom azokat a könyveket, amelyek alakíthatnának és folyamatosan újraalakíthatnának. Remélem, hamarosan kezem ügyébe akadnak, és remélem, lesz közös jövőnk. Nem kétlem: így fog történni. Tulajdonképpen nemrég ez meg is történt. Venyegyikt Jerofejev *Moszkva–Petuski* könyve még egyszer

felborzolta az idegeimet, és betódult – anélkül, hogy engedélyt kért volna – emberi és irodalmi vérem titkos összetételébe.

Ioana Pârvulescu EGY HEGY TÍZ KÖVE

Ioana Pârvulescu docens a Bukaresti Egyetem Bölcsészettudományi Karán, ahol modern román irodalmat oktat. Legfontosabb könyveiben – *A 19. század intimitásában (În intimitatea secolului 19)*, *Visszatérés a két világháború közötti Bukarestbe (Întoarcere în Bucureștiul interbelic)* című esszéköteteteiben és *Az élet pénteken kezdődik (Viața începe vineri)* című regényében⁵ – sikerül mély kapcsolatot teremtenie egy olyan korszakkal, amelyben úgy tűnt, Románia megtalálta az útját. A Humanitas Könyvkiadóhoz a *Könyvek az éjjeliszekevényen (Cartea de pe noptieră)* nevű világirodalmi sorozat köti, amelyet ő indított el, és gondozott tíz évig. 1993 óta a *România literară* hetilapba ír, ahol olyan rovatokkal jelentkezett, mint: *Hölgyek ábécéje (Alfabetul doamnelor)*, *Urak ábécéje (Alfabetul domnilor)*, *A két háború közötti folyóiratok szemléje (Revista revistelor interbelice)*, *Az optimista/pesszimista nő krónikája (Cronica optimistei/pesimistei)*, *Irodalomról, örömmel (Despre literatură, cu bucurie)*.

Egyszer, kamaszkoromban egy könyvheggyel álmodtam. A rakások olyanok voltak, mint a földrajzi rétegek, némelyek egyenesek, mások ferdek. Elégé lassan, óvatosan másztam fel, úgy, ahogy egy hegymászó útvonalon halad az ember előre, és minden lépésnél érzi a folyamatos veszélyt: a kőzet mállekony volt, könnyen szétvált, finoman kellett vele bánni, ki kellett próbálni, és különbséget kellett tenni a szilárd könyvek között, amik megtartottak, és gyengébbek között. Aztán felértem egy tágas fennsíkra – olyan volt, mint a Bucsecs –, ahol minden rendben állt, a rakások stabilak voltak, simák, úgyhogy elkezdtem táncolni.

De ha az egész megálmodott hegyből csupán tíz követ kell választanom, lépcső alakban látom őket. Bármilyen ritmusban megmászhatóak,

⁵ Magyarul megjelent kötete: Pârvulescu, Ioana: *Az élet pénteken kezdődik*. Typotex Kiadó, Budapest, 2015.

bármikor vissza lehet térni egy már megmászott lépcsőfokhoz, bármelyiknél elidőzhet az ember. Az út szabad.

Az első lépcsőfok: a meséskönyvek. Általuk a világnak kezdettől fogva számos rejtélyes dimenziója van. Hauff történetei *Az ezeregyéjszaka* meséinek szerepét töltötték be, végtelen hosszú könyv volt. Emellett ott voltak a Grimm-testvérek (akiknek a könyve ugyancsak téglányi volt) és Petre Ispirescu meséi (elég sok volt ezekből is). De számomra a legcsodálatosabbak talán Andersen meséi voltak (nem is hiszem, hogy egyedül tudtam már olvasni). Így hát kezdettől fogva tudtam, hogy bármilyen szépek legyenek a szavak és a képek (a rajzokat gyönyörűség volt nézni), a meséknek szomorú vége is lehet. A képzelet és a költészet és az erkölcs és a szerelem és a kegyetlenség, mind benne vannak a mesékben.

A második lépcsőfok: kalandregények gyerekekkel vagy gyerekek nélkül. A gyerekszereplős kalandregényekből megtanulhatjuk, hogy tudatosan éljük meg a korunkat, hogy örüljünk neki, és a lehető legjobban használjuk ki, ahogy arról Mark Twain regényeiben (*Tom Sawyer kalandjai*, *Huckleberry Finn kalandjai*) olvashatunk. De a gyerekek gyakran jobban szeretik a felnőtteknek, felnőttekről szóló kalandokat. Így tehát megmenteni az apacsok büszke népét a tüzes vizet ivó és a pusztán szórakozásból bölényekre lövöldöző fehér ember betolakodásától, ellenszegülni a rézbőrűek területeit keresztülszelő vasút építésének – olyan küldetések, amelyeket egy gyermek komolyan tud venni. Karl May Winnetou-jától két példaértékű barátot kaptam: a legbátrabb apacs-vezért, aki valaha létezett, egy szép, szelíd szemű és nemeslelkű férfit, barátjával, Old Shatterhanddel együtt, aki a szerénység és nagylelkűség megtestesítője. Sokat tanultam tőlük, és mindent megjegyeztem egy életre. Csak úgy, minden eshetőségre. Dumas három testőre pedig (akik négyen voltak) megismertette velem a legyőzhetetlen, és az egymástól noha teljesen különböző, de összetartó barátok eszméjét. Athos volt a kedvencem.

A harmadik lépcsőfok: parabolák minden korosztálynak. Nagyon korán találkoztam Antoine de Saint-Exupéry *Kis hercegé*vel. Először felolvasták nekem, aztán magam olvastam el többször, míg szinte kívülről megtanultam. A világ átvitt értelmű mesék sorozata lett, amely arra készíti az embert, hogy melankolikusan mosolyogjon: „Légy szíves, rajzolj nekem egy bárányt!” Most már tudom, hogy a történetet egy

tragédia eredményezte (az író kisebb testvérének halála). Ugyancsak parabolának tartom A. A. Milne *Micimackójának* erdejét is az emberekre annyira hasonlító állataival, és Lewis Carrol *Alice Csodaországban* regényét, csakhogy itt a jelentések nem voltak tiszták kezdettől fogva, és éppen ez tette mulatságossá. Ez a világ felkeltette az ember kíváncsiságát, és meghozta a kedvét. Például arra, hogy nevéssen.

A negyedik lépcsőfok: az orosz regény. Noha félő, hogy az ember elvész a remekművek között, és Tolsztoj meg Dosztojevszkij egymaguk kitöltenek egy egész polcot, a sokkal takarékosabb, zseniális Gogol mellett talán a legközelebb a *Félkegyelmű* állt hozzám. Először életemben hatott rám ekkora erővel egy szereplő sorsa, a könyv végével pedig annyira elégedetlen voltam, hogy átírtam. Azt hiszem, hogy tíz év telt el az első olvasás után, amelyet időszakonkénti újraolvasások követtek, ameddig megértettem, hogy kinek a képére és hasonlatosságára volt Miskin figurája megalkotva, és miért kellett őt feláldozni, vagy pontosabban miért hagyta magát feláldozni.

Az ötödik lépcsőfok: az angol, francia, német, japán, dél-amerikai stb. 19. és 20. századi regény, vagyis a tulajdonképpeni regény. Charlotte Brontë *Jane Eyre* regényével kezdtem, és ekkor színre lépett, és előtérbe került a hosszú és bonyolult és szép és valamiféle happy enddel végződő szerelmi történet, aztán Balzac következett *Emberi színjátékával*, Flaubert, majd Thomas Mann, aki azon kevés írók közé tartozik, akik egy regényt sem rontottak el, és Hesse *Narziss és Goldmund* című könyvével költészetébe burkolt, és megmutatta, hogy az élet elmúlik, mint egy álom, hogy a barátság horgony, hogy a művész és a filozófus találkozhatnak, a művészet pedig olyan hívás, amelynek képtelenség ellenállni. Thackeray *Hiúság vására* című regénye a világnak egy találó képletét adta számomra, és azt a nagyon hasznos gondolatot, hogy az embernek semmit sem kell nagyon komolyan vennie, legkevésbé a saját személyét. A japán regénytől egyszerűen azt kaptam, hogy más szemmel nézzem a világot. Salinger, Mario Vargas Llosa (a történetvezetés non plus ultrája, ugyanakkor tele lényeggel) és Milan Kundera voltak az első kortársak, akik alapvető fontosságú szerzők lettek.

A hatodik lépcsőfok: az a szerző vagy az a kötet, akit, amelyet leggyakrabban újraolvas az ember (kedvenc?). Bulgakov: *A Mester és Margarita*. Az a pillanat, amikor kezded érteni az élet örületét is, és a Goethe-i sátánt is, aki rosszat akar, de jót tesz, és azt, hogy a szerelem

által egy nő megöregszik és megfiatalodik (ebben a sorrendben). És hogy a múlt mindig összekeveredik a jelennel, a szentséget pedig mindig a legváratlanabb dolgok és helyek rejtik magukban. Creangă és Caragiale azok a román szerzők, akiket a leggyakrabban újraolvasok, a legnagyobb örömmel.

A hetedik lépcsőfok: a kiút nélküli regény vagy a kiút nélküli parabola-elbeszélés. Kafka vagy Borges vagy Camus. Reménytelen világ, börtönvilág. A büntelen büntetése. Avagy a kijárat nélküli labirintus, vagy az a gondolat, hogy egy szereplő vagy, így tehát nem élhetsz és nem halhatsz meg. Mivel egyszerűbb, Camus *A pestis* művét is választhatnám, amelyben egy szó sincs plusszban. Ugyanitt megemlítenéd Eugène Ionesco *Drámái*, amelyeket kétségbeesett reménykedés jellemez.

A nyolcadik lépcsőfok: a filozófiai könyvek. Platón, Kierkegaard vagy Nietzsche. Nem kevésbé élvezetesekek, mint a regények, csakhogy megtanítanak lassabban és alaposabban és tágabban gondolkodni. A részletre mutatnak rá, ami az ember, ebben a nagy egészben. Igyekeztem tehát csökkenteni az olvasás sebességet, még ha néha úgy is tűnt, hogy könnyen megy.

Alternatívaként a tudományos könyvek – a könyvtáramban megvolt G. Gamow *Harminc év, ami megrengette a fizikát* című könyve, amit nagy lelkesedéssel olvastam – és Jung, akinek a könyveit (az utolsó: *Emlékek, álmok, gondolatok*) azzal a szellemi képességgel kell megérteni, amelyet általában elhanyagolnak az emberi fejlődésben, de amelyet én szerencsére nagyon hamar felfedeztem magamnak: az intuíció.

A kilencedik lépcsőfok: a verseskötetek. Mit válasszunk a teljes világ-irodalom költészetéből? A szonettet a kezdetektől, Petrarcatól, Michelangelótól és Shakespeare-től máig, Eminescuig és Vasile Voiculescuig. Ám a kedvenc költőm az, akitől fordítottam is, Rilke, teljes életművével. A románok közül pedig Ion Barbu.

A tizedik lépcsőfok: a Könyvek Könyve, a Biblia. Az a könyv, amelyet sosem fogunk elejétől végéig, teljesen megérteni, az a könyv, amely rámutat a határainkra, ezért van az utolsó lépcsőfokon.

Kiválasztottam tíz olyan könyvet, amelyek a gyerekkortól a halálig alakítanak elhagyva az olyan óriásokat, mint Homérosz, Dante, Boccaccio, Rabelais, Cervantes, akiket olvastam, ám műveik súlya alatt

összeroppantam. Íme tehát egy lehetséges, kellemes útvonal a gyerekkor meséitől a Bibliáig:

1. Andersen meséi
2. Mark Twain: *Huckleberry Finn kalandjai*
3. Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*
4. Dosztojevszkij: *A félkegyelmű*
5. Thackeray: *Hiúság vására*
6. Bulgakov: *A Mester és Margarita*
7. Eugène Ionesco: *Drámák*
8. Platón dialógusai
9. Rainer Maria Rilke versei
10. A Biblia

Lucian Boia A HÁROM TESTŐRTŐL MAIORESCUIG ÉS HAȘDEUIG

Lucian Boia a Bukaresti Egyetem Történelem Karán tanít. Terjedelmes és változatos életműve számos Romániában és Franciaországban megjelent kötetet foglal magába, illetve angol, német és más nyelvű fordításokat is. Érdeklődési körébe elsősorban az eszmetörténet és képzeletbeli története tartozik, elméleti munkái mellett – *Játék a múlttal. A történelem valóság és fikció között (Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune)*, *A képzeletbeli történetéről (Pentru o istorie a imaginarului)* – a mitológiák széles skálájának következetes vizsgálata is jelentős (a földönkívüli lélettől és a világvégétől a kommunizmusig, nacionalizmusig és demokráciáig). *Történelem és mítosz a román köztudatban (Istorie și mit în conștiința românească)* című munkája⁶ nagy

6 Magyarul megjelent művei: Boia, Lucian: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Ford. András János, Kriterion, Bukarest/Kolozsvár, 1999; Boia, Lucian: *Miért más Románia?* Ford. Rostás-Péter István, Koinónia, Kolozsvár, 2013; Boia, Lucian: *A Nyugat hanyatlása*. Ford. Rostás-Péter István, Koinónia, Kolozsvár, 2014; Boia, Lucian: *Románia elrománosodása*. Ford. Rostás-Péter István, Koinónia, Kolozsvár, 2015; Boia, Lucian: *Vesztesek és győztesek – Az első világháború újraértelmezése*. Ford. Tibori Szabó Zoltán, Cser Kiadó, Budapest, 2015.

feltűnést keltett, és azóta is hivatkozási pont a nemzeti történelem újradefiniálásában.

Gyermekkorom és kamasz éveim kedvenc olvasmányainak sorozata időrendi sorrendben történetesen a *Három testőrrel* kezdődik, amely a barátság nagy regénye (miként a *Monte-Cristo grófia*, amelyet ugyancsak nagyon élveztem, a bosszú nagy regénye).

Körülbelül ugyanakkor olvastam el újból és újból Jules Verne *A rejtelmes sziget* című könyvét. A történet egy kis hajótörött csoportról szól, amelynek sikerül egy lakatlan szigeten újraalkotni az egész modern civilizációt. Egy másik kedvenc regényem ugyancsak Verne művei közül a *Grant kapitány gyermekei* volt. A szerzővel szembeni adósságomat néhány évtizeddel később róttam le, amikor a születésétől számított száz éves megemlékezés alkalmával (2005-ben) egy monográfiát szenteltem az emlékének.

15-16 éves koromban Victor Hugo *Nyomorultak* című műve volt az első helyen, amely egyrészt a tulajdonképpeni történettel váltotta ki a tetszésemet, másrészt főleg elképesztő kitérőivel (a waterlooi csatáról, Párizs földalatti kanálisairól...).

Ne feledkezzek meg Tom Sawyerről és Huckleberry Finnről. Mark Twain humora rendkívül vonzó volt számomra, és ennél fogva szívesen olvastam később is nem feltétlenül humoros irodalmat (amely gyakran a könnyebb műfajokhoz tartozik), hanem inkább, mondjuk úgy, komoly irodalmat, amelyet azonban a humor árnyalatai színesítenek (amelyeknek újabban David Lodge regényei).

17-18 évesen beleszerettem Eminescu verseibe (talán inkább a zenéjükbe, mint a tartalmukba). Ezeket annyit olvastam és mondtam, hogy jóformán ma is kívülről tudom őket (és néha elmondok egyet-egyet magamnak).

És körülbelül ugyanakkor fedeztem fel Maiorescu és Haşdeu ellenétes személyiségét. Az előbbi *Kritikák* című művét, a világos logika és hűvös ironia keverékét számtalanszor elolvastam. Haşdeunál a kimeríthetetlen képzeleterő fogott meg, különösképpen a *Besszarábokról* szóló esszéjében (szintiszta fikció az autentikus történelem látszatával) és *A románok kritikai történetében*. Az egyik szigora és a másik féktelen szabadsága egyaránt meghatározóak voltak számomra.

Neagu Djuvara A VIDÉKI HÁZ ÓRIÁSI KÖNYVTÁRA

Neagu Djuvara a Sorbonne-on diplomázott történelemből, majd jogból doktorált (1940); 1972-ben állami doktorátust (docensi címet) szerez egy filozófiatörténeti dolgozattal Raymond Aron vezetése alatt: *Történelmi minták és civilizációk (Civilizații și tipare istorice)*. Kalandos száműzetését *Emlékek a bűjdosás éveiből (Amintiri din pribegie)* című kötetében, a román emlékirodalom remekművében meséli el (mint a keleti front sérültje, diplomata, a diaszpóra aktív tagja, követségi tanácsos és egyetemi tanár Afrikában). Megbízott tanár a Bukaresti Egyetemen, és a bukaresti „N. Iorga” Történelemtudományi Intézet tiszteletbeli tagja. Mind a széles közönségnek, mind a szakmabelieknek szóló könyvei alapján – *A románok rövid története (O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri)*, *Thocomerius-Negru Vodă, Kik voltak a „nagybojárak” Havasalföldön? (Ce au fost „boierii mari” în Țara Românească?)*⁷ stb. – a történész azon törekvése körvonalazódik, hogy kiálljon a kompromisszumok nélküli becsületességért.

Puiu bácsi édesanyja Bolintineanu leszármazottja volt, a költő unokája. Több évtizeden keresztül híres leányintézetet tartott fenn. Édesanyámat oda vitték, és ő ezt büntetésnek vette, pedig a szülők azért vitték oda őt, mert a négy nővér közül ő volt a legokosabb. Most az idős Bolintineanut, az Anyókat, Ciulnițan tartották a házban, mert kezdett kissé habókos lenni. Abban az időben az ember nem vitte idős édesanyját öregotthonba, minden kellemetlenséggel együtt otthon tartotta, amíg a Jóisten magához nem vette. Mi, kegyetlen gyermekek, néha körbevettük, és kértük, hogy szavaljon néhány Dimitrie Bolintineanu sort. Ő pedig rákezdett, gépiesen:

...az ősi kastélyban,
Melynek sötét ölét apró patak mossa,
Mint kecses virágszál, melyet ringat szellő,
Sír és sóhajtozik a fiatal úrnő...

7 Magyarul megjelent kötete: Djuvara, Neagu: *A románok rövid története*. Ford. Horváth Andor. Koinónia, Kolozsvár, 2010. (a fordító megjegyzése)

És vagy 20 sor után kezdte előlről, mintha a folytatás lett volna, és mi, kiállhatatlan gyerekek fojtottan, bután neveltünk.

A vidéki ház, amely tökéletesen nélkülözött minden luxust vagy eleganciát, egyben óriási könyvtár volt több ezer kötettel. Volt köztük román nyelvű is, de főleg francia könyvek sorakoztak. Ott vettem kezembe tizennégy évesen Alexandre Dumas *Három testőrét* – franciául. Életemben nem voltam ennyire elbűvölve, lebilincselve, elvarázsolva egy olvasmánytól, mint Dumas e – történelminek beállított – boszorkányságától. Az étkezéseken és alváson kívül három napig egyéb dolgom, elfoglaltságom, szórakozásom sem volt, csak az a nagy, már kissé rongyos könyv. És lefekvéskor, mikor „jön egy manó, álmod hozó”, a párnám alá tettem. Reggel pedig, amikor fél nyolc körül a cseléd egy kiló szőlőt hozott egy tálon, elővettem a könyvet a párna alól, felültem, és egyik kézzel a szőlőből csipegettem, a másikban a könyvet tartottam. Addig sohasem éltem át ilyet. Természetesen, *Les Trois Mousquetaires* után a *Vingt ans après*, majd a *Le vicomte de Bragelonne* könyvek következtek.

Máskor, Liselle néni kicsit rendet rakott az irodalmi foglalatosságok között: összegyűltünk mind, az ő három gyereke, Matiliza, Dinu és Ileana, én, és néha más meghívott fiatalok. Caragialet, Molière-t olvastunk, vagy tanulságos játékokkal töltöttük az időt. A leggyümölcsözőbb ezek közül a nagy festők képeit ábrázoló kártyajáték volt. 12 nagy festőművész 4-4 képe volt rányomtatva a kártyákra. A játék élvezetes volt, és az eredmény egy életre szóló kincs: észben tartani Michelangelo, Leonardo, Rafael, Velázquez remekműveit.

Részlet a *Megigézett emlékek és történetek (Amintiri și povești mai deocheate)* című kötetből, Humanitas, 2009, 137–141. o.

Mircea Cărtărescu A LEKTÚRA⁸ KATEDRÁLISA

Mircea Cărtărescu a Bukaresti Egyetem Bölcsészettudományi Karának docense, költő, prózaíró, irodalomkritikus és publicista. Pályafutása verseskötetekkel indult, amelyek révén a nyolcvanas évek írónemzedékének legfontosabb alkotói közé tartozik. A *Levante (Levantul)* című kötet után – amely műfaját tekintve eposz, és főszereplője a román vers a kezdetektől napjainkig – kizárólag a prózaírás mellett kötelezte el magát. A *Sóvárgás (Nostalgia)* című elbeszéléskötete után megjelent első regénye, a *Lulu (Travesti)*, majd az *Vakvilág (Orbitor)* trilógia, melyet a kritika a kortárs román próza alappilléérének tekint. Három publicisztika-kötete a kortárs román valóság éles szemű megfigyelőjeként állítja elének az író. Műveit számos nyelvre lefordították, ennek köszönhetően az egyik legismertebb és legdíjazottabb román író külföldön.⁹

Voltaképpen engem nem a könyvek alakítottak, hanem a lektúra, ez a külön világ, amelynek hiányában a könyvek semmit sem jelentenek. Az olvasás számomra előbb élvezet volt, végül rögeszmévé vált. De ezek az olvasás műveletének alsóbbrendű fokozatai. Mikor az olvasás függőséggé vált, csupán akkor kezdtem behatolni filozófiájába, amely nem más, mint a lektúra. A lektúra világában már nem könyveket olvasunk, hanem e világ roppant nagy, könyvekből épített boltozata alatt élünk, túllépve a könyveken, hiszen egy katedrális több mint a kövek, amelyből építették. Az olvasástól a lektúráig megtett út, mondhatni a kőművestől a műépítészig tartó úttal feleltethető meg.

8 A *lektúra* szó átvételét a román nyelvből (*lectură*) az indokolja, hogy abban az értelemben, ahogy Cărtărescu használja (az olvasás magasabb szintű változata), a magyarban nincs megfelelő szó rá.

9 Magyarul megjelent kötetei: Cărtărescu, Mircea: *Vakvilág. A bal szárny*. Ford. Csiki László. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1996; Cărtărescu, Mircea: *Sóvárgás*. Ford. Csiki László. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1997; Cărtărescu, Mircea: *Lulu*. Ford. Lovétei Lázár László. Gondolat–Infonia, Budapest, 2004; Cărtărescu, Mircea: *Miért szeretjük a nőket?* Ford. Koszta Gabriella. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2007; Cărtărescu, Mircea: *Sarkányok enciklopédiája*. Ford. Gergely Zsuzsa, Szócs Géza. Bookart, Csikszereda, 2011; Cărtărescu, Mircea: *Káprázat. A test*. Ford. Koszta Gabriella. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015.

Ha ártatlanul olvasunk, ahogy a gyermekek, kamaszok és a felnőttek nagy része szokott, olyanok leszünk, mint egy turista, aki idegenvezető nélkül belép egy barokk templomba. Megcsodál – vagy úgy tűnik neki, hogy megcsodál – egy porfirból készült szoborrészletet, egy aranyozott fafaragványt. Egy ragyogó vértezetű katonaszentet lándzsájára akasztott zászlójával. Egy könnyező Madonnát. Egy kacskaringós fonatot, amit a templomhajó diófaburkolatába véstek. Egy óriási, zavaros allegóriájú, festett boltozatot. Ám, ha valaki nem élt abban a kultúrában, a kereszténységhez fűződő alapvető szimbólumok, történelmi, építészeti, sőt mérnöki ismeretek hiányában sosem fogja felfogni annak a templomnak a vallási és művészi együttesét, amely egy egység, és nem tárgyak összezsúfolása. A paradoxon abban áll, hogy a kultúrába való bejutás, a kultúra belülről való szemlélése feltételezi, hogy az ember már járt ott bent.

Ez ne bátortalanítson el senkit! Az olvasástól a lektúráig megtett lépést nem nehéz megtenni, noha egy óriási szakadék átugrásáról van szó. De egyszer csak megtesszük, vagy inkább rájövünk, hogy már megtettük anélkül, hogy tudnánk, mikor és hogyan, mint ahogy egy terhes nő sem vesz részt tudatosan a magzat anyaméhbeli fejlődésében.

Előbb van az olvasás. A gyermekek úgy születnek, hogy a házban rengeteg tárgy van. Egyesek énekelnek, mások képernyőjén képek láthatók, megint másokat az asztalnál használnak, továbbiak gyermekekhez hasonlíthatnak, de mozdulatlanok. Az ilyen tárgyak százai közül egyesek polcokon sorakoznak, és úgy tűnik, hasznavehetetlenek. A végtelenségig nyitogathatók, lapjaikon apró rajzok és jelek vannak. A szülők nézik a jelsorokat, és mesét mondanak a gyermeknek. Ahogy nő a gyermek, némi nehézséggel megtanulja megfejteni a jeleket. Addig nehéz, míg megérti, hogy az írás a beszélt hangok árnyéka a papíron. Amikor olvasunk, egy árnyvilágban vagyunk: elhagyjuk a valóságot, és belépünk a koponyánk belsejében levő világba. A gyermek azért olvas, hogy saját történeteit alakítani tudja, mint élénken színezett szobrokat a boltozatos koponyaacsont alatt.

Később azért olvasunk, hogy a világról szerzett ismereteinket gazdagítsuk, hogy megpihenjünk a munka hosszadalmas órái után, hogy kalandvágyunkat, szociális vagy erotikus voyeurizmusunkat kielégítsük, hogy ne unatkozzunk a metróban. Mi valamennyien, még ha túl

is vagyunk az olvasás és lektúra közötti ugráson, ilyen ártatlan módon is olvasunk.

De eljön a pillanat, amikor tonnányi pantagruelli étvággal felfalt könyv után felismerjük, hogy nem véletlenszerűen olvasunk. Ez az a pillanat, amikor az olvasás belső világunk része lesz, eggyé válik az elménkkel és testünkkel, és a könyvek fokozatosan újra a magasba emelkednek, átrendeződnek, és tágas űr keletkezik közöttük, amíg a rakás építménnyé nővi ki magát. Hiszen míg az olvasás a telítettség, a nyersanyagok művészete, a lektúra az űrökből építkezik: az óriási támpillérek tartotta falak közötti térfogatokból, boltozatokból, a padló fölé ívelő légüres terekből. Egy tömör hegedű nem tudna hangokat kiadni, és egy telített katedrálisba nem tudnánk behatolni. Ugyanígy, a világ összes könyve, amit a lektúra rendszere átcsoportosít és rangsorol, egy óriási rezonáló dobozt alkot. Benne kell lennünk ahhoz, hogy halljuk a könyvek világának csodálatos zenéjét.

Fokozatosan rájövünk, hogy már nem véletlenszerűen olvasunk. Hirtelen valami meghökkent egy könyv finom szöveteiben. Amit ott találtunk, követni kezd bennünket egy régi szerető emlékéhez vagy egy éjszakai álom árnyékához hasonlóan. Először megértjük, hogy nem a könyvben, hanem bennünk történt valami különös. Újraolvassuk a könyvet, hogy újraéljük, amit akkor megéltünk, azt a *déja-vut*, amely az igazi megértés jele, aztán elolvasunk minden könyvet, amit a szerzőtől találunk. Fokozatosan eljutunk a vele szellemileg rokon szerzőkhöz. Már nem könyveket olvasunk, hanem könyvcsoportokat, aztán könyvcsoportok csoportjait, mintha olvasás közben a lektúra katedrálisát építenénk elménkben. Megtanulunk különböző könyvekből állványokat és íveket kialakítani, és amikor elkészül, az építmény már maga a koponyánk, amelynek belsejére az egész irodalom rá van írva. A betűk aprók, mint azoknak az írása, akik a Bibliát egy bélyegre másolják át. Mikor már nem könyveket olvasunk, hanem magát a lektúrát, csak akkor jövünk rá, hogy a lektúra mi magunk vagyunk, és hogy semmit sem tudtunk meg a könyvekből, ami ne lett volna bennünk a kezdetektől fogva.

Következésképpen, számomra Dosztojevszkij, Góngora, Rableais, Swift, Joyce, Kafka és az összes többi író, aki valaha élt és élni fog, mind szereplők a lektúra katedrálisának belső falain elterülő allegori-

kus freskókon. És ezt az építményt nem szemlélhetjük csak úgy, ha belül helyezkedünk el, a belsejében, ha úgy olvasunk, ahogy élünk.

Andrei Pleșu MELYIK AZ A SZÁZ KÖNYV?

Andrei Pleșu a pältiniși iskola egyik jellegzetes képviselője, a román közélet és akadémiai élet irányadó személyisége, művészetkritikus, filozófus, esszéíró; a *Dilema* (később *Dilema veche*) kulturális hetilap alapítója és igazgatója, a Noua Europă (Új Európa) Alapítvány alapítója és elnöke, illetve a Noua Europă Intézet rektora. Művészettörténeti és művészetelméleti esszékkel debütált: *Utazás a formák világában (Călătorie în lumea formelor)*, *Festőiség és melankólia (Pitoresc și melancolie)*. 1989 után közírói hangja összetéveszthetetlen. Sokatmondó és árnyalt humorával a politika, a kultúra és a mindennapi élet pillanatnyi vagy állandó problémái felé fordult: *Az átmenet arcai és álarcái (Chipuri și măști ale tranziției)*, *A nyilvános obszcenitás (Obscenitatea publică)*. Anélkül, hogy felhagyott volna a filozófiai beszédmóddal, a teológiai vagy etikai kutatás irányába bővítette azt – *Minima moralia, Angyalok (Despre îngeri)*, *Boldogság Keleten és Nyugaton (Despre bucurie în Est și Vest)*¹⁰ – rendkívüli közönségsikert aratva.

„– Emelkedünk? – Ugyan! Ellenkezőleg! Süllyedünk!”

Korai olvasmányaimból ez az első idézet, amit megjegyeztem. Egyik Jules Verne regény (*A rejtelmes sziget*) elején olvasható. Miért jegyeztem meg? Talán azért, mert a szóban forgó regény felettébb tetszett. Vagy lehet, hogy azért, mert egy zuhanó léghajóban hangzott el, és ezáltal izgalmas kalandot ígért. De valóban emlékezetes ez az idézet? Meghatározó-e? Nyilván vitatható kérdés. Tegyük fel, hogy a szóban forgó idézethez való kötődésem előre jelezte az epikus feszültségre, a „fent-lent” dialektikájára, a kockázatos ellentmondásra, a kíméletlen realizmusra való hajlamomat. Mégsem hiszem, hogy valóban így állnak

10 Magyarul megjelent kötetei: Pleșu, Andrei: *A madarak nyelve*. Ford. Horváth Andor, Pécs, Jelenkor, 2000; Pleșu, Andrei: *Tescani napló*. Ford. Horváth Andor, Kolozsvár, Koinónia, 2000; Pleșu, Andrei: *Robinson etikája. Az intervallum etikájának elemei*. Kolozsvár, Tinivár, 2000; Pleșu, Andrei: *Angyalok*. Ford. Székely Melinda, Koinónia, 2006.

a dolgok. Elfogadhatóbb magyarázat ifjúkori emlékezőképességem kiszámíthatatlansága. Egy könyvvel való találkozás nem mindig eltervezhető, az olvasmány hatása pedig nem jósolható meg előrelátható számítások alapján. A véletlen – vagyis a sors – fontos szerepet játszik. És ez a legelső tanácsom a fiatal olvasó számára: jó, ha igényli „a fontos könyvek listáját” – és elolvassa őket –, de nem szabad mellőznie a véletlen találkozásokat, a váratlanul kezébe kerülő könyvekkel való üzérkedést, a „sors” által javasolt – és olykor sorsdöntő – olvasmányt. Vagyis hasznos a „szervezett” olvasás, de nem kell lemondani a szabad választás frissességéről, amelyet nem a könyvtár rendszere diktál, hanem a kiszámíthatatlansága. Végeredményben *bármi* hatással lehet az emberre, *bármi* elindíthatja hivatása útján, ha a terep kellőképpen előkészített, és a pillanat megfelelő.

Általában nem szeretem a „koraérettséget”. Kevés kivétellel csupán kényeztetett utánzást fejez ki, olyan – jobbára deviáns – kíváncsiságot, amelynek hosszú távon romboló következményei vannak. Jobban kedvelem azokat a gyerekeket, akik Andersent, Grimm-testvéreket, Creangă-t és Ispirescut olvasnak. Nyugtalanítanak azok, akik a felnőttek között forgolódnak Platón dialógusait vagy Shakespeare-t lapozva. Valamiféle természetellenességet, mesterkéeltséget, hivalkodást érzek ebben a jelenségben, amit a hiú szülők lelkes és cinkos mosolya bátorít.

Ami engem illet, bejártam – nem túl látványosan – a „korosztályos” olvasmányok útvonalát: szépen elolvastam a meséket (köztük egzotikus és misztikus kínai meséket is), a *Szívet*, Jules Verne-t és Dumas-t. Középiskolás koromban abban a (kivételes) szerencsében volt részem, hogy franciatanár nagybátyámmal osztottam meg a hálószobámat, aki lefekvés előtt Corneille-ből és Racine-ből olvasott nekem nagy beleéléssel. Ő adta kezembe Émile Faguet szövegeit is, amelyekért bizonyos mértékig ma is rajongok (most is ajánlom *Az olvasás művészete* című könyvét). Egy angliai hölgy, akitől nyelvleckéket vettem, *A kis lordot*, Oscar Wilde elbeszéléseit és a Charles Lamb által „újramesélt” Shakespeare-történeteket ajánlotta. Egyik osztálytársnőm, Florina Avramescu, a keresztény könyvészet felé irányított (*Paterikon*, Paul Evdokimov: *A lelki élet dimenziói*, Ernest Hello: *Az orosz Zarándok*). Egyik egyetemi társam, Marin Tarangul, meghozta kedvem a spekulatív filozófiához, Kierkegaard-ral és Simmellel kísérve. Nem kaptam felmentést néhány ezoterikus, teozófikus vagy antropozófikus „kitérő”

alól sem, mint amilyenek bizonyos Fabre d'Olivet vagy Edouard Schuré misztagógiái. Erős hatással volt rám René Guénon. Mindezen események bizonyos emberekkel való kapcsolatomhoz köthetők, így aztán ma is úgy látom, hogy bármilyen olvasmányélmény valamilyen jelentős találkozás, barátság, szerelem velejárója.

Benedict Ghiuş atya úgy látta jónak, hogy Claude Tresmontant-t ajánlja nekem (*Hogyan tevődik fel ma Isten létezésének problémája?*), Constantin Noica pedig először Chateaubriand-nal (*A kereszténység szelleme*), Blagával (*A mioritikus tér*) és Anna Magdalena Bach-hal tett próbára, hogy aztán Platón- és Hegel-szemináriumokkal oktasson és „a 100 könyv listájával”, ami kötelező volt. Korszakokra bontotta a szerzőket, Homérosztól és az ókori tragédiáíróktól Goetheig (Montesquieu, Nietzsche, Fustel de Coulanges, Erwin Rohde és Werner Jäger ókorra vonatkozó utalásai is benne voltak). A filozófia történetének újragondolását négy szerzőn keresztül javasolta: *Platón*, aki a preszókratikusokat foglalja össze, *Arisztotelész*, aki az egész középkorra kihat, *Kant*, aki a Descartes és Leibnitz által megnyitott modernitást összefoglalja és végül Hegel, aki az egész későbbi gondolkodást lehetővé teszi Marxtól Husserlig és Heideggerig.

Nem voltam mindig kellőképpen szorgalmas és aprólékos. Lassan olvasok, és engedek a gyakran hátráltató hatású mániámnak, hogy részletesen jegyzeteljek és pedánsan aláhúzzam a fontos részeket. Voltak intenzív periódusaim, mikor műnemekre „szakosodtam”. Középiszkolás koromban például sok drámát olvastam, és néha eljátszottam hangosan bizonyos darabok összes szereplőit (főleg Caragialera gondolok). Általában szeretek hangosan olvasni, főleg verset, és sokáig szükségét éreztem, hogy saját szövegeimet felolvassam, és így ellenőrizzem le hangzásukat.

A formáló hatású olvasmányok mind az ifjúkori tanulás időszakában kezdődnek. Meghatározó felismerések bármikor érhetnek. Chestertont és C. S. Lewis-t felnőttként olvastam, és mélységesen hálás vagyok nekik azért, ahogy a kereszténységről beszélnek. Nem kell szégyenkeznie az embernek amiatt, hogy nem olvasott el időben fontos könyveket, hogy nem olvasott el mindent, amit el kellett olvasni. Minden olvasó életrajzának egyedi a görbéje, megismételhetetlen, belső fejlődésével, a saját igényeivel és kérdéseivel, sajátos ritmusával, korlátaival, késéseivel és előzéseivel.

Ezért valahányszor azt kéri tőlem, hogy állítsam össze a „100 legfontosabb könyv listáját”, kibújok a feladat alól. Nem lehet olvasmányokat javasolni, csupán annak, akit az ember ismer, akinek ismeri a természetét, a gondjait, az érdeklődéseit, az ízlését. Minden életkor-nak megvan a maga szövege, minden egyénnek megvan a belső kémiája, amit nem lehet rendszerbe foglalni. Következésképp nagyon nagy felelősséggel járó, intim tett könyvet ajánlani. A pedagógiai dagályosság csakúgy, mint a frivol hanyagság elméket, egyéniségeket és életeket ronthat el. Így aztán ajánlatos csak akkor nyilatkozni ilyen ügyben, ha az, aki kérdez, nyitott könyv számunkra.

Horia-Roman Patapievici AZ ÉLETKOROK MESTEREI

Horia-Roman Patapievici szakmáját tekintve fizikus. A kommunizmus bukása után már az első írásaival – *Lencsén keresztül az ég (Cerul văzut prin lentilă)*, *A nyilvessző nyomában (Zbor în bătaia săgeții)*, *Esszék a politikáról (Politice)* – érvényesülni tudott a román kulturális szcénán pontos, tudományos igényű esszéivel, elemzéseivel, amelyek enciklopédikus beállítottságról tanúskodnak, ugyanakkor szenvedéllyel átítatottak. Állásfoglalásai, cikkei, a szekuritációs dossziék tanulmányozása, televíziós műsorai mellett könyvei révén – *Korunk embere (Omul recent)*, *Eszmék és megtorpanások (Despre idei și blocaje)* stb. – az utóbbi évek kulturális vitáinak középpontjába került a modernitás és a posztmodern józan kritikusaként.

A könyvek mindig jelen voltak az életemben. Kezdetben, az első tudatos életkorig (tizenhárom év), olyan könyveket olvastam, amelyeket a szüleim, az iskola, a barátok, a kalandvágy és a felfedezés merészsége választottak ki nekem úgy, mint: *A somkertiek* (Constantin Chiriță), *Robin Hood* (Stuart Gilbert, *sic!*¹¹), *Tom Sawyer és Huckleberry Finn* (Mark Twain), *Az Androméda-köd* (Ivan Antonovics Jefremov), *Garin mérnök hiperboloidja* és *Aelita* (Alekszej Nyikolajevics Tolsztoj), *Mennyei hajó* (Victor Kernbach), *Aszklépiosz* (Horia Stancu), *A világ*

11 Helyesen: Henry Gilbert

ura (A. R. Beljajev), *Elsüllyedt városok* (Felix Aderca), *Én, a robot* (Isaac Asimov), *Az istenek kertje* (Camil Baciú), *A nagy képmás* (Dino Buzzati), *Rashid skarabeusza* (Cecilia Dudu), *Androméda* (Fred Hoyle), *Szokatlan ébredés* (Angelo Ritig), *A rejtelmes sziget* és Jules Verne teljes, kartonkötésű, nyolcadrésű formátumú sorozata. Majd az 1,5 lejes sci-fi sorozat, egyben, és a háromszöges¹² is. Megvolt a teljes sorozat, és elolvastam az összeset. A fent felsorolt címek elevenen élnek az emlékezetemben: azért említettem meg őket, mert ma már kevesen emlékeznek rájuk, noha sok közülük kétség kívül figyelemre méltó. Nem törlődtek ki az emlékezetemből Alekszej Tolsztoj már nem tudom melyik *Aelita*-beli szereplőjének mondatai, amelyek a marslakók nyelvén hangzottak el: „Aiu utara soho dacia tuma ra geo talcetil.” (nem emlékszem a nagy kezdőbetűk helyére és a központosításra sem).

A gyermekkorom kalandos könyveitől eltérő módon, amelyek a véletlen művei voltak (ezt bizonyítja, hogy ma már egy sincs meg a könyvtáramban – és ezt végtelenül sajnálom), azok a könyvek, amelyek meghatározták a fejlődésemet, ők maguk választottak ki engem. Egyszerűen az utamba kerültek. Kéznel voltak. Vártak. A házban ráakadtam Cesare Pavese *A hold és a máglyák*, illetve *Magányos nők között* könyveire. Tetszettek, főleg az utóbbi. Nemsokára egyik osztálytársnőm – akinek egy tea mellett egy egész estén át arról beszéltem, hogy az életet ugyanakkora figyelemmel kell élnünk, mint amekkorával egy zseni a zseniális költeményét írja – azt mondta: „Úgy beszélsz, mint az egyik szerző, akinek most olvasom a naplóját.” „Ki írta?” – kérdeztem. „Nem tudom. Elhozom holnap.” Másnap kölcsönkaptam kamaszkorom első nagy jelentőségű könyvét: Cesare Pavese-nek *Az élet mestersége* című naplóját. Ezt a művet hamarosan *A munka fáraszt*, illetve *Eljön a halál, és a te szemekkel néz rám* versciklusok követték. Pavese volt az első mesterem, az *Il mestiere di vivere* pedig az első kedvenc könyvem. A második kedvencem *Az ember sorsa* volt, André Malraux pedig az az író, aki miatt először kívántam magamnak azt a szerencsét, hogy másnak az életét éljem – az övét. Malraux-tól, akárcsak Pavese-től szinte minden könyvet elolvastam. Négy vagy öt, apró betűkkel teleírt füzetet szenteltem neki. Sok metafizikai dialógusát kívülről tudtam a *Királyok útja*, *Az ember sorsa*, *Hóditók* vagy a *Remény* című műveiből. Ő nemcsak azt érzékeltette velem, hogy milyen

12 Háromszög-emblémával ellátott sci-fi könyvsorozat.

az irodalmi remekmű, hanem azt is, és ez még jobban elbűvölt, hogy milyen a tökéletes élet. Így, a tökéletes élet bűvöletében, egyik nap rátaláltam Nietzschére; miután elképedve elolvastam a *Bálványok alkonya* és az *Ecce homo* című műveit, egyszerűen eladtam magam neki mind erkölcsileg, mind szellemileg. Szerettem volna a fejében lakni, hogy megélhessem a gondolatait, és hogy egyenesen oda fészkeljem be magam, ahol a zseniális gondolkodás forrása fakad.

Fontosak az életkorok. Pavese tizenöt-tizenhat éves koromban mutatta az utat, Malraux tizenhat-tizenkilenc éves koromban, Nietzsche tizennyolc éves koromtól egészen harmincig. Nietzschével kezdődően mestereim száma megnő, anélkül, hogy versenyre kelnének egymással. Többen jelennek meg egyszerre, de ugyanolyan fajta bűvölet köré csoportosulnak. A Nietzsche iránt érzett rajongás jól megfért a Montherlant iránti szerelmes szenvedéllyel, akinek ma is csodálom a stílusát és rangját (nem úgy a Nietzschéét), amelyekhez minduntalan visszatérek, ahogy visszatérek Saint-Simon-hoz (a herceghez, nem a szocialistához), Tacitushoz és Madame du Deffand-hoz is. Montherlant füzetei, esszéi és színdarabjai remekművek. Francia nyelvhasználatának fölényessége, könnyedsége és pontossága hibátlan. Hiányosságait, ha vannak egyáltalán, közömbössé tette az a folyamat, amely mesteremmé avatta őt. Ha Malraux megadta az utolsó középiskolás éveim képletét, Montherlant abban segített, hogy az egyetemen uralkodjak magamon, és hogy elviseljem az első években a szolgálati kinevezések kollektívizmusát. Majd, Pârvan révén, felfedeztem az én hón szeretett Marcus Aureliusomat, aki bekerült a házamat őrző szellemek körébe, Sainte-Beuve *Port-Royal* című remekművén keresztül pedig felfedeztem Pascalt, aki évek múlva abszolút mesteremmé vált. Itt tartok most.

Nem hiszem, hogy lesznek még más mestereim, amíg meghalok. És nem azért, mert nem lennének a világon nagyszerű könyvek és remek szerzők, amelyek és akik a megrendülésig megmozgathatnának. Hanem azért, mert Pascal a rövid és korlátozott életem számára valamennyiük szintézise, stílusa a tökéletesség végső határát jelzi, amit csak az a stílus érhet el, amely szeretne modern maradni anélkül, hogy megszűnne klasszikus lenni.

MAGYAROK ÉS ROMÁNOK

2017. április 1-jei (de egyáltalán nem tréfának szánt!) levelünkben arra kértük magyar és román írókollégáinkat, hogy próbáljanak röviden válaszolni az alábbi kérdésre:

„Ismerve a magyar és román nép évszázados »barátságát«, szerinted egymás kultúrájának megismerése valóban elősegíti-e a két nép közeledését? És mit kellene még tennünk nekünk, magyar és román íróknak, hogy kimozduljunk a jelenlegi holtpontról ebben a kérdésben?”

A beérkezett válaszokat az alábbiakban közöljük. (A szerk.)

PETRU CIMPOEȘU

Sosem fordult elő velem, hogy a Székelyföldön járva kenyérvásárláskor visszautasítottak volna, de annak lehetőségét sem zárom ki, hogy előfordulhat ilyesmi. Nem kizárt ugyanis, hogy az elárusító nem érti, amit mondok. De az is előfordulhat, hogy a románokról alkotott felfogását néhány sovén politikai retorikája befolyásolta. Csupán rajtam múlik, hogy visszautasítás esetén az első vagy a második lehetőségre gondolok-e. Tehát felfogás kérdése ez is. Úgy látom, hogy – amennyiben a különböző felfogások valóban képesek nevelni bennünket – az irodalom, más művészetekkel együtt, hozzájárulhat a másságok megismeréséhez és elfogadásához. (*Lövetei Lázár László fordítása*)

MARIUS COSMEANU

Logikusnak tűnik, hogy bármiféle megismerés a Másik (jobb) megértéséhez vezet. A következő lépés lehetne, mondjuk, az empátia. A dolgok viszont nem feltétlenül ebbe az irányba fejlődnek. Néha itt is úgy van, mint a sportban: azért tanulmányozod az ellenfelet, hogy legyőzhesd. Vagy hogy megsemmisítsd. Készítettem már interjút a mai magyar nacionalizmus néhány prominens képviselőjével is. Mindannyian, kivétel nélkül, nemcsak hallottak Ionescóról, Eliadéről, Cioranról vagy más neves román szerzőről, hanem olvasták is őket. Nem tudom, a román nacionalisták körében hányan olvasták-olvassák

a híres magyar szerzőket? Valami azt sugallja, hogy jóval kisebb mértékben.

No, de adjuk meg a statisztikának, ami neki jár, s maradjunk azok körében, akiket mindközönségesen népnek nevezünk. Hogy megismerhesd a másikat, informálódnod kell, forrásokra van szükséged. Mondandómat néhány példával illusztrálom. Néhány évvel ezelőtt a magyarországi köztvé egy-egy csatornája heti rendszerességgel, hétfő esténként sugárzott egy-egy 1989 után készült román filmet. Hány magyar filmet láttunk a román központi tévécsatornákon az utóbbi húsz évben? Ugyanígy állunk a drámák színpadra állításával, a zeneművek tekintetében, vagy hogy visszatérjek az eredeti kérdéshez: a fordítások tekintetében is (hogyan jobban megérthessük, ki mennyit tesz hozzá a két nép közeledéséhez, elég ha megnézzük, hány magyar szerzőt jelentettek meg az utóbbi negyedszázadban a román kiadók, abban a Romániában, ahol – ne feledjük – másfél millió magyar él; s hány román szerzőt jelentettek meg ebben az időszakban Magyarországon).

És itt van még a sajtó is: tízből kilenc cikk vagy talk show, aminek a magyarok/Magyarország a témája, negatív előjelű, tendenciózus és nacionalista tónussal átítatott a román médiában. A budapesti sajtót is figyelemmel kísérem. Nekik is megvannak a maguk raresbogdanjaik, hogy egy itteni, szoftosabb példát idézzek, de a magyarországi sajtó sokkal kiegyensúlyozotabb a románokról/Romániáról szóló hírek esetében, nem beszélve arról, hogy sokkal több érdekesebb anyag jelenik meg, sokszor dicsérő hangon, olyan román kulturális jelenségekről, mint amilyen az új román film vagy a zene, hogy csak két példát említsek. S nehogy bárki azt higgye, hogy csak azért, mert a román kulturális termékek minősége jobb a magyarországinál. Szó nincs erről!

De ne legyünk ennyire negativisták: vannak dolgok, amelyekben hasonlítunk: például abban, hogy gyűlöljük a Másikat. A gyűlölet-adagot a Tisza mindkét partján egyforma dózisban adagolták. Aztán ott van még a Bukarestben és Budapesten egyaránt létező provincializmus, vagy az asszimilálódási vágy nehézségek idején. Hogy a magyar Aranycsapat fele nem magyar volt, vagy hogy a Steaua aranycsapatának fele nem román volt, ma már senkit nem érdekel. Hiszen ők mind „a mieink”. S mivel a győztesek írják (újra) a történelmet, szóba hozva a problémát, nagy veszélyeknek teszed ki magad.

Íme, néhány eleme annak a kontextusnak, amelyben a román–magyar viszonyoknak annyira anormális vagy nem-természetes íze van. Nem árt, ha józanok maradunk: mint oly sok évtizede, jelen pillanatban sem létezik közeledés a két társadalom között. A viszony megkövült egyfajta, a két nép közötti optimális társadalmi távolság állapotában. S hogy mit jelent ez? Egészen pontosan azt, hogy a román és magyar társadalmak közötti társadalmi távolság nem csökkenhet bizonyos szint alá. Hogy ez így maradjon, arra kínosan, fokozott figyelemmel ügyelnek mind Bukarestben, mind Budapesten. Két példa ebben a tekintetben: a magyar nép románok iránt érzett szimpátiája 1989 decemberében, s ugyanaz a reakció 2009 februárjában a kézilabdázó Marian Cozma, a Veszprém egyik kedvencének meggyilkolása esetében. Mindkét pillanatot rövid időn belül egy-egy ellen-esemény követte: az 1990. márciusi marosvásárhelyi konfliktus, illetve Magyarország köztársasági elnöke erdélyi látogatásának megakadályozása, alig egy hónappal a gyilkosság után, arra hivatkozva, hogy köd van a reptéren... Azt hiszem, egyesek gondosan ügyelnek, hogy ne szeressük meg nagyon egymást. (Itt szót kellene ejtenem arról a különbségről, hogy milyen viszonyban vannak a románok az erdélyi magyarokkal, illetve a magyarországi magyarokkal. Mert igenis jelentős különbség van a kettő között, de végül úgy döntöttem, hogy ennek a kérdésnek a fejtegetésébe, itt és most, nem megyek bele részletesen.)

A közeledés tehát, két olyan társadalom között, amelyeknek közös emlékezete ennyire súlyos problémákkal terhelt, évtizedekig tartó nehéz konstrukciót jelent makrotársadalmi szinten. Szükség lenne, ha már úgyis annyira divatban van manapság ez a fogalom, a *kritikus tömeg* megjelenésére. A román–magyar történetben viszont ez a konstrukció még el sem kezdődött. Mit csinálhatnak az írók ebben a helyzetben? Legyünk realisták: nem túl sokat! A labda, *comme d'habitude*, a történészek, a politikusok és utóbbiak mészároslegényeinek térfelén pattog: az udvari poéták és bértollnokok térfelén. A titkosszolgálatokról nem is beszélve!

Amíg az empátia hiánya és a médiabeli grimaszok határozzák meg, mennyire és hogyan közeledjünk egymáshoz, semmi esélyünk nincs. Nem beszélve arról, hogy olyan társadalmakban, amelyekben az *Idiocracy*-szerű paródiák egyre inkább dokumentum-filmként is értelmezhetőek (miként ezt a film rendezője is megállapította), az írók

társadalmi szerepe inkább csak dekoratív jelleggel bír. Szeretném ugyanakkor, ha jönne olyan idő, amikor ez az utolsó mondat csak oltári nagy baromsággként lenne leírható. (*Lövétei Lázár László fordítása*)

DEMÉNY PÉTER

Egymás kultúrájának megismerése szükséges, de nem elégséges feltétele a közeledésnek. Nem is „közeledni” kellene, ahogy azt sokan sokféleképpen, de mindenképpen kudarcosan elképzelték, hanem együtt élni – hiszen amúgy is együtt élünk, csak bezárjuk az ajtót. Románoknak magyar, magyaroknak román rendezvényekre járni, magyaroknak románul, románoknak magyarul is feliratozni színházban, művelődési házban, kiállítóterekben, egymás ünnepeit elviselni, ha már igazán megünnepelni nem is tudjuk. Nem úgy viszonyulni minden felfedezéshez, hogy „lám, ami ér valamit, magyar, akkor is, ha románnak tartják”, és a Verzáék Vicája. Nem tehetetlenül széttárni a karunkat és örökséget meg hagyományt emlegetni, hanem tenni ellenük, ha az örökség ökörségnek tűnik. Ehhez persze az kellene, ami a megnyíláshoz: a képesség, hogy eltávolodjunk önmagunktól, hogy el tudjuk képzelni, hogy nem vagyunk felsőbbrendűek.

DIMÉNY H. ÁRPÁD

A „népnevelés” mindkét oldalon jól jöhet, de úgy vélem, az átlagon felüli kultúrával rendelkező magyar vagy román számára nem kérdés, illetve nem kérdéses ez a „barátság”. Irodalmárszemmel nézve, mindenképpen hasznosnak tartom ezt a fajta közeledést, és itt jelent számunkra, erdélyi magyaroknak előnyt a románnyelv-ismeret, hiszen magyar művek után azért a legtöbben románul olvasunk. Bár nem szoktam zsigerből ellenszegülni más kultúrák megismerésének, sőt, de úgy vélem, az olvasás révén megismert szerzőknek és műveknek köszönhetően igenis el- és befogadóbb lettem a románság iránt. Nagyon rokonszenves az a mozzanat, amit a Corbii Albi Fehér Hollók újságíróklub indított útjára, tulajdonképpen egy közkönyvtár, ahol románra fordított magyar irodalmi műveket – és vice versa – ajánlanak és kínálnak a nagyközönségnek. Ezzel kapcsolódhatok a második kérdéshez is akár, hiszen ezt megtehetjük mi is, magyar és román írok

egymás között, egymás olvasótáborában, mármint népszerűsíteni egymás műveit. És sokan, gondolok itt a fordítókra, meg is teszik.

Ahhoz, hogy ez a kultúrmisszió sikeres legyen, vagy elindulhasson, annak mindenképp kötelező velejárója, hogy személyesen találkozzanak a szerzők, akár táborokban, akár szakmai konferenciákon.

DOINA IOANID

Globalizált, multikulturális világban élünk, de a nacionalizmus és a szélsőségesek erői gyakran éreztetik hatásukat, szomorú következményeikkel együtt, mint az utóbbi időben is történt. Hogy a multikulturalizmus ne csak üres szó maradjon, vagy hogy ne lehessen minimalizálni a jelentőségét, konkrét kulturális kapcsolatokra van szükségünk, akár személyes találkozások formájában, akár fordítással, egymás műveinek olvasásával, filmek nézésével, kiállítások látogatásával. Más kultúrákhoz való közeledésünknek mindig jótékony hatása volt, akárcsak a személyes találkozásoknak. Amikor nevet és arcot is kap az a bizonytalan kontúrokkal rendelkező Másik, a kommunikáció rögtön könnyebbé válik, a világ pedig megszeli (persze csak akkor, ha az a Másik is ugyanígy érez). És az irodalom, a többi művészetekkel együtt, sikerre viheti ezeket a kapcsolatfelvételeket. Nem beszélve arról, hogy egy másik kultúra vagy személyiség vagy közösség felfedezése más világokra nyitja rá a szemünket, és gazdagabbá tesz bennünket szellemileg és lelkileg egyaránt. *(Lövétei Lázár László fordítása)*

LAKATOS MIHÁLY

Véleményem szerint a közeledést már nem kell tovább istápolnunk, hiszen így is elég közel vagyunk egymáshoz, a történelem intézkedett efelől. Inkább arra kellene figyelni, hogy egyikünk se kerüljön a másik nyakába. Mert hogy efféle törekvések azért akadnak... Egymás kultúrájának megismerése sem jár gyerekcipőben, az erdélyi magyar értelmiség kifejezetten jól áll e tekintetben. Tennivaló ez ügyben inkább román térfélen lenne, és azt tapasztaltam, hogy a román íróársadalom ennek tudatában van, sőt orvoslására az utóbbi évtizedekben tett is méltányolható lépéseket. Amiként emberi kapcsolatainkban is sokszor előfordul, hogy az első látásra ellenszenves „figura”, miután jobban

megismerjük, felfedezzük az értékeit (hogyan nagy szavakat használják), kedvessé válik számunkra, közösségek esetében sincs ez másként. Sporthasonlással élve: egy mérkőzésen vereséget szenvedhetünk (ami nem jó érzés), de ha ez egy kiváló ellenféllel szemben történik, kevésbé fáj a kudarcc, hajlandóak vagyunk elismerni a másik csapat tehetségét, sőt fel is nézünk rá ezért. S ha megvan a kölcsönös tisztelet, nehezebben tolódunk el szélsőséges érzelmek felé. Ezért nem alaptalan azt hinni, hogy a másik kultúrájának (vö. tehetség) megismerése *valóban* szolgálja a közeledést. Hogy az értelmiség szintjéről ez miképpen „csorog alá” az utca emberéhez, az már egy bonyolultabb kérdés. De mivel az értelmiség birtokolja az ún. „véleményformáló” szerepkört, nem reménytelen az eset, még ha a folyamat közepén ez kilátástalan „babramunkának” is tűnik. Minél többször nyilatkozunk társaságban elismerően egyik-másik román íróról és/vagy műről (és az ilyen esetek azért nem ritkák), annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy saját olvasóközönségünk is kézbe veszi a műveiket, ettől kezdve pedig nyert ügyünk van. Kezünkre játszik, hogy e tekintetben éppen „konjunktúra” van, hiszen az utóbbi két évtizedben jobbnál jobb, érdekesítőbb és nívósabb román irodalmi művek jelentek meg (a filmiparról most nem is beszélve), amelyek önmagukért helyt állnak. Kétlem, hogy „holtpont-ról” lenne szó a kapcsolatokban, hiszen nagyon sokan nagyon sok jó román művet adtunk magyarul az olvasók kezébe, tehát tétlenséggel nehezen lehetne vádolni bennünket. Ugyanez a recept a túldoldalon is működik vagy működhet. Az ő helyzetük annyival nehezebb, hogy a másfél millió potenciális „fordítóval” (vö. erdélyi magyarság) ők jó ha tucatnyi műfordítót tudnak szembeállítani, s ez a felállás a közeljövőben nem nagyon fog változni. Ettől függetlenül nincs más alternatíva.

Elismerem, ez csak egy nagyon vékony szelete az évszázados múltra visszatekintő s talán teljesen soha fel sem oldható történelmi és politikai szembenállásnak, de e „vékony szelet” sokat tehet a nagy egész általános közérzetének javításáért, az ellenségeskedés nemes versen-géssé váló szublimálásáért.

Végezetül pedig javasolom, ha minden okos dolgot elmondtunk a témáról, tegyük magunkévá Pangloss doktor és Candide életfilozófiáját a mű zárófejezetéből, az alábbiak szerint: „A lehető legjobb világban az események mindég szorosan kapcsolódnak egymásba, mert végre

is ha Kunigunda iránt érzett szerelmed miatt nem űztek volna el a kastélyból sűrű farbarugások között, ha nem kerültél volna az inkvizíció kezébe, ha nem jártad volna be fél Amerikát, ha nem döfted volna át a bárót, ha nem vesztetted volna el Eldorádóból, ebből a kitünő országból hozott összes kosodat, akkor nem ehetnél itt befőtt cédrust és cukros mandulát. – Igazad van, mondá Candide, de most fogjunk munkához: műveljük kertünket.”

LÁSZLÓ NOÉMI

Támadnak az idézőjelek

A mai világban számomra nehezen elképzelhető, hogy „népek” „egymás” „irányába” „mozduljanak”. Politikában ugyan még mindig megszokott dolog a „népet” emlegetni. Sajnos nem tudom: pontosan mit fed ma ez a fogalom. S mi volna a „magyar” és a „román” nép. Ha a népről kellene szólni, leginkább azt tudnám mondani: a facebookozó nép, a villamosozó nép, a focimeccsre járó nép, a fesztiválózó nép, a miccs-evő nép, a bicskával ezt-azt szeletelő nép, a söröző nép, a tévéző nép. Itt igen sok a nemzetiségbeli átfedés ma már. Talán facebookon, a tömegközlekedési járműveken, focimeccseken, fesztiválokön és a tévében lehetne megpróbálni egymás irodalmi kultúráját kölcsönösen népszerűsíteni, ha volna erre valós központi adminisztrációs szintű „akarat” és „forrás”, vagy valós és hatékony, mindkét oldalon spontán módon és egyensúlyban kialakuló civil igyekezet. Azt sem tudom, valójában mekkora az érdeklődés e két „népben” „egymás” „irodalma” iránt. Úgy tűnik, a szintet leginkább csak Nobel-díjas szerző, vagy egy-egy ország közismerten jónevű alkotója üti. Hol van ez a teljes kortárs irodalmi „kultúrától”? Mondhatnánk akár azt is, hogy nincs rá kereslet, ergo nincs nagy lélegzetű kölcsönös fordításkultúránk, bár fordítások sorozata készül, és ha nem csalódom, a mérleg nyelve jócskán eltolódik a románról magyarra fordított művek számának irányába, már csak azért is, mert sok „erdélyi” „magyar” „író”, „értelmiségi” magas szinten érti, beszél a román nyelvet. Egy talán nem is oly távoli jövőben majd angol nyelven olvassa román és magyar egymás „műveit”, mint hajdanán, amikor élt még a „lingua franca” intézménye. A korábban említett központi „akaraton” és „forrásbiztosításon” túl ez ügyben a folyóiratoknak volna/van zászlóvivő szerepük,

melyet Erdélyben legalábbis, becsülettel betöltenek. Nem hiszem, hogy holtpontra volnánk. Az sem kizárt, hogy ha valaki statisztikailag felmérné a jelenben készülő-készített fordítások mennyiségét és összehasonlítná korábbi időszakok hasonló termésével, meglepődnénk. Ne feledjük, hogy ugyanarról a valóságról manapság már rajzfilmben, filmben, színházban is hírt adnak az írott szóéval valamelyest rokon formában, és ezen médiumok körében talán nagyobb fokú az „áthallgatás”, vagyis a két „nép” „közeledésének” ügye mégsem teljesen „reménytelen”.

MÁRTON EVELIN

Nincsenek illuzióim az egyik napról a másikra bekövetkező felhőtlen nagy barátságot illetően. Ez nyilvánvalóan nem fog megtörténni, vagy semmiképpen nem így. De úgy gondolom, hogy a románokat sem gyömöszölhetjük be egy skatulyába, köztük, akárcsak köztünk, vannak sokan olyanok, akik sok mindent tudnak a mi kultúránkról, sőt, ami szinte hihetetlen, de igaz: őszintén kedvelnek minket, és el is fogadnak éppen olyannak, amilyenek ők látnak minket. Azt elvárni ugyanis bárkitől, hogy pont olyannak lásson minket, amilyenek mi magunkat, szintén utópia. Hogy mit tehetünk? Elsősorban az elvárásainkat kellene kicsit módosítanunk, attól függetlenül, hogy ők megteszik-e ezt vagy sem. Ez nem labdajáték, itt nem passzolni kell, és nem az a szabály, hogy egyet én pontozok, aztán egyet te pontozol. Akinek tisztábbak a céljai – ha vannak –, az tartson ki a céljai mellett, lehet, hogy soha nem éri el őket, de legalább mepróbálta. Ebben a román–magyar, magyar–román történetben türelemre, kitartásra és következetességre van szükség. Ha valamilyen módon befolyásolni lehetne azt, hogy a gyermekek, azaz a jövő generációi korrekt történelmi oktatásban részesüljenek (amelyet a mi térségünk esetében úgy képzelek, hogy inkább száraz legyen, és tényeket közöljön, semmint érzelmeket, mert azokkal látjuk, nem sokra megyünk); ha elkészülne egy szintén korrekt „tankönyv” a Romániában élt vagy élő kisebbségekről, köztük a magyarokról is, az talán segítene valamit. Mert a legtöbb probléma – román kifejezéssel élve – „în necunoștință de cauză” következik be, és ez románokra és magyarokra egyaránt jellemző. Mi elzárkózunk és bezárkózunk és lenézzük őket, ők fölényeskednek és vérszemet kapnak,

és szintén lenéznek minket. Így megy ez, mondaná Vonnegut, csakhogy ez egy zsákutca, nem vezet sehová, csak a pusztuláshoz, a mi pusztulásunkhoz főleg, mert mi kevesebben vagyunk. Szóval, nem látom rózsaszínűnek a közös jövőnket, de bizakodó és reménykedő típus vagyok. Az a fajta, aki soha nem adja fel; s őszintén úgy gondolom, hogy egyéni kapcsolatainkon keresztül is befolyásolni tudjuk a dolgok menetét, még ha nagyon kis, szinte észrevehetetlen százalékban is. Ha kicsit missziós munkának fogjuk fel a saját kultúránk terjesztését, és közben nyilván a másik megismerését, anélkül, hogy túl nagy drámaiságot tulajdonítanánk ennek, jó úton haladunk. Elég lenne, ha a két nép közötti kapcsolat csupán kölcsönös tiszteletté alakulna. Tehát ne várjunk el nagy dolgokat, mint amilyen a szeretet. Bár persze az lenne az ideális, de ez a jelen körülmények között – amikor a nacionalizmus újra vesszőparipája, sőt, szinte trójai falova lett bizonyos csoportoknak (mindkét oldal esetében) – újra elérhetetlen messzeségben lévőnek tűnik. De ne adjuk fel, a magyarok ebben állítólag igen jók, sőt kiválóak, hát ne hazudtoljuk meg önmagunkat.

ION NETE

Egy kezdő író bizonyára besétálna abba a kelepcebe, hogy a kérdés idézőjelek között tünteti fel a két népre vonatkoztatott „évszázados »barátság«” szerkezetben a jelzett szót, és – mint maximális sebességre feltúráztatott motor – rázendítene, hogy, igen, valójában, semmi egyéb, csupán csak a másik kultúrájának a megismerése segítheti elő a közeledést...

Az állítás – elméletileg – még igaz is lenne, de mit tegyünk azzal a bizonyos „holtponttal”, amely a kérdés kifejtésében előtolakszik, jelezve azt is, hogy mindkét fél létezőnek, valóságosnak fogadja el?

A szintiszta igazság az, hogy – ami a két kultúra kölcsönös megismerését illeti – bizony még sok helye van a jobbításnak. Valahogyan csak haladnak eléfelé a dolgok, inkább alkalmyszerűen (ebből ered a protokolláris ünnepiesség), jóllehet az volna a természetes, hogy létezzék állandó jellegű együttműködés, azzal a prioritással, hogy a nemzetközi irodalom vérkeringésébe kösse be az irodalm(ak)at.

Úgyhogy a vitára bocsátott témakör, amely első rátekintésre egyszerűnek tűnt, és – értelemszerűen – magávalragadónak, valójában nagyon is összetett. A történelemnek köszönhetően is, teszem hozzá én, remélve, hogy e kijelentésem, még ha véletlenül odadobottnak tűnik is, talán mégsem lep meg senkit. Különben majd a legvégén én is előrukkolok egy – természetesen – retorikai kérdéssel, amely azt hivatott igazolni, hogy a történelemre tett hivatkozásom egyáltalán nem volt véletlenszerű.

A tárgyra térve, illik szólanom már a legelején, hogy az Önök körkérdésében vitára bocsátott tematika egyáltalán nem jelent újdonságot. „Minden új és régi minden” – idézhetem a költő szavait. Vállalom a kockázatát annak a kijelentésnek, hogy mind a román, mind pedig a magyar írók nevében nyilatkozhatom. Érdekesnek tűnik számomra, hogy ekképp történik mindez, valamennyi lehetséges bizonyíték ellenére, amelyek mellett szólnak, hogy az együttműködés érdekében folytatott igyekezetnek az állandóság kell hogy képezze a valóságos támpontját. Az „ablak”, amelynek az volna a hivatása, hogy természetes módon rálátást biztosítson mindkét nép kultúrájára, gyakorta hadilábon áll az átlátszósággal. Amely éppoly különös, mint makacssággal ragaszkodni ahhoz, hogy véka alá rejtjük a fénysugarat! Különösen ami minket illet, nem kellene léteznie a részünkről ilyen hajlandóságnak, ha arra gondolunk – és ezúttal a legkézenfekvőbb bizonyítékot veszem elő –, hogy Eminescu esetében a magyar volt a legelső idegen nyelv, amelyen bemutatták! Továbbá egy személyes jellegű nézőponttal hozakodom elő, jelezve azt, hogy a magyar nyelv sajátos, különleges kapcsolatokat ápol mindazon újdonságokkal, amelyek az irodalom világában zajlanak, és adott esetekben számunkra is utat biztosíthat, amelyen a román könyvek – magyar fordításban – könnyebben eljuthatnának a világ szeme elé, láthatóbbakká válhatnának. Azzal a feltétellel, hogy több ügyességgel hasznosítjuk e lehetőséget!

Csakhogy minálunk érvényesnek tűnik – néhány kivétellel ugyan, amelyek csak erősítik a szabályt – az a réges-régi észrevétel, hogy általában a szellemi értékek nemzetközi körforgása vonatkozásában nem vagyunk túlságosan érdekeltek. Kivéve akkor, ha *bizonyos* értékek propagálásáról van szó! Ebben az esetben, természetesen, a helyzet megváltozik! Kerül hozzá akarat, erőfeszítés, pénz, szavatolás... Aztán

a szerencse elpártolásának számlájára írjuk az egészséget! Egy felkapott, divatos költő jut eszembe, aki a kulturális értékelésről mondott véleményt, a következőképpen érvelve: a mi érdekünk az, hogy a román íróknak idehaza kell ismertségre szert tenniük. Ennyi éppen elég! E szempont elárul egy bizonyos mentalitást, amely, amennyire bizarr, éppoly értelmetlen! És amely, sajnos, jelenleg is tartja magát. Nem tudom, mi lehet az alapja, de valami azt a benyomást erősíti bennem, hogy mindenáron meg akarjuk győzni magunkat arról, hogy ha a szellemi értéket egyszer létrehoztuk, annak idehaza kell maradnia! Mintha azzal, hogy ha arra kényszerítenénk őket, hogy a világra „röpjének” – természetesen, alapos, jól felkészült, támogatott fordítói tevékenység által –, szétszélednének, Isten tudja, hová, miként a pityang bőbitája, talán örökre elvesznének... Ugyan! Nehogy véletlenül arra ébredjünk, hogy művünk valamely díjat „bezsebelt” a meggyökeresedett felfogáshoz hű várakozás ellenére, miszerint a díjat vagy annak adják, aki felkészült rá, vagy nem adják senkinek...! Ez a fajta működtetési modalitás ellentétes irányú mindazzal, amit nem győzünk harsogni, kiabálni: „A kultúra létalapja éppen az, hogy egyetemes kontextusba állítva, a lehető legtöbb olvasó szellemi kielégülését szolgálja.” Vagy, Lovinescut idézve: „A kultúra minden társadalom végcélja.” Kissé leegyszerűsítve, megismétlem azt, ami már elhangzott, amit mások már mondtak: az országhatáron átjutott könyvek számával egyenes arányban növekszik az ország szellemi renoméja. Örvendetes jelenség, amely igazi alkotókészségünket dicséri!

Ide beszúrok – elgondolkoztatás végett – egy tévéműsorban elhangzott kijelentést, amelyet csak úgy röptében kaptam el. Így hangzott a szöveg: Magyarországon az anyanyelv a magyar, az apanyelv a latin. Mi mást sugall a fenti tömör megállapítás, hogyha nem a két ország eleve elrendeltségét a kölcsönös megismerés terén végzendő alapos együttműködésre? Különösen akkor, ha nem csupán egy keskeny palló köti össze őket, hanem szerkezeti kötőanyag, amely képes arra, hogy véget vessen a mentalitásnak, amelyre fent hivatkoztam, mégpedig: lanyha érdeklődés a nemzetközi elismertetés kérdésköre tekintetében, az értékrenden elkövetett erőszaktétel.

Félek attól, hogy látható erőfeszítések, egyéni kezdeményezések, vagy az egyes folyóiratoké, mint amilyen a kolozsvári *Tribuna*, a marosvásárhelyi *Vatra* stb., stb... nem rendelkeznek elegendő súllyal

ahhoz, hogy ha az Időnek tesszük fel majd a kérdést, ne azt a válasz-vallomást kapjuk tőle, hogy, biza, nem tűnik úgy, hogy nagyon sok újdonság történt volna a „testvériség-nap” alatt.

Itt, a mi vidékünkön, úgy tűnik, kitartunk a „riadalom-beidegződés” mellett, valósággal a vérünkkel vált, hogy ha fülünkbe jut, hogy a magyar irodalom valamely alkotása nemzetközi díjban részesült, azonnal felpattanunk, mint akit tűz riaszt... Ilyesfajta tájékozatlanság lett úrrá rajtunk, amikor 1936-ban Yolanda Foldes (Földes Jolán) író, valamely regény szerzője Londonban kitüntetést vett át, miután Amerikában a *Feláldozott nemzedék* című műve is előzőleg díjban részesült... Napjaink irigylésre méltó szerzője – nyilván – nem lehet más, mint a Nobel-díjas Kertész Imre.

Alapjában véve ez a cselekvésmód érvényesül, amikor a két kultúra kölcsönös megismerésének problémája kerül napirendre. És mégis, kitérnék egy érdekes vonatkozásra. Valamiféle lefegyverző őszinteséggel ismerjük el Magyarországnak a kulturális, művészeti propaganda terén tett erőfeszítéseit, elfogadva azt is, hogy számunkra modellként szolgáljon! De mivel a ténymegállapítástól a szükséges cselekvésig oly hosszú az út, senki sem mer cselekedni. Ez az ok ad bátorságot nekem, hogy valamiféle megoldással hozakodjam elő. Például mi lenne, ha valamiféle megegyezés jönne létre a propaganda-munkában illetékes tényezők sürgős cseréjéről a két ország között? Lehet, hogy ideális együttműködéshez vezetne, vagyis az elengedhetetlenül szükséges állandó jelleget biztosítaná abból a célból, hogy valós eredmények szülessenek: a legértékesebb irodalmi alkotások bekapcsolása az értékek egyetemes körforgásába. Ki tudja, még a szubjektivizmus is kiküszöbölhetővé válna, amely mindegyre felüti a fejét, amikor a valós értékrend megállapítása kerül terítékre, mert akárki bármit is mond, nálunk az a fontos, hogy *tudtuk*, és nem az, hogy *megismerjük*, esetleg: *fölismerjük*, és közben nagyon ügyelünk arra, nehogy véletlenül kellemtelen helyzetbe hozzuk magunkat azzal, hogy régi szokásunkhoz híven, mindegyre ellentmondunk. Amiből következik ugyanannak a „bűnbaknak” a végtelenségig történő, idegesítő botozása... Túlérzékenyek lévén, nem szégyelljük bevallani azt az igazságot, hogy lényegében még arra sem igyekszünk, hogy megismerjük saját magunkat, ahogy illenék... Hát akkor hogyan tudnánk arra törekedni, hogy azokat a kapukat nyitogassuk, amelyeken kijuthatunk a nagyvilágba! Nem

kényelmesebb azt mondani, hogy olyan nyelven írunk, amely... blablabla...

Számtalan más konkrét példával jöhetnék azzal kapcsolatban, hogy mi a teendő. Azonban tartózkodom ettől, mivel tiszta véletlenül szinte belekeveredtem – közvetítőként –, teljesen érdektelenül, a Románia és Magyarország között létesítendő irodalmi értékcseré egy apró csatornájának a megnyitása körül támadt csetepatéba. Ám az általam küldött SOS-vészjelek elvesztek az éterben, nem fogta senki...

A román szerzők fordítását és kiadását vállaló külföldi kiadók finanszírozási programjáról van szó. Elég, ha bepillantunk a 2015-ös év értékelésének néhány adatába. Szakemberekből összehozott bizottság végezte a munkát. A bizottság tagjai voltak: Laura Albulescu, Paul Cernat, Bogdan Crețu. Mialatt a „kikötést” fogalmazták: „a dossziék értékelése alapján...”, nekem személyesen az a sanda gyanúm támadt, hogy el sem olvasták a kéziratokat, a döntéshozatalkor az történt, hogy a szerző nevét vették alapul... Az eredmény pedig a következő volt: a 27 kérésből 10-et visszadobtak!

Első jele annak, mennyire készen állunk az értékek egyetemes körforgásba történő becsatlakoztatására! Magyarország 3 címet tartalmazó igényléséből kettőt hagytak jóvá, Bulgária 7 címet vállalt, 5-re kapott finanszírozást, Horvátország engedélyt kapott mindhárom kérésére... Ésígytovább...! Kell-e említenem ezek után is annak a szükségét, hogy rátérjünk az útra, amely a szélesebb körű láthatóság felé vezet?

Végül a megígért retorikai kérdés: vajon hogy nézne ki a két nép kultúrája közötti kölcsönös megismerés, értékcseré egy „kereszténnyé tett” történelem feltételei közepette? (*Bartha György fordítása*)

DOINA RUȘTI

Mind a magyar, mind a román írók annyira érzékenyek a történelem bonyolult problémái iránt, hogy mára már a kölcsönös jóindulat valóságos kódrendszerét hozták létre, ami sajnos eléggé mesterséges és működésképtelen képződmény. Ha sor kerül egy, a magyar közösség által rendezett eseményre, meghívják néhány román író is, ha pedig egy román irodalmi antológia jelenik meg, akkor főnntartanak benne egy-két helyet magyar írók számára is. Világok omlanak össze körülöt-

tünk, az értékek kritériumai pedig valamikor a nyolcvanas évek végén múltak ki. Ebben a káoszban, amikor a nemzeti identitás csupán feszítv jelleggel megidézett emlék, nehezemre esik közösségek irodalmáról beszélni, sőt, már egyetlen ország irodalma is szinte áttekinthetetlen. Csupán írók vannak, egy olyan történelemben, ahol a könyvek éppen agonizálnak. De hogy mégis együtt készítsük el a fáradt papír nagy temetőjét, a mai napon (amikor különféle alakok ingáznak a nagy vezetőknek készített trónusok és a tömlöc között), a mai napon, mondom, őszintén hiszem, hogy mégiscsak van egy válasz Lövetei kérdésére:

Itt az idő, hogy együtt írjunk meg egy történetet az együttélésünkről, mondjuk, Mészáros Ujj Károly 2015-ös *Liza, a rókatündérjének* hangján, megspékelve Nae Caranfil 2002-es *Filantropicájának* szociális víziójával. (Lövetei Lázár László fordítása)

SZENKOVICS ENIKŐ

Engem személy szerint az *egymás* szó izgat a leginkább ebben a kérdésben. Igen jól sűrűsödik ugyanis benne számomra mindaz, amit fordítóként felvállalok: *egy más* valami, jelen esetben irodalmi szegmens megismerése/megismertetése, ami különbözik a mienktől, más, mint a mienk. Az egy térségben élők egymás megismerésének igénye elvileg természetes kellene legyen. Gyakorlatilag azonban, kiváltképp a mi esetünkben, a történelem okozta új konstellációk sokszor nem egymás mellett élést, hanem egymás mellett (szélsőséges esetekben egymás ellen) való élést, eléldegélést eredményeztek. Természetesen tenni lehet és kell is ez ügyben. Ha nem így érezném – még ha nem is tudatosítottam annyira magamban –, minden bizonnyal nem fordítanék. Nem saját magam szórakoztatására teszem – bár ha nem élvezném, nem tudnám művelni –, hanem közvetíteni szeretném mások irodalmi értékeit valakiknek, akik szintén mások. És itt jön be az *egymás* szó számomra másik fontos konnotációja: az egyiktől a *másikig*, illetve a *másiktól* az egyikig vezető oda-vissza út, azaz a kétirányúság. A fordításnak ugyanis csakis akkor van értelme, ha nem egyirányú, azaz ha nemcsak mi akarjuk a másikat megismerni vagy megismertetni, hanem a másik részről is van erre hajlandóság és nyitottság. S hogy mit kellene tennünk még ez ügyben? A fordításokat továbbra is kiadni,

folyóiratok és könyvek formájában egyaránt, talán még több író-olvasó találkozót, konferenciát, többnyelvű felolvasást szervezni. És természetesen tovább fordítani.

SZONDA SZABOLCS

Caragiale hangfekvésében azt mondhatnám erre: naaagy téma, monser! Nem is igazán lehet röviden a kérdéskör mélységeibe menni, pláne, hogy helyenként örvényes. Megkísérlem a peremén, néhány mondatban.

Nincs gond a kultúra terén a kölcsönös megismeréssel: aki irodalmár mivoltát komolyan veszi, értelemszerűen nyitott, kíváncsi, mérlegelő ember, alkotását tápláló élményanyaga olyan tapasztalatokból is építkezik, amelyek a számára ismeretlennel, de nem kifürkészhetetlennek ítélttel határosak. A kultúra terén gond van a kölcsönös megismeréssel: amikor előítélet, berögzült lelki torlasz, hiúság, lefitymáló köldöknézés vagy félreértelmezett versenyszellem gátolja. Kultúrák közeledése akkor lehet a vonatkozó nemzetek találkozása is, ha a kultúra művelőinek hallható, érthető szavuk van a mindennapok felé. Következetes tartalmú idő kell hozzá, hogy az említett kultúraszó hasson a hétköznapok működésére. És értő közvetítők is kellene ehhez. A kultúra talajszintjén egyébként, akárcsak a mindennapokén, emberi, természetes, szükségszerűen adódó a párbeszéd, még ha nem is mindig sima. Viszont a kultúraidegen, zavaró tényezők valójában és teljesen talán nem távolíthatók el a folyamatból. Legfeljebb meg-, ezáltal kiírhatók belőle, versben, prózában, esszében.

Azt kellene tennünk, hogy többet találkozzunk, beszélgessünk. Személyesen is, nem csak műfordításokban, telefonon, interneten. A kapcsolódási pontok erősödnek, a nézeteltérések előrevivő jellegűvé változhatnak ezáltal. Nem teljes hasonulásról van szó, hanem közös témák megtalálásáról a különbözőségben, illetve azok akár széttartó, de valamiképpen mégis mozaikot, érthető és áttekinthető egésznek képező felvállalásáról. Semmiért egészen, mintha, vagy alkalmazva erre Sántha Attila költészet-meghatározását, miszerint „ama szent feleslegesség, játék és sírva nevetés egyben, melynek határozottan értelme van”. Hát legyen, ha van.

ALEXANDRU VAKULOVSKI

Tavaly bemutatták *Hányinger utca* című regényemet Sepsiszentgyörgyön, a PulzArt fesztivál keretében. A közönség szinte teljes egészében magyarokból állt, mégis nagyon jól éreztem magam, semmiféle sorompót vagy lövészárkot nem észleltem közöttünk. Tulajdonképpen az egész fesztivál alatt jól éreztem magam: jólesett a fogadtatás, melyben Szonda Szabolcs részesített, jó volt újra találkozni Péter Eszterrel, és persze ott voltak azok a remek emberek is, akikkel először találkoztam: Vetró Bajiról, Forró Farkas Tamásról, Kusztoz Attiláról van szó. Tóth Viktor saxofonistával beszélgetés nélkül is megértettük egymást, Potozky Lászlótól meg barátként váltam el, pedig alig néhány órával a hazaindulásom előtt találkoztunk.

A regény fordítójáról és kiadójáról nem mondok semmit, noha ők azok, akik a kultúra révén néhány lépcsőfokkal közelebb hozzák egymáshoz a magyarokat és románokat. A legbeszédesebb példa számomra Andrei Dósa, a román nyelven író magyar. Ő aztán egyáltalán nincs holtponton, közeledésről is furcsa lenne beszélni az ő esetében. Egyszóval, köszöntsük egymás bizalommal, olvassuk egymást, a többi, azt hiszem, jönni fog magától.

P. S.: De hogy olvashassuk egymást, országainknak fordítóprogramokat kellene kidolgozniuk, mindannyian nyernénk ebből a dologból.

P. P. S.: Besszarábiaiként látom, hogy a románok és oroszok közötti régi konfliktusok a kultúrában semmissé lesznek. Azt hiszem, ez igaz a románokra és a magyarokra is. (*Lövétei Lázár László fordítása*)

VIDA GÁBOR

Ismervén a román és a magyar társadalom kultúrához való viszonyát; ismervén a román és magyar politikai, állami, népi, gazdasági vezetői viszonyát a kultúrához; ismervén e két nép ijesztő hasonlóságait; ismervén e két nép értelmiségének jóindulatát és defetizmusát; ismer-
vén e két nép Párizsra, Berlinre, Londonra való hangoltságát, és a szomszéd népek, társadalmak, kultúrák iránti teljes, intézményes, érzelmi süketségét; ismervén a kultúrfölény és frusztráltság egyedi mintázatainak összefonódását és egymást kiegészítő voltát, úgy gondolom, hogy nagyon fontos tevékenység, ha román írók magyarokat,

magyar írók románokat olvasnak, fordítanak, népszerűsítenek, amíg a ténylegesen mérhető, számszerűsíthető haszonról nem ejtünk szót, de ha lesz román-magyar történelmi megbékélés, akkor elmondható, hogy az írók és a költők sokkal többet dolgoztak rajta, mint a politikusok (író vagyok, nyugalomra van szükségem, mondta Erasmus).

Zsidó Ferenc

KÖNYV AZ UNDORRÓL

- *Alexandru Vakulovski: Hányinger utca*¹-

Hogy nyomban erdélyi magyar párhuzammal kezdjünk: Alexandru Vakulovski *Hányinger utcája* olyan, mintha Orbán János Dénes *A Swedenborg kávéház* című regényét, vagy Potozky László *Élesét* olvasnánk, csak sokkal durvább, sokkal inkább „hardcore”. Ami közös mindháromban: a kolozsváriság, a kocsmai szubkultúra bemutatása, az egyetemista énelbeszélő életuntsága, költészetbe, szerelembe, drogokba menekülése. Vakulovski kávéházi szappanoperájában azonban igazán élesben mennek a dolgok... Nyelvi értelemben és a bemutatott élethelyzetek, események szempontjából is extrémnek minősíthető ez a könyv: vagyis szándékosan provokatívnak. Vakulovski kipróbálja első regényében, milyen elmenni esztétikai értelemben a végletekig, és ír egy undorító könyvet az undorról, mely épp nyerseségével, a mindannyiunkban ott lappangó, de a tudatalattiba száműzött, perverzióig fajuló undor-élvezet ultra-naturalisztikus bemutatásával vált ki katartikus élményt az olvasóból.

Az ajánlás megadja az alaphangot: „Barátaimnak, akik reményvesztetten, megundorodva, elégedetlenkedve átélték ezt a valóságot (egysek bele is haltak), továbbá mindazoknak, akik végigolvassák ezt a könyvet”. És bizony, itt a „bele is haltak” kifejezés nem képletesen értendő, nem poétikusan, hanem, amint a könyvből kiderül: szó szerint.

A könyv a főszereplő-narrátor Yo életéből mintegy 4–6 évet mutat be, körülbelül a 18–24 éves kora közti időszakot, a felnőtté válás folyamatát. Egy moldáviai fiatalemberről van szó, akit Kisinyov utcái neveltek fel, s aki a román tanügyminisztérium nagylelkűségének köszönhetően Kolozsvárra kerülhet egyetemre. Megjegyzendő, hogy Vakulovski elég sok önéletrajzi elemet felhasznál, de mégsem kell referenciálisan olvasni a művet, inkább az ezredforduló előtti utolsó nemzedék kórképeként. S ha már a párhuzamoknál kezdtünk, hadd

1 Sétatér Könyvek, Kolozsvár, 2015.

toldjuk meg még eggyel: olyan ez a mű, mint Salinger *Zabhegyezője*, annak 21. századi változata.

Yo zűrös családi környezetből származik: „A nap mindig szüleim veszekedésével ért véget. Pofonok, betört ablakok, széttört tányérok, szétdobált fazekak, végül szabadfogású birkózás”, kezdi egyenesen a gyermekkori élményeket, majd átvált ironikusba: „mielőtt az utca nevelésére bíztak volna, a családi légkör melege vezetett be az életbe”.

Yo lázadó, anarchista jellem, le szeretné rázni magáról mindazt a „hordalékot”, amit szülővárosa, hazája hagyott rá: „Csak az erőszak képes eltüntetni azt a szemetet, amit az URSS (*a Szovjetunió román rövidítése – ford. megj.*) nevű utópia hagyott ránk örökül.”

Már középiskolás korában rákap a kábítószerre, a fűre, s ekképpen naponta: „elküldtük a valóságot a picsába”.

Először a meneküléskényszer fogja el: „Nemzedékemből mindenki dobbantani akar. Mindegy, hová, csak éppen itt ne legyünk.” Romániába azzal az illúzióval jön át Moldáviából, hogy itt minden más lesz, de rövidesen csalódnia kellett, így szigorú ítéletet fogalmaz az országról: „ötéves terv helyett privatizációról beszélnek, kommunizmus helyett posztmodernizmusról, vagy nacionalizmusról, vagy fölzárkóztatásról. De amúgy – ugyanaz a diskurzus...”

Eléggé nyilvánvalóvá teszi azt is, hogy a moldáv–román viszony sem valami rózsás – ezt leginkább a két ország közti határon lehet észlelni: „Minden román cigány pidor, mondják az MK-beli románok, minden besszaráb orgyilkos orosz disznó, mondják a romániai románok.” Ez a kölcsönös gyűlölködés akár abszurdnak is mondható, hisz, amint a narrátor fogalmaz, sok minden összeköti ezt a két országocskát, főként: „a szarszag”.

Bár alapvetően köldöknéző könyv ez, sok közösségi trauma, eléggé ki nem beszélt társadalmi probléma is terítékre kerül, mint például a Szovjetunió afganisztáni háborúja, a burjánzó nacionalizmus, a romániai korrupció stb.

A 6. fejezettől tehát Kolozsváron, román szakos egyetemistaként látjuk viszont a narrátor-főszereplőt, aki viszont vajmi kevés érdeklődést mutat egyetemi tanulmányai iránt, inkább kocsμάzik, füvezik, bulikba, koncertekre jár (felbukkan az ezredforduló Kolozsvárjának kultikus kocsmája, a Music Pub is). A zene adja meg életük keretét:

„szükségünk van valamilyen Istenre”, mondja, és ezt a kemény rock/metal zenében találják meg. „A mi mindennapi spanglinkat add meg nekünk ma”, imádkozik másutt, s erre az alternatív imára csakis az lehet a válasz, hogy kábszeres álmában az ördöggel találkozik.

Részletesen bemutatja a kolozsvári Haşdeu bentlakáskomplexumot, azon belül is a hírhedt XVI-os fiúbentlakást: „ez a bentlakás valósággal ösztökélt, hogy sétálni menj, hogy megigyál egy sört a Hányinger utcában, pedig ott mindig tele volt minden kocsmá, de még az a hely is jobb volt, mint a bentlakásban fortyogó szar”. Később így árnyalja az utca leírását: „Igazi megpróbáltatás végigmenni ezen az utcán: az egyik hányik, a másik pisál, vagy tizenöten épp bunyóznak (...), kurvák mindenütt...”.

A könyv eredeti címe egyébként *Pizdet*: ez egy magyarra nem igazán fordítható, orosz származású indulatszó, mit a moldáv diákok előszeretettel használtak. Ehelyett választja a könyv fordítója, Lövetei László a találó „Hányinger utca” címet, mely egyszerre konkrét (a bentlakáshoz felvezető utca népi neve) és szimbolikus: az életundor kifejezője. E cím ugyanakkor „helyhez is köti” a művet, talán Kolozsvárabb-regényé teszi, mint amennyire valójában az.

Kolozsvár egyébként a maga interkulturalitásában, nemzetiségi sokszínűségében jelenik meg – ha ez alatt nem is egészen azt kell értenünk e regény esetében, mint általában szokás. Például Yo egyik ismerőse felszed egy magyar lányt a buliban: „Piros-sárga-kék sálát tekert a kislány nyakára, s teljes erejéből dugja hátulról”.

Yo egyébként művészként, időnként ír, rendszeresen olvas, de számára ez is csak menekülés: „A művészet és a drogok mindig alternatívát jelenthetnek. Néhány évvel ezelőtt még az alkoholt és a gyilkolást is ide soroltam volna, de most már undorodom ezektől a dolgoktól.” Az írásra, mint kegyelmi állapotra, a későbbiekben is reflektál: „az írás alighanem egyfajta többszintes önkívület, egy kicsit hasonlít a hasis hatására...”, ugyanakkor sajátos irodalomfilozófiai nézeteit is közzéteszi, máskor „beszól” ismert kortárs román szerzőknek: „a profik versesköteteinek többsége tulajdonképpen szart sem ér...”. „A hip-hop, a külvárosok szubkultúrája egyszer majd a kultúra fontos része lehet.”

Yo az egyes fejezetekben bemutatja barátait, ivó- és kábítószerező cimboráit, akik hozzá hasonlóan mind tévelygők, az élettől megcsömöröltek, vagy örök keresők. Kitérés kísérleteik is többnyire kudarcba fulladnak. (Ellenpélda Baston, aki például beállt szerzetesnek, s egy kolostorban „megtalálta a nyugalmat, amire mindannyian vágyunk, azzal a különbséggel, hogy nekünk csak az út végén adatik meg”.)

Életcéljai nincsenek, dolgozni nem akar, mert „a meló a legjobb módszer, amellyel a valóság basztathat minket.”

Kökemény realizmus a Vakulovskié, a narrátor állandó kiszólásai, ítéletei, illetve az egyes szám első személyű narráció ugyanakkor szubjektívvé, szeszélyessé teszi a stílust (Yo többnyire egy láthatatlan, a történetben meg nem jelenő, alapvetően beazonosíthatatlan személyhez beszél, aki valószínűleg a saját /jobbik/ énje).

Ha már drogozás, természetesen néhány túladagolós sztorit is talál, amikor a senki és semmi között lebegett, és nem lehetett tudni, visszatér-e még. „Az évfolyamunkról csak ketten nem drogoztak, de nem is voltak jók semmire”, sommázza egy helyütt nem éppen hízelgő véleményét a „többiekről”.

Ő már nem tud meglenni kábítószer nélkül: „a napokban megpróbáltam itt maradni a ti valóságotokban. Iszonyatos volt...”

A másnapok, a tisztulások azonban kínkeservesek: „Utálok magam, undorodom mindentől. (...) Én már nem Yo vagyok, hanem egy idióta, bandzsító akárki...”

A könyv végszavát a „megváltó undor” hozza el: Yo végül eljut arra a szintre, hogy látszólag a drogozástól is megcsömörlik, de így is egy éteri dimenzióban él: „Úgy nézem most a valóságot, mint korábban a hallucinációkat. Többé nincs szükségem drogokra. Így is túl színes minden.”

A záróképben egy pillanatra megjelenik az idill Kolozsvar utcáin, az olvasó megdöbbenően állapítja meg, hogy új, „megtisztult” dimenzióba érkezett, de aztán az apa hozzácsapja a járdaszegélyhez az öt megkarcoló kisgyermeket, és továbbmegy, az anyára is rászólva, hogy ő se álljon meg. Igen, a könyv azt sugallja, nincs megállás. S hogy igazából nem is érdemes. S hogy nem muszáj belehalni az undorba, de élni benne minek?

Eddig még nem tértem ki rá: a könyvben van egy „vadhajtás”, az alapsztorihoz egyetlen szállal sem kapcsolódó betét: Galina Ivanovna kisinyovi tanárnő kálváriája. Otthagyja az iskolát valami kétes, eléggé nem tisztázott célú szerbiai kiruccanás végett, de a szerb határőrök lekapcsolják barátnőivel együtt, két héten át fogva tartják, megalázó módon élvezkednek rajta, majd elengedik. Valahogy hazakeveredik, otthon a frusztrált férj veszi kezelésbe. Számomra nem eléggé világos, miért került bele ez a bizarr történet a könyvbe, talán a megalázás könnyűségét, a megalázottság éteri báját bemutatandó...

Amint a bevezetőben erre már utaltam, Vakulovski elég sok trágár, útszéli kifejezést használ, egy helyütt arról is értekezik, hogy mi szükség van ezekre: „az a valóság, amelyet itt és most élünk meg, nem fejezhető ki egy szimpla kérem!-mel, jó estét!-tel, jó étvágyat!-tal. (...) Ezt a valóságot a szopd le a faszom! és a kurva anyádat! írhatja le.”

Szerkezetileg kissé széteső (mert rövid, olykor esetleges fragmentumokból épül) a könyv, a drog-motívum pedig talán túl sokat ismétlődik/variálódik, ettől eltekintve jelentős irodalmi újdonság, egy nemzedék létérzésének hű bemutatója, az irodalmiság kereteinek tágítója, vakmerő provokáció az önmagunkkal/világunkkal való szembenézésre. Ezért is örülök, hogy Lövetei Lázár Lászlónak köszönhetően megszületett a *Pizdet* magyar verziója (melyet, talán nem véletlenül, egy kolozsvári kiadó gondozott), és nem csupán a számomra otthonos-ismerős kolozsvári egyetemista milió bemutatása miatt.

GYŰRÖTT TRAKTOR, KISIMULT ARCOK

– Dan Lungu: *Tyúkok a mennyben* –

Érdekes vállalkozás Dan Lungu *Tyúkok a mennyben*² című regénye: alulnézetből mutatja be az 1989-es romániai forradalmat megelőző, illetve az azt követő „átmeneti” időket. Egy moldvai (kis)város egyetlen utcájának perspektívájából láttatja a groteszk, olykor abszurdba forduló történéseket. Az utcát Akácós utcának hívják,

² Dan Lungu: *Tyúkok a mennyben*. Ford. Szonda Szabolcs. Pont Kiadó, Budapest, 2016.

ez bennünk, magyar olvasókban olyan konnotációkat idéz elő (népdalunk: Akácós út, ha végigmegyek...), amelyek extra jelentésmezővel gazdagítják a szimbolikus tartalomban amúgy sem szűkölködő utcanevet, mely a könyv lapjain a beletörődés, illetve az (újra)mesélés mint megértés jelképeként van jelen.

Dan Lungu regénye mozaikokból épül fel, lazán összefüggő epizódokból. Mindegyik rész végeredményben egy-egy anekdota (magyar irodalmi párhuzammal: mintha Mikszáthot látnánk a 21. században), melyeket összefűznek az előre- és visszautalások, az ismétlődő helyszínek és szereplők.

A könyv „szakrális tere”, origója, a Gyűrött Traktor nevű kocsmá, ivó. Innen indul ki, ide tér vissza minden és mindenki. Itt folynak a nagy dumák, melyeket Dan Lungu élvezetes moldvai kocsmanyelven közvetít, a fordító, Szonda Szabolcs pedig élvezetes erdélyi/székely kocsmanyelven ad vissza. (Megjegyzendő, hogy a fordító megkönnyíti a magyar olvasó dolgát: a szöveget magyarázó lábjegyzetekkel látja el, információkkal szolgál eseményeket, személyeket illetően).

Az egyes fejezetek az utca egy-egy lakója életének meghatározó történetét mesélik el, egyszerre külső és belső nézőpontból (a szerzői és szereplői diskurzusok váltakoztatásával).

Az első fejezetben Milica a figyelem középpontjába kerül azáltal, hogy járt a megközelíthetetlen ezredesék házában, s színes képsorokban elmeséli a látottakat. Milica elégedetten sütkérezik a feléje irányuló elismerő-kíváncsi-irigy tekintetekben, s valahányszor újrameséli a részleteket, egyre inkább eltúlozza, felnagyítja azokat. Nyilván, az irodalomban sincs új a nap alatt, számunkra, magyar olvasók számára ez a motívum ismerős lehet Örkény István *Tótekjából* (amikor Tót úr lánya mesélni kezdi a faluban az őrnagy érkezésének hírért). Aztán, mint minden csoda, ez is csak három napig tart, Milica sztoriját übereli egy szaftos szerelmi történet: „megjárta Fănică Geambașu a lányával” (...) „az embrió társtulajdonosának kilétét” sikerül felfedni, de mint kiderül, ezúttal csak megjátszott terhességről van szó, hogy az apa szíve lágyuljon meg, és egyezzen bele a házasságba.

Dan Lungu plasztikus képekben mutatja be a kommunista időszakot, illetve a forradalom utáni átmenetet, két idősíket, az akkor és most kapcsolódik egymásba, az akkorhoz efféle értékítéletek társulnak, mint:

„akkoriban még sehol sem voltak a délutáni tévés szappanoperák”, ezért az emberek (asszonyok) vagy „szerelmes regényeket” olvastak, vagy pletykáltak, esetleg (a visszahúzódobbja) leskelődtek; akkor, „ha a hazugság fájt volna, micsoda jajgatás lett volna...”, most „a mérnökök dinnyét árulnak a piacon”.

A témára minduntalan visszatér, újabb variációk, szentenciák születnek. Például: „Á, ezek arra se képesek, hogy kimeszeljék, amit Ceaușescu felépített.” – de a vélemények sokfélék, így ennek ellenkezője is megjelenik, a kommunizmus árnyoldala: „nem kínálás, hanem kint állás” (a sorban).

Vagy: „Az utca szinte mindegyik háza jelzi gazdája munkahelyét, főleg az 1989 előtti, amikor bőséggel lehetett hazalopni mindenféle anyagot. 89 után (...) a gyárak sorra csődbe mentek. Egyesek kérték előrehozott- vagy betegnyugdíjazásukat, zömük viszont egész egyszerűen munkanélkülivé vált. És ahhoz, hogy megéljenek, kénytelenek voltak visszaidézni mindennapjaikba a tyúkkotkodácsolást, a disznórőfögést és a tehénbőgést.”

A témáról tehát a kívülálló narrátornak is megvan a véleménye, és a szereplőknek is (a kettő nem feltétlenül egyezik). A szereplők többnyire megszépítő nosztalgiával mutatják be Ceaușescu kommunizmusát, rendről és kiszámíthatóságról beszélve, az átmenet korszakáról azonban szigorú kritikát mondanak, káoszt és totális elszegényedést emlegetve. Pedig az elbeszélésekből az is kiderül, a Ceaușescu-rezsim idején is mennyire esetleges volt minden: az Akácos utcában például elkezdtek egy munkálatot, amelyről a helyiek csak sejtették, hogy kanalizálás akar lenni, csöveket hoztak, vittek, árkot ástak, tömtek, végül az egészből nem lett semmi. Ez az epizód parabolikusan is értelmezhető: a korszak értelmetlenségét jelképezi.

A regény egyik főszereplője Mitu, az egyszerű munkásember (de igazából a kor a regény főszereplője, vagy az utca), akinek van egy nagy sztorija, ez határozza meg identitását: hogy meglátogatta Ceaușescut, aki egy Daciával is megajándékozta. Ezt a történetet mindegyre elmeséli a Gyűrött Traktorban, véleményét sem rejtí véka alá. Ceaușescu szerinte: „Vagány fickó volt, mondom én, kár, hogy kilőtték, mint egy kutyát”. A feleségéről, Ceaușescu asszonyról viszont már elmarasztaló véleményt mond: „Leana volt a csömör kettejük

közül, mondom én...” Mitu azt is felidézi, milyen bölcs előrelátással beszélt Ceaușescu az öt később félreállító Iliescuról, aki az átmeneti időszak elnöke lett: „ha én meghalok, és ennek a cigány Iliescunak a kezére kerülök, megöl a vigyorgás...” Mitu, „az átmenet ágrólszakad-tja” elméletben megházasodik, feleségül veszi „Luminițát, a munkanélküliek menyasszonyát” (egy létállapotot kifejező gesztusról vagyis csupán „dumáról” van szó). Kocsmai monológiájában beszél még a Caritas nevű pénzes piramisjátékról, a privatizáció címén elköttyavetyélt vállalatokról, kollektívekről, az állami vagyonalapból kilopott pénzekről, arról, hogy akik jól tudtak helyezkedni, egy csapásra meggazdagodtak, a többség azonban földönfutóvá vált, és „napszemüvegben meneget keresztül az átmenet alagútján”. Elbeszélésének az a sommája, hogy „...hiába keménykedünk most, a kommunizmus egy napon visszatér”.

Az utcában vannak átlagemberek, tipikus külvárosi figurák, de van két kívülálló, külön család, akik kívülről csöppentek bele ebbe a milióbe, s akik tüntető távolságtartásukkal ingerlik az őshonosokat: az egyik a már emlegetett ezredes és családja, a másik Socoliucék. Vera Socoliuc Bukarestből került ide, külön, beteges asszonyság, s legfőképpen azért más, mint a többi utcabéli asszony, mert nem szeret pletykálni.

Amint említettem, a könyv végeredményben anekdoták laza füzére, ezek között van babonában bővelkedő mítosz-történet, avagy „urban legend” is, például: Ceaușescu kihirdette az abortuszellenes törvényt a központi pártlapban, egy hölgy vécépapír hiányában épp abba törölte meg popóját, s „kilenc hónappal azután, hogy az újságpapírt igénybe vette, életerős legénykét hozott a világra, aki a megszólalásig hasonlított Nicu bára.”

Amint a bevezetőben erről már szó esett, a Gyűrött Traktor a könyv szervező eleme. Ticu Zidaru kocsmájáról van szó, nevét a kert sarkában heverő traktorfülkéről kapta, mely bárként fungált. Ticu a traktort mindjárt az 1989-es forradalom után vette, s belekóstolt a földművelésbe, de miután felborult a járgánnyal, gyorsan levonta a konzekvenciát, hogy a mezőgazdaság nem neki való. A traktort viszont, ha már megvolt, szerette volna felhasználni valamire. Eredetileg élelmiszert árusító bódévá alakította volna, aztán kocsma lett belőle, s ugyan nem

volt benne elegendő hely és kényelmetlen is volt italok felszolgálására, de azóta is úgy érzi, hogy különleges hangulatot kölcsönöz lokáljának. És csakugyan: az emberek szerettek ide jönni, naponta többször is tiszteletüket tették. Ticu Zidarunak az volt a legfontosabb, hogy folyton jókedvű emberek veszik körül, így kliensei: „mintha mulatságra invitált barátai lennének. Vagy épp lakótársai...”

A Traktor volt: „a férfiak mennyországa”. Ehhez kapcsolódik a könyv címe is: egy alkalommal Relu Covalciuc, kellőképpen ellazulva, filozofálgatni kezd, hogy vajon a tyúkok hisznek-e Istenben: „ugyanaz az Istenük vajon, mint a miénk? Van-e a tyúkoknak mennyországuk? A végkövetkeztetése az, hogy a tyúkok élete talán még irigylésre méltóbb, mint a Traktorban lévőké: „Úgy éreztem (...), ha én is ebben a helyzetállapotban lehetnék, vagyis tyúk.”

A könyv csúcspontját Relu Covalciuc gilisztás története képezi: „Az egész kert, nemhogy nyüzsgött, hanem egyenesen nyögött a gilisztáktól.” „Mintha jégeső esett volna, csak hernyókkal...”. A gilisztasereg a pincében is megjelenik, egyesek csak szörnyülködnek és ördögi meszterkedést sejtene, esetleg égi jelnek vélik, a praktikusabbja olyan tippel jön, hogy fel kellene használni őket természetes trágyaként, esetleg exportálni is lehetne (horgászáshoz, vagy éppen bioalmák elmaradhatatlan tartozékaiként).

Az egész utca izgalomban van, még a tévések is kijönnek riportot készíteni, de sajnos pár nap múlva kiderül, hogy a giliszták azért jöttek ki a felszínre, mert a kertben lévő magasfeszültségű vezeték meghibásodása miatt áramütés érte őket. Így Covalciuc története is érdeklenné válik, mint az elején a Milicáé az ezredes házával. A *Tyúkok a mennyben* nyitott könyv: e lerombolt mítosz után ismét jön egy újabb szaftos sztori, és így megy ez, örök körforgásban, ez tartja életben az Akácós utcát.

Dan Lungu szórakoztatva gondolkodtat, következtetése az, hogy az átmenet(ek)nek nem biztos, hogy van eleje és vége, és hogy a benne tévelygő ember egyetlen mentsvára a kibeszélés, a dumálás, mert általa felismeri, megérti és talán elfogadja helyzetét.

A könyv egyértelműen üdítő olvasmány, talán nem annyira kompakt, mint Tar Sándor *A mi utcánk* című kötete (ha már hasonló témáról beszélünk), de a poénos kocsma- meg konyhafilozófiák mögött megvan

az igazi mélység is, átjön a társadalomkritika, a bábuként kallódó, kiszolgáltatott emberek félszeg élni akarása. Szerkezetileg tehát kicsit esetlegesnek tűnik a kötet, ennél több, de akár kevesebb mozaikból is állhatna, de fontosabb talán az újszerűség, a hétköznapien vagány hangszerelés, a téma sajátos megközelítése. Mindezekkel magyarázható, hogy román nyelven sikerkönyv lett a *Tyúkok a mennyben*, hogy már számos nyelvre lefordították, ezért jó, hogy immár magyarul is elérhető.

Tamás Dénes
ÉLETKÉPEK A MÚLTBÓL

– *Cristian Teodorescu: Medgidia, a hajdani város*¹ –

Egy ideje, amikor egy kortárs román szerző által írt szépirodalmi művet kezdek olvasni, el kezd bennem működni egy nem irodalmi jellegű kíváncsiság is. Legalábbis nem úgy olvasom, mint egy cseh, esetleg egy francia szerző művét. Vajon mennyire más, hogyan más a könyv, mint a magyar nyelven éppen megtörténő irodalom akármelyik alkotása? – kérdezem. Ugyanúgy vagy másként láttatja-e a világot, hasonló-e a viszonya a közel és a távolmúlthoz, a traumáink feltárásában, elmélyítésében érdekelt vagy esetleg hozzáfér olyan felhajtóerőkhöz, amelyek számomra bántóan szűkösen vannak jelen a kortárs magyar irodalomban? De szakmaibb kérdések is eszembe jutnak. Például: milyen a regény nyelvhasználata, mennyiben van tisztában azokkal a prózatechnikai fogásokkal, amelyek a nyolcvanas évekbeli magyarországi prózafordulathoz köthetők, felmondja-e vagy sem a regény az én elbeszélhetetlenségének tézisé? Egyszóval, viszonyítok. Hol hasonlóságokat, analógiákat, hol áthidalhatatlan eltéréseket fedezek fel, de van, amikor elhamarkodottan általánosítok, vagy csak egyszerűen belezédülök az egyediségek megismételhetetlen szakadékába. A vélt vagy valós társadalmi-kulturális közelség ilyen módon is hangolhatja a figyelmet. És hogy ebből születik-e valamilyen kamatoztatható felismerés, nem tudom. Egy dolog biztos: keresem a kapcsolatot.

Így kezdtem el olvasni Cristian Teodorescu *Medgidia, a hajdani város* című könyvét is. A könyv a marosvásárhelyi Lector Kiadónál jelent meg, Koszta Gabriella fordításában, aki már eddig is kortárs román regények garmadáját magyarította kitűnően. Hogy itt is jó munkát végzett a fordító, azt a magyar szöveg olvasmányossága, a prózai nyelv természetessége is igazolja, ami természetesen elsődlegesen az eredeti munka érdeme, de ezt bármikor el tudná rontani egy kevésbé sikerült fordítás, amiről itt természetesen egyáltalán nincs szó.

S ha már olvasmányosságot említettem, itt meg is állnék egy picit, ugyanis ez nem egy külsődleges határozománya a regénynek, hanem a

1 Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2014.

regény számos összetevőjéből összeálló sajátosság. Kevés olyan kortárs regényt lehet olvasni, amely ennyire magától értetődően köti magához a figyelmet. És ezt nem a történetvezetés fordulatainak visszatartásával éri el, vagy valamilyen más olyan fogással, amelyeket az amerikai konzerv-regényírás tankönyveiből lehet tanulni. Itt nincs nagy történet, nincsenek élesen polarizálódó hősök. A regény címe világosan jelzi, mivel van dolgunk: várostörténettel. Medgidia, Dobrudzsa egyik multietnikus kisvárosának történetével, amely a nagy változások egyik korszakát foglalja magába, 1940-től a Kommunista Párt diktatúrájának a kiépüléséig. Azonban itt is pontosítani kell. A történelem ugyanis nem tablószerűen, a folyamatok, illetve a folyamatok csomópontjainak az ábrázolásán keresztül kerül bemutatásra. Teodorescut ugyanis csak annyiban érdekli a történelem, amennyiben az beszüremkedik a város többnyire kisszerű lakóinak az életébe. Ők a regény világának igazi hordozói, a velük megesett események, az azokra adott reakcióik adják ki a regény mozaikszerű vonalvezetését, azt a százkét, két-három oldalas rövidke fejezetet, amiből összetevődik a regény.

Az olvasmányosság minden látszat ellenére egy rafináltan megszerkesztett könyvet takar. Teodorescu egyenesen provokálja az olvasóját, amikor az egyik román kiadáshoz írt előszavában azt ajánlja, akárhonnán el lehet kezdeni a regénye olvasását.² Akár a végétől előrefele. A több mint száz részből álló regény pedig tényleg olyan, mintha mindegyik résszel befejeződne, ahhoz, hogy a rákövetkezőben majd tovább folytatódjon, egészen az utolsó részig. Mindegyik rész önálló univerzumnak is tekinthető, viszonylag kevés szereplővel, ezek a szereplők azonban a rákövetkező fejezetekben vissza-visszatérnek, de anélkül, hogy karakterükben különösebben árnyalódnának. Van valami anekdotajelleg az így elmesélt történetekben, de az anekdoták lekerekítettsége nélkül. Sőt az ilyenkor elvárható tanulságok is hiányoznak. Egyszerűen belépünk egy megadott szituációba, történik ott valami az éppen kiemelt szereplőkkel, és már le is zárul a részlet. Többnyire kis térben mozgunk, ahogy a megtörtént dolgoknak sincs egy város vagy egy emberi életen túlmutató jelentősége, az események tállalását azonban számos hrabali zsebcsel, érzékeny megfigyelés teszi különössé, fordulatossá.

2 Cristian Teodorescu: *Medgidia, oraşul de apoi*. Polirom, 2012. 7. o.

Ebből a mozaikos szerkesztettségéből kiindulva akár a regény történelemszemléletéről is lehetne beszélni. Mert azért részről részre előrelépkedve csak átfog a regény egy történelmi korszakot, csak beszüremkedik a világtörténelem ebbe a poros kisvárosba is, meghatározva annak életét, az ott élő, ott megforduló emberek döntéseit, kiállt szenvedéseit. De az így bemutatott történelem egyáltalán nem hasonlít a történelemből kiemelt történelemszemléletére, inkább egyfajta alulnézetből láttatott történelemről lehet beszélni, a megélt és egy kocsmasztal mellett elmesélt történelemről, ami még nincs osztályozva, megszűrve, amiben még nem vált el a lényeges a lényegtelenről, a jó a rossztól, nincs ok-okozati sémák közé kényszerítve, s ezért nem is tehet mást, minthogy újra- és újrakezdődik az újabb és újabb helyzetekben, az egymásra rákövetkező fejezetekben.

A részek fordulatossága a mozgatott figurák különösségéből, reakcióik kiszámíthatatlanságából, a helyzetek egyediségéből fakad. Ízes olvasmány a regény. Ezt az ízességet nemcsak azért érezhetjük, mert a regényben sokat esznek és isznak, ami nem véletlen, hiszen a regény egyik kitüntetett helyszíne egy vasútállomási kocsmá. Maga a történetmesélés is hozza ezt az ízességet. Egyszerűen izgalmas ez a sokszínű dobrudzsai világ. Egy olyan világ, amit románok, cigányok, tatárok, törökök, görögök, zsidók laknak be együtt, amit egészen a regény végéig még nem változtat piszkosszürkévé a kommunista államépítési düh. Ugyanakkor, a lokalitás koloritjai mellett a színes figurák is sokat hozzátesznek a regény élvezhetőségéhez. Ezek a szereplők teljesen kimerítik „az esendő hősök” fogalmát. Saját szenvedélyeiknek, s a történelem értelmetlen fordulatainak kiszolgáltatott emberekről van szó, akik azonban mégis valamilyen megfoghatatlan erőtartalmat hordoznak magukban, s ezért még ha elbuknak is, bukásuk, haláluk valamilyen poétikus többletet kap. Mintha azt próbálná sugallni a regény, hogy egyedül csak valamilyen megfoghatatlan szenvedély vagy szenvedés tud igazolni egy emberi csődöt, vagy akár az értelmetlen halált is.

S közben mégis telik az idő a regényben. A legionárius mozgalom dülése után bejönnek a németek a városba, utánuk az oroszok, amivel elkezdődik a hajdani város brutális felszámolása is. Egy világ tűnik el a kommunista diktatúra kiépülésével, embertípusaival, öltözködési módjával, kulináris szokásaival, a megélhetési stratégiáival együtt. S

hogy miért nem maradunk a veszteségérzettel a regény elolvasása után? – számomra ez az igazi rejtélye Teodorescu könyvének.

Az utóbbi időben számos kortárs román szépirodalmi mű fordítódott le magyar nyelvre, amelyek kiadásában az erdélyi magyar kiadók is jeleskedni kezdtek. Amit sajnálni szoktam, hogy visszafele nem működik ennyire magától értetődően a dolog, s ezért még számos olyan (s most címeiket nem sorolok) erdélyi magyar irodalmi mű keresi önzetlen, munkás fordítóját, amelyek egyaránt gyökereznek a román és a magyar kultúrában, történelemben. Tehát képesek lennének annak a kapcsolatnak a kiépítésére, ami számomra a kihívást jelenti a kortárs román irodalom olvasása közben. Ugyanis feltevődik a kérdés: mit lehet tanulni ezekből a könyvekből? Mit lehet tanulni Teodorescu regényéből? Talán azt, hogy másként nézzük a történelmet, mint amihez hozzá vagyunk szokva. A magyar regényekből ugyanis leginkább azt tanulhatjuk meg, hogy a történelem az a hely, amiben meggyalázódik, megtöretik az ember. Talán egyedül Darvasi László az, aki képes arra, hogy a fantasztikumba, a mágikusba oldja fel a történelem horrorját. Teodorescu valami mást tesz. Ugyanis az ő regényeiben is megsebződnek, megtöretnek az emberek. De mégis áthatja az egészét valami más, a sokszínű, szertefutó élet szeretete, egyfajta balkáni derű. Ezért nem ragad bele a veszteségekbe, a traumákba az emberi élet. Hanem szertefut, továbblép, új formát ölt magára.

Ebben a regényben éppen százkettőt.

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Dénes - Csíkmadaras
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Imre-Levente - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajkó István - Csíkszentmárton
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Bara Béla - Csíkszereda
Baracsi Levente - Arad
Bárányi Ferenc - Temesvár
Baricz Lajos - Marossszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borcsa Julianna - Csíkszereda
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Böloni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Mgr. Csíki Dénes - Nyáradköszvényes
Csíki Zoltán - Parajd
Dr. Csizsár Anna - Marosvásárhely

- Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József – Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Gyula – Kolozsvár
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Funari Zoltán – Kolozsvár
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Dénes László – Nagyvárád
 Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
 Diénes Gábor – Nagybánya
 Dimény Attila – Kézdivásárhely
 Dimény Haszmann Orsolya – Csernáton
 Dobos Sándor – Nagyvárád
 Dr. Dóczy Annamária – Marosvásárhely
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Duma András – Klézse
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Eigel Tibor – Csíkszereda
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes István – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Dr. Fehér István – Székelyudvarhely
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor Levente – Csíkszögöd
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Attila – Székelyudvarhely
 Gáldi György – Bukarest
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gáll Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Gergely Zoltán – Kolozsvár
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkcicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Dr. Horváth Anna és Dr. Horváth István – Kolozsvár

- Horváth Kovács Ádám - Marosvásárhely
 Hubert Sándor - Bukarest
 Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
 Imece Márton - Kolozsvár
 Imre Jolán - Csíkszereda
 István Adrian - Székelyderzs
 Istvánffy Katalin - Torda
 Izsák Balázs Árpád - Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád - Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós - Kolozsvár
 János Ágnes - Csíkszereda
 János Julianna - Csíkszereda
 Jánosi Bertalan - Csíkszereda
 Jánosi Csaba - Csíkszereda
 Joikits Attila - Szilágysomlyó
 József Álmos - Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde - Csíkszereda
 Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István - Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor - Sepsikőröspatak
 Kánya József - Csíkszereda
 Kassay Vilmos - Csíkszereda
 Katona Lajos - Kolozsvár
 Kedves Béla - Gyimesközéplök
 Kémenes Bernadette - Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes - Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő - Maksa
 Keresztes Péter és Kedves Emőke - Temesvár
 Dr. Kikeli Pál István - Marosvásárhely
 Király László és Edit - Nagyenyed
 Király Zoltán - Kolozsvár
 Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
 Kocsis László - Marosvásárhely
 Kolbert Tünde - Borszék
 Kolumbán-Antal József - Zetelaka
 Kolumbán Gábor - Énlaka
 Kolumbán László - Székelyudvarhely
 Koncsag László - Gyulafehérvár
 Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor - Kolozsvár
 Koszta Gabriella - Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert - Bukarest
 Kovács Barna - Marosvásárhely
 Kovács Béla - Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
 Kovács Katalin - Csíkszereda
 Kovács Mária - Székelyudvarhely
 Kovács Piroska - Máréfalva
 Kovács Zsuzsanna - Bukarest
 Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
 Köllő Félix - Csíkszereda
 Kőszegi Enikő - Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor - Csíkszereda
 Dr. Kurkó János - Székelyudvarhely
 Kristó Boróka - Csíkszereda
 Kürti Miklós - Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér - Gyergyóremete
 Laczkó Anita - Gyergyóremete
 Laczkó György - Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre - Gyergyóremete
 László Attila - Jászvásár
 Lászlófy Pál István - Csíkszereda
 László György - Maroskeresztúr
 Dr. László Ilona - Marosvásárhely
 Lázár Lilla - Csíkszereda
 Lehoczky Ferenc - Arad
 Léstyán Dénes - Csíkszereda
 Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
 Lőrentz Éva-Noémi - Brassó
 Lőrincz Ágnes - Marosvásárhely
 Lőrincz József - Székelyudvarhely
 Madaras Lázár - Brassó
 Mag István - Lövete
 Dr. Major Zoltán Zsigmond - Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba - Felsőbánya
 Markó Béla - Marosszentkirály
 Márk Dezső - Csíkszereda
 Dr. Marton József - Gyulafehérvár
 Márton Ferenc - Temesvár

- Márton Károly – Marosvásárhely
 Mașteriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Dr. Mátyus Gyula – Székelyudvarhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lővéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Mikes Borbála – Uzon
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székely-
 udvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Miklós Tamás – Marosvásárhely
 Mikó Júlia – Brassó
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Lea – Csíkszereda
 Murádin László – Kolozsvár
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Müller Dezső – Vámfalu
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Németh Irén – Vulkán
 Nete Mariana – Csíkszereda
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Olti Kálmán – Csíkszereda
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Orendi István – Székelyudvarhely
 Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Mihály – Gyergyóremete
 Papp Zoltán – Zilah
 Péntek János – Kolozsvár
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (7 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi Eszter Katalin – Sepsiszent-
 györgy (3 darab egyéves előfize-
 tés)
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Sebestyén Rita – Kézdiszentlélek
 Seprődi József – Dicsőszenmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Andor – Bukarest
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró

- Szabó Judit - Kézdivásárhely
 Szabó Magdolna - Csikcsicsó
 Szabó M. Barna - Székelyudvarhely
 Szabó Nándor - Marosvásárhely
 Szabó Noémi - Csíkszereda
 Szabó Piroska - Nagyvárad
 Szabó Sándor - Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor - Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna - Csíkszereda
 Dr. Szász Éva - Gyergyóalfalu
 Szász Katalin - Bukarest
 Szász Kinga - Kézdivásárhely
 Szász Zoltán - Székelyudvarhely
 Szathmáry János - Gyergyószentmiklós
 Szatmáry Margit - Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén - Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs - Marosvásárhely
 Szávai Márton - Enlaka
 Szekeres Adorján - Csíkszereda
 Székely Ágnes - Balánbánya
 Székely Levente - Csíkszereda
 Székely Szabó Zoltán - Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna - Kolozsvár
 Szén Olga - Datk
 Szén Sándor - Siménfalva
 Dr. Szentannai Dénes - Székely-
 udvarhely
 Szilágyi Németh Éva - Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd -
 Sáromberke
 Szócs István - Szentegyháza
 Szócs Viktor - Kovászna
 Tamás Béla - Csíkszereda
 Tamás Géza - Székelyudvarhely
 Tamás Huba - Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára - Csíkszereda
 Tamás József - Csíkszereda
 Tánzos Vilmos - Kolozsvár
 Tankó Gyula - Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa - Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István - Csíkszereda
 Tódor Béla - Kézdiabísb
 Tódor Gábor - Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán - Marosvásárhely
 Tóth Mária - Arad
 Tőke Mária Magdolna - Csíkszereda
 Tötös Katalin - Zilah
 Török Áron - Sepsiszentgyörgy
 Török József - Lövete
 Török István - Koronka
 Dr. Török Sándor - Kovászna
 Tövissi Zsolt - Csíkszereda
 Tulit Ferenc - Csíkszereda
 Vajda József - Csíkszereda
 Vántsa László - Marosvásárhely
 Ványolós A. István - Székely-
 udvarhely
 Varga Edit - Gyergyóremete
 Vass Mária - Csíktaploca
 Veres István - Szatmárnémeti
 Dr. Veress István - Szilágysomlyó
 Veress János - Kovászna
 Vetró András - Kézdivásárhely
 Vitályos Réka - Marosvásárhely
 Vitos László - Csíkszereda
 Vorzsák János - Csíkszereda
 Vorzsák Margit - Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila - Csikkarcfalva
 Zágoni Elemér - Karcfalva
 Zonda Csaba - Csíkszereda
 Zöld János - Salamás
 Zsigmond Margit - Székelyudvarhely
 Zsók László - Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- Általános Iskola - Bélafalva
 Általános Iskola - Csomortán
 Általános Iskola - Csíkmenaszó
 Általános Iskola - Csíkrákos
 Általános Iskola - Dálnok
 Általános Iskola - Esztelnek
 Általános Iskola - Felsőrákos
 Általános Iskola - Futásfalva
 Általános Iskola - Gyergyószárhegy
 Általános Iskola - Gyergyóremete
 Általános Iskola - Imecsfalva
 Általános Iskola - Kézdiabísb
 Általános Iskola - Kézdiabísb
 Általános Iskola - Kézdiabísb
 Általános Iskola - Kézdiabísb

- Általános Iskola - Középpajta
 Általános Iskola - Málnás
 Általános Iskola - Nagygalambfalva
 Általános Iskola - Nyárádmagyarós
 Általános Iskola - Nyujtód
 Általános Iskola - Ozsdola
 Általános Iskola - Sepsibükszád
 Általános Iskola - Szentkatolna
 Általános Iskola - Torja
 Általános Iskola - Uzon
 Általános Iskola - Vargyas
 Általános Iskola - Zabola
 Általános Iskola - Zágony
 Apáczai Csere János Pedagógusok Háza - Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár - Gyergyóremete
 Baróti Szabó Dávid Líceum - Barót
 Benedek Elek Tanítóképző Líceum - Székelyudvarhely
 Bernády Közművelődési Egylet - Szováta
 Cristo Consult Kft. - Csíkszereda
 Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. - Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár - Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség - Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság - Csíkszereda
 Iskolai Könyvtár - Szarazajta
 Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár - Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
 Keramika Kft. - Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum - Kézdivásárhely
 Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont - Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Tanács - Sepsiszentgyörgy
 Kőrösi Csoma Sándor Líceum - Kovászna
 Községi Könyvtár - Balánbánya
 Községi Könyvtár - Barátos
 Községi Könyvtár - Bardoc
 Községi Könyvtár - Bereck
 Községi Könyvtár - Bögöz
 Községi Könyvtár - Bölön
 Községi Könyvtár - Csernáton
 Községi Könyvtár - Csikdánfalva
 Községi Könyvtár - Csikkozmas
 Községi Könyvtár - Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár - Csikpálfalva
 Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár - Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár - Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár - Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár - Etéd
 Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár - Fenyéd
 Községi Könyvtár - Galócás
 Községi Könyvtár - Gelence
 Községi Könyvtár - Gidófalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalu
 Községi Könyvtár - Gyergyóditró
 Községi Könyvtár - Gyergyószárhely
 Községi Könyvtár - Gyergyóremete
 Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlök
 Községi Könyvtár - Gyimesközéplök
 Községi Könyvtár - Hídvég
 Községi Könyvtár - Homoródalmás
 Községi Könyvtár - Homoródszentmárton

- Községi Könyvtár - Kányád
 Községi Könyvtár - Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár - Karcfalva
 Községi Könyvtár - Kászon
 Községi Könyvtár - Kézdipolyán
 Községi Könyvtár - Kézdizsentlélek
 Községi Könyvtár - Kommandó
 Községi Könyvtár - Korond
 Községi Könyvtár - Kökös
 Községi Könyvtár - Lemhény
 Községi Könyvtár - Lövete
 Községi Könyvtár - Maksa
 Községi Könyvtár - Mikóújfalu
 Községi Könyvtár - Nagyajta
 Községi Könyvtár - Nagybacon
 Községi Könyvtár - Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár - Oklánd
 Községi Könyvtár - Oroszhegy
 Községi Könyvtár - Ozdola
 Községi Könyvtár - Parajd
 Községi Könyvtár - Réty
 Községi Könyvtár - Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár - Sepsibodok
 Községi Könyvtár - Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár - Siménfalva
 Községi Könyvtár - Székelyderzs
 Községi Könyvtár - Székelyvarság
 Községi Könyvtár - Szentábrahám
 Községi Könyvtár - Szentersébet
 Községi Könyvtár - Torja
 Községi Könyvtár - Újszékely
 Községi Könyvtár - Uzon
 Községi Könyvtár - Váralja
 Községi Könyvtár - Vargyas
 Községi Könyvtár - Zabola
 Községi Könyvtár - Zágon
 Községi Könyvtár - Zetelaka
 Kulturális Központ - Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa - Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. - Buka-
 rest
 Mix KFT - Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum -
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület - Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet -
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház - Marosvásárhely
 Orbán Balázs Általános Iskola -
 Székelyudvarhely
 Orbán Balázs Gimnázium - Székely-
 keresztúr
 Petőfi Sándor Általános Iskola -
 Székelykeresztúr
 Polgármesteri Hivatal -Csíkdánfalva
 Polgármesteri Hivatal - Csíkszere-
 da(5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal - Gyergyó-
 szárhegy
 Polgármesteri Hivatal - Illyefalva
 Polgármesteri Hivatal - Ozdola
 Református Parókia - Angyalos
 Református Parókia - Árkos
 Református Parókia - Bikfalva
 Református Parókia - Erdőfüle
 Református Parókia - Felsőcser-
 náton
 Református Parókia - Ikafalva
 Református Parókia - Karatna
 Református Parókia - Kiskászon
 Református Parókia - Kézdimarton-
 falva
 Református Parókia - Kézdimárkos-
 falva
 Református Parókia - Kisbacon
 Református Parókia - Komolló
 Református Parókia - Lisznyó
 Református Parókia - Magyarher-
 mány
 Református Parókia - Nagybacon
 Református Parókia - Olasztelek
 Református Parókia - Oltszem
 Református Parókia - Orbaitelek
 Református Parókia - Páké
 Református Parókia - Papolc

- Református Parókia – Sepsimagyarós
 Református Parókia – Székelyszáldobos
 Református Parókia – Szotyor
 Református Parókia – Szörcse
 Református Parókia – Zabola
 Református Parókia – Zalán
 RMDSZ – Elnöki Kabinet – Marosvásárhely
 Római Katolikus Plébánia – Alsótorja
 Római Katolikus Plébánia – Csíkdelne
 Római Katolikus Plébánia – Kézdikővár
 Római Katolikus Plébánia – Majláthfalva
 Római Katolikus Plébánia – Ozsdola
 Római Katolikus Plébánia – Szentivánlaborfalva
 Római Katolikus Plébánia – Szentkatolna
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyószentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Simó Megsegítő Egyesület – Zetelaka
 Székely Károly Szakközépiskola – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Gimnázium – Székelyudvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznayás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Árkos
 Unitárius Parókia – Firtosmartonos
 Unitárius Parókia – Homoródalmás
 Unitárius Parókia – Kálnok
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Unitárius Parókia – Sepsiszentkirály
 Unitárius Parókia – Vargyas
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
- Magyarország**
- MAGÁNSZEMÉLYEK*
- Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Dr. Borboly István – Budapest
 Bozó Zoltán – Szentes
 Bőjte-Petneházy Réka – Győr
 Burján Pál – Pécs
 Czako Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes

- Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentés
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fűrjesi Csaba – Budapest
 Fúzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Hayek Ibolya – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Iliá Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
 Kántor József – Baja
 Kányádi Sándor – Budapest
 Kádár Tibor – Veszprém
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Keresztes Éva – Brassó
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint – Szolnok
 Kisslaki László – Kéthely
 Kósa Csaba – Budapest
 Kósa Lajos – Debrecen
 Kovács Árpád – Ugod
 Dr. Kovács Klára – Császárt
 Kökényessy Szilárd – Budapest
 Kófalvi Magdolna – Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
 Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
 Kulcsár Júlia – Budapest
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Máriás József – Nyíregyháza
 Márton Lajos – Érd
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Mészáros János – Gödöllő
 Miklós András – Keszthely
 Dr. Milován Orsolya – Budapest
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Paulovics Tamás – Szentés (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos – Bakonyzsűcs
 Péter László – Szeged
 Dr. Pocsay Gábor – Gyula

Polóny Levente – Budapest
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza – Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál – Simontornya
 Serdült Benke Éva – Paks
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Sokoray László – Pápa
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Dr. Szabó László – Pécs
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mo-
 sonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepesi Attila – Budapest
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Térey János – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tomán Sándor – Szegvár
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tők János – Kecskemét
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápóicske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Vásárhelyi Péter – Budapest
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
 Zsigmond Aranka – Budapest

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Jóbarát '92 Bt. – Budapest (4 db.
 egyéves előfizetés)
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Révai Miklós Gimnázium – Győr
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland

Anglia

Sárközi Mátyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Bede Sándor – Bécs

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf

Csipkó László – Bécs

Csutak Magda – Bécs

Dr. Forbáth Klára – Bécs

Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonon – Jyväskylä

Franciaország

Nagy Pál – Montrouge

Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Hollandia

Hollandiai Mikes Kelemen Kör

Kanada

Füzéry Géza – Oshawa

Gábor Zsófia – Ottawa

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine

Dr. Dobó Tibor – Demmin

Juliana Johrend – Buchen

Kisslaki László – Steinbach

Szakács-Konnerth Mihály –

Friedrichshafen

Száva Péter – Krefeld

Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Molnár Attila – Frick

Svédország

Antal Imre – Ljungby

Csata Attila – Västra Frölunda

Jordáky Béla – Källered

Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő

– Tangagärde

Szentkirályi Csaga – Vällingby

Török Ernő – Vällingby

SzerbiaBolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium – Zenta

Fekete J. József – Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola – MagyarkanizsaKosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium – SzabadkaNagybecskerek Gimnázium –
Nagybecskerek

Rancz Károly – Pancsova

Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom

Kiss Mónika – Órös

Pallér Péter – Komárom

Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma

Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. <i>Székely népballadák</i>	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levevek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükrök</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej

41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a *Székelyföld* szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

Magyarországon a *Székelyföld* folyóirat
a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

SZERELEM, SZERELEM... A *Szekelyföld* folyóirat pályázata középiskolások számára

Harghita Megye Tanácsa

*„Ólmos پہely, fagyos láng,
tisztá füst,
Virrasztó álom, sorvasztó öröm:
Ilyen szerelmem...”*

(W. Shakespeare)

*„Csak azért
az egyetlen napért
érdemes volt megszületnem,
amikor szeretni tudtam,
és szeretnek-e, nem kérdeztem.”*

(Weöres Sándor)

Ki ne lett volna már szerelmes, ki ne epekedett volna már valakiért, és ki ne érezte volna azt a semmivel össze nem hasonlítható érzést, azt a világokat felforgató, eget-földet megrázó érzelmet, földindulást, amit egy szerelem tud előidézni bennünk. És ki ne olvasott volna már ilyen vagy hasonló munkákat, verseket, elbeszéléseket, regényeket, ki ne nézett volna szerelemről, szerelmesekről szóló filmeket, ki ne kutakodott volna már a közösségi médiában vagy ilyen-olyan portálokon, ahol mintát, példát, előzményt, vagy éppen fogódzót kerestett a maga számára, megnyugtató választ mindarra, ami vele történt és egyszeriben, egy csapásra felforgatott benne mindent, majd úgy, ahogy jött, eszméletlen pusztítást hagyva maga mögött, el is tűnt. Vagy nem. És boldog szerelemben él azóta is, boldog, viszonzott, kölcsönös, oda-vissza működő, nagyszerű szerelemben.

Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy irjátok meg ezt az érzést, az elsőt, vagy a legnagyobbat, a legviharosabbat, a legcsodálatosabbat, vagy az elmúltat, a lassan megszűnőt, a már megszűntet, avagy a legnagyobb pofára eséseket a szerelemben. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verset (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet), és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Szekelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: SZERELEM, SZERELEM... Beküldési határidő: 2017. október 30.

A pályázat díjai:

- I. díj: 1000 lej
- II. díj: 750 lej
- III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2017 novemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Szekelyföld* folyóirat fenntartja.